

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI

ČLAN 5. EVROPSKE KONVENCIJE
O LJUDSKIM PRAVIMA

PRIRUČNIK O SUDSKOJ PRAKSI
EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST LIČNOSTI

ČLAN 5. EVROPSKE KONVENCIJE
O LJUDSKIM PRAVIMA

PRIRUČNIK O SUDSKOJ PRAKSI
EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Izdavač

AIRE Centar

Izdanje

PRVO

Urednici izdanja

Nuala Mole

Biljana Braithwaite

Savjetnica uredništva

Aida Trožić

Autori izdanja

Nuala Mole

James Reynolds

Mato Tadić (predgovor)

Prevod

Alpha Team

Pravna redakтура

Elma Veledar Arifagić

Lektura

Vesna Nikolić

Dizajn

Kliker Dizajn - Marko Milićević

Štampa

Kuća štampe

Tiraž

300

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
UVOD.....	9
ŠTA JE LIŠENJE SLOBODE?	
AUSTIN I DRUGI PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA.....	44
OSNOVANA SUMNJA I OBAVJEŠTENJE O RAZLOZIMA ZA HAPŠENJE	
LAZOROSKI PROTIV BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE.....	48
ZNAČENJE I ZNAČAJ ZAKONITOSTI LIŠENJA SLOBODE	
GRORI PROTIV ALBANIJE.....	51
GUSINSKIY PROTIV RUSIJE	54
ZEĆIRI PROTIV ITALIJE	57
TIMOŠENKO PROTIV UKRAJINE	58
ZAKONITOST I DJELOTVORNO PREISPITIVANJE LIŠENJA SLOBODE	
KARADUMAN PROTIV TURSKE	64
HASSAN PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	66
DOZVOLJENI VIDOVI LIŠENJA SLOBODE	
PLEŠO PROTIV MAĐARSKE	70
EL MASRI PROTIV BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE	73
PRETPOSTAVKA NEVINOSTI DO SUĐENJA	
MATIJAŠEVIĆ PROTIV SRBIJE.....	78
SAMOILA I ČONKA PROTIV RUMUNIJE.....	79
PROVJERA I PREISPITIVANJE LIŠENJA SLOBODE PRIJE SUĐENJA	
LAVENTS PROTIV LITVANIJE	82
FREIMANIS I LIDUMS PROTIV LITVANIJE	86
VRENČEV PROTIV SRBIJE	90
NIEDBALA PROTIV POLJSKE.....	93
SALOV PROTIV UKRAJINE	96
ÖCALAN PROTIV TURSKE	99
REHBOCK PROTIV SLOVENIJE	106
KHARCHENKO PROTIV UKRAJINE	109
ĐERMANOVIĆ PROTIV SRBIJE	112
BLONDET PROTIV FRANCUSKE	116

YANKOV PROTIV BUGARSKJE.....	118
ŠABANI PROTIV ŠVAJCARSKE.....	123
KHUBODIN PROTIV RUSIJE.....	125
TARANJENKO PROTIV RUSIJE.....	128
LAKATOŠ I OSTALI PROTIV SRBIJE.....	132
USLOVI KAUCIJE	
MANGURAS PROTIV ŠPANIJE.....	136
PREISPITIVANJE DOŽIVOTNE KAZNE	
BENJAMIN I WILSON PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA.....	140
LEGER PROTIV FRANCUSKE.....	142
ČLANOVI 2. I 3. U SLUČAJEVIMA LIŠENJA SLOBODE	
PALADI PROTIV MOLDAVIJE.....	146
HAJNAL PROTIV SRBIJE.....	149
ANGUELOVA PROTIV BUGARSKJE.....	153
ANANJEV PROTIV RUSIJE.....	157
KALASHNIKOV PROTIV RUSIJE.....	161
KEHAYOV PROTIV BUGARSKJE.....	164

PREDGOVOR

Prema katalogu prava iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (u daljnjem tekstu: Konvencija), u „središnja prava” (egzistencijalna prava), to jest ona prava koja su povezana s tjelesnim integritetom i dostojanstvom ljudskih bića, Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Europski sud) ubraja četiri prava, i to:

Pravo na život iz članka 2. Konvencije; zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja – članak 3. Konvencije; zabrana ropstva – članak 4. stavak 1. Konvencije; pravo na slobodu i sigurnost – članak 5. Konvencije.

Apsolutno nederogabilna prava (prava koja se nikada ne mogu derogirati i ograničiti, pa ni u ratnim uvjetima ili izvanrednim situacijama) iz skupine središnjih prava su: članak 2, odnosno sada članak 1. Protokola broj 13, ukidanje smrtne kazne u svim okolnostima, članak 3. i članak 4. stavak 1.

Relativno derogabilno pravo iz te skupine koje država kao stranka može derogirati pod pretpostavkama propisanim člankom 15. stavak 1. Konvencije jeste pravo na slobodu i sigurnost iz članka 5. Konvencije.

Priručnik se bavi raznim aspektima garancija prava iz članka 5. Konvencije. To je sigurno jedno od najosjetljivijih prava predviđenih Konvencijom, jer se javna vlast upliće u slobodu pojedinca u pogledu njegovog slobodnog kretanja, izriče mu razna ograničenja, odnosno zabrane, a vrlo često takva uplitanja povezana su i s još nekim konvencijskim pravima, npr., pravo na dom i drugim pravima.

Treba naglasiti da Konvencija propisuje „minimum standarda” koji bezuvjetno obvezuju državu kao stranku koja je prihvatila Konvenciju, ali svaka država je slobodna (i što je poželjno) izvan toga minimuma propisati bolju i jaču zaštitu i jamčiti dodatna prava i slobode, te birati najbolja sredstva radi izvršenja svojih konvencijskih obveza. Država ne smije ići ispod konvencijskog minimuma.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, ona u svom pravnom sustavu ima niz specifičnosti u pogledu statusa konvencijskih prava.

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini sa svojim aneksima snažno potencira zaštitu ljudskih prava i sloboda. Tako je u Ustavu Bosne i Hercegovine u članku II.2. propisano: „U Bosni i Hercegovini izravno se primjenjuju prava i slobode garantirani Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kao i njezinim protokolima. Ovi akti imaju prioritet nad svim drugim zakonima”.

Bosna i Hercegovina jedna je od rijetkih zemalja koje imaju takvu odredbu izravno unesenu u svoj Ustav. Osim toga, Bosna i Hercegovina je prava i slobode iz Konvencije u svom pravnom sustavu počela primjenjivati odmah nakon potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Pariz, 14. decembra/prosinca 1995. godine), a Konvenciju je ratificirala tek 12. jula/srpnja 2002. godine.

U Ustavu BiH, u članku II.3, naveden je Katalog prava, u kojem je propisano: „Sve osobe na teritoriju Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i temeljne slobode iz ovog članka, stavak 2, što uključuje: (...) d) *Prava na slobodu i sigurnost osobe*”.

Domaće zakonodavstvo razradilo je to pravo, prije svega, u Zakonu o kaznenom postupku, oslanjajući se na normu članka 5. Konvencije.

Općenito uzevši, cilj članka 5. Konvencije jeste sprečavanje arbitrarnog lišavanja slobode tako što se daje minimum jamstva (prava) protiv zlouporabe moći nad osobama lišenim slobode. Gubitak slobode osobu stavlja u izrazito ranjiv položaj i kao takav mora biti uvijek iznimka koja je objektivno opravdana, to jest da se nije mogao na drugi način postići legitiman cilj i koji se mora svesti na minimalno trajanje koje je potrebno. Dalje, svako lišavanje slobode mora biti obrazloženo i nadasve o njemu mora odlučiti zakonom ustanovljen sud, odnosno organ izjednačen sa sudom.

U Priručniku se nalazi niz odluka Europskog suda iz kojih se vide razni aspekti garancija ovog prava, odnosno kada postoji ili ne postoji povreda, u tumačenju jedinog meritornog tumača ovog prava sukladno standardima Konvencije, a to je Europski sud.

Tijekom cijelog trajanja pritvora potrebno je voditi računa o svrsi pritvora (lišavanja slobode), uvažavajući presumpciju nevinosti, iznimnosti i razmjernosti. Posebno se mora voditi računa o tome da je to iznimka i da ne smije postati kazna prije kazne.

Bosna i Hercegovina je imala nekoliko predmeta pred Europskim sudom u svezi s kršenjem prava iz ovog članka. Budući da nijedna od tih odluka nije spomenuta u ovom Priručniku, ukazat ću na neke slučajeve kako bi čitatelj mogao eventualno naći i te odluke i dodatno ih proučavati.

Zaključno s 31. decembrom/prosincom 2014. godine, Europski sud donio je protiv BiH četiri odluke u kojima je pokrenuto pitanje kršenja članka 5. Konvencije, a u kojima je bilo obuhvaćeno više aplikanata. U tri odluke utvrđene su povrede tog prava i to se u svim slučajevima odnosilo na lišavanje slobode osoba s mentalnim oboljenjima a domaći organi nisu pratili zakonske izmjene, pa se događalo da su organi uprave (organi starateljstva) umjesto suda odlučivali o lišavanju slobode. To su aplikacije: *Tokić i dr. protiv BiH* (zahtjev br. 12455/04, 14140/05, 12906/06 i 26028/06 – presuda donesena 17. juna/lipnja 2008. godine; *Halilović protiv BiH* (zahtjev broj 23968/05 – presuda od 24. novembra/studenog 2009. godine; *Hadžić i Suljić protiv BiH* (zahtjev br. 39446/06

i 33849/08 – presuda od 7. juna/lipnja 2011. godine). U slučaju *Marjanović protiv BiH* (zahtjev broj 53155/12 – presuda od 8. jula/srpnja 2014. godine) aplikacija je proglašena nedopustivom zbog zlouporabe prava.

Na tako mali broj predmeta pred Europskim sudom protiv Bosne i Hercegovine sigurno su utjecali i standardi koje je uspostavio Dom za ljudska prava koji je u BiH djelovao do konca 2003. godine i koji je donio nekoliko značajnih odluka iz te oblasti, a zatim i Ustavni sud svojim odlukama u kojima dosljedno slijedi praksu i tumačenja iz odluka Europskog suda i bivšeg Doma za ljudska prava.

Ovaj Priručnik sigurno će imati veliki utjecaj na daljnje razvijanje standarda iz spomenutog članka prema raznim aspektima i sigurno će biti od koristi svima koji se bave ovom problematikom, ali i građanima koji će daleko više saznati o svojim pravima i o tome kako ih konkretni članak štiti od eventualne zlouporabe javne vlasti. To je neprocjenjiv doprinos podizanju standarda vladavine prava i pravne sigurnosti u ovoj zemlji.

Sve pohvale ovom projektu, svima koji su u njega uključeni, i molba da se nastavi s daljnjim edicijama ovakvih priručnika.

Sarajevo, oktobar/listopad 2015.

Mato TADIĆ

Dopredsjednik Ustavnog suda BiH

UVOD

1. UVOD U ČLAN 5. EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA

Članom 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: Konvencija) štiti se pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Prema tom članu:

Pravo na slobodu i sigurnost

1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sljedećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- a) u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda;*
- b) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili u cilju osiguranja izvršenja neke obaveze propisane zakonom;*
- c) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično djelo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se preduprijedilo izvršenje krivičnog djela ili bjekstvo po izvršenju krivičnog djela;*
- d) u slučaju lišenja slobode maloljetnika na osnovu zakonite odluke u svrhu odgajanja pod nadzorom ili zakonitog lišenja slobode zbog privođenja nadležnom organu;*
- e) u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili uživalaca droge ili skitnica;*
- f) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode lica da bi se spriječio njegov ilegalni ulazak u zemlju, ili lica protiv kojeg je u toku postupak u cilju deportacije ili ekstradicije.*

2. Svako ko je uhapšen bit će odmah i na jeziku koji razumije obaviješten o razlozima hapšenja i o svakoj optužbi protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1.c ovog člana bit će bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da vrši sudsku vlast i imat će pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati garancijama da će se lice pojaviti na suđenju.

4. Svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kome će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito.

5. Svako ko je bio uhapšen ili lišen slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje..

Obimna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Sud) potvrđuje da član 5. pruža zaštitu u širokom dijapazonu situacija. Ovaj se priručnik usredsređuje na odabrane

aspekte njegove primjene i sadrži scenarije u kojima se razmatraju aspekti praktične primjene člana 5.

1.1. Svrha člana 5.

Ključna svrha člana 5. je da pruža zaštitu od proizvoljnog, nezakonitog ili neopravdanog lišenja slobode. Sud napominje da član 5. spada u rang najvažnijih osnovnih prava kojima se štiti fizička sigurnost pojedinca.

Član 5. je, također, značajan i u pogledu svog odnosa sa ostalim pravima i drugim odredbama međunarodnog prava. Naročito:

- On posredno pruža zaštitu od drugih potencijalnih povreda ljudskih prava do kojih može vjerovatnije doći u slučaju proizvoljnog lišenja slobode.
- Njega nadopunjuju ostali međunarodni standardi o sličnim ili srodnim pitanjima, kao što je Skup načela UN o zaštiti svih lica koja se nalaze u bilo kom obliku pritvora ili zatvora.

1.2. Kvalifikovano pravo

Član 5. svima jemči pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Ovo pravo, međutim, podliježe ograničenim izuzecima, što znači da lišenje slobode može biti opravdano u određenim okolnostima. Na državnim je organima da dokažu da je neko lišenje slobode opravdano.

1.3. Pozitivne obaveze

Osnovna obaveza država ugovornica iz člana 5. stav 1. je negativna: da se suzdržavaju od lišavanja lica slobode. Član 5. stav 1. međutim, također, državama nameće i pozitivnu obavezu da štite pojedince od miješanja u njihovu slobodu od strane privatnih lica.

Prema Sudu, ova pozitivna obaveza podrazumijeva da država:

„ima obavezu da preduzima mjere koje obezbjeđuju djelotvornu zaštitu osjetljivih osoba, uključujući i razumne korake radi sprječavanja lišenja slobode za koje bi vlasti mogle ili morale da znaju.”

2. LIŠENJE SLOBODE

Član 5. pruža zaštitu u pogledu svih vrsta lišenja slobode. Shodno Konvenciji, „lišenje slobode” predstavlja samostalan koncept. To znači da definicije ili odluke o tome šta predstavlja lišenje slobode u nacionalnom pravu ne obavezuju Sud. Stoga je naročito važno da nacionalni sudovi budu svjesni značenja „lišenja slobode” shodno Konvenciji.

Šta je „sloboda“?

„Sloboda” podrazumijeva fizičku slobodu ličnosti, a ne slobodu izbora. („Sigurnost” ličnosti mora da bude shvaćena u istom kontekstu.)

Šta je „lišenje slobode“?

Samostalni koncept „lišenja slobode” iz Konvencije obuhvata dva elementa:

- subjektivni element; i
- objektivni element.

Subjektivni element

Subjektivni element je ispunjen (te se član 5. može primijeniti) ako osoba nije valjano dala saglasnost na pritvaranje o kojem je riječ.

Međutim, i osoba koja dobrovoljno ode na ispitivanje u stanicu policije može uživati zaštitu iz člana 5. Sud je istakao:

[p]ravo na slobodu je isuviše značajno u „demokratskom društvu” u značenju Konvencije da bi neka osoba izgubila blagodati zaštite predviđene Konvencijom isključivo zato što se predalo da bi bilo pritvoreno. Pritvor može predstavljati povredu člana 5. čak iako je osoba u pitanju pristala na njega’.

Objektivni element

Objektivni element koncepta lišenja slobode je zadovoljen u pogledu „zatočenja u naročito ograničenom prostoru na nezanemarljiv period vremena.”

Mora se poći od konkretne situacije. Ključni faktori koji se uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li neka situacija predstavlja lišenje slobode, a ne samo ograničenje slobode, obuhvataju:

- vrstu izrečenih mjera;
- trajanje lišenja slobode;
- posljedice i način sprovođenja mjera;

Sud je u svojim nedavnim presudama u predmetima koji se odnose na lišenje slobode zbog problema vezanih za psihičko zdravlje konstatovao da je „ključni faktor” prilikom utvrđivanja postojanja lišenja slobode u tim predmetima bio da li su uprave ustanova u kojima su podnosioci predstavi bili zatvoreni imale potpunu i djelotvornu kontrolu nad njihovim liječenjem, brigom, stanom i

kretanjem. Čini se da je sloboda lica da ustanovu napusti bez dozvole uprave predstavljala značajan element u ocjeni ovog faktora.

Domaći sudovi treba da imaju u vidu da do lišenja slobode može doći bilo gdje i da ono može imati razne oblike. Ono nije neizostavno ograničeno na vrijeme provedeno u zatvoru ili pritvorskoj jedinici, pa čak ni na vrijeme provedeno u zaključanoj zgradi.

Također treba da imaju u vidu da lice čija je sloboda ograničena, ali ne u mjeri ili intenzitetu u kojem bi predstavljala lišenje slobode može uživati zaštitu iz člana 2. Protokola br. 4 (pravo na slobodu kretanja). Ovo je pitanje razmotreno u odgovarajućem odjeljku niže u tekstu.

Mjere kratkotrajnog lišenja slobode

Premda trajanje predstavlja relevantan faktor prilikom utvrđivanja postojanja lišenja slobode, do lišenja slobode može doći i kada je lice zadržano samo kratak period vremena.

To znači i da zadržavanje i pretres od strane policije koji traju manje od trideset minuta, također mogu predstavljati lišenje slobode, naročito ako je postojao element prinude u primjeni njenih ovlaštenja. Sud je na sličan način rezonovao u pogledu podnosioca predstavke u predmetu *Shimovolos v. Russia*, koji nije bio zadržan duže od 45 minuta. Sud je utvrdio da je došlo do lišenja slobode podnosioca predstavke, koji je bio odveden u policijsku stanicu pod prijetnjom upotrebe sile i nije bio slobodan da je napusti bez odobrenja policijaca.

Kućni pritvor

Kućni pritvor predstavlja još jedan primjer situacije u kojoj je Sud utvrdio da može doći do povrede člana 5. Da li do nje dolazi zavisi od okolnosti slučaja. Sud je utvrdio da kućni pritvor u trajanju od 24 sata na dan predstavlja lišenje slobode. S druge strane, smatrao je da kućni pritvor od sedam ujutro do sedam uvečer radnim danom i svakog vikenda u trajanju od više od godinu dana ne predstavlja povredu člana 5.

U predmetu *Lavents v. Latvia*, podnosilac predstavke je bio neprekidno zatvoren u svom stanu 11 mjeseci, bilo mu je strogo zabranjeno da ga napusti i nalazio se pod nadzorom. Sud je utvrdio da je ovaj stepen ograničenja dovoljan da bi predstavljao lišenje slobode.

U predmetu *Guzzardi*, lice osumnjičeno za mafijaško djelovanje je poslato na udaljeno ostrvo na kojem se nalazio i zatvor. Podnosiocu predstavke je bilo dozvoljeno da se šeta po dijelu ostrva. Nalazio se pod stalnim nadzorom, nije smio da napušta svoj dom između 10 uvečer i 7 ujutro i morao je da traži dozvolu da odlazi na susjedna ostrva. Država je postupanje prema podnosiocu predstavke upoređivala sa boravkom u „otvorenom zatvoru” ili upućivanjem u disciplinsku

jedinicu. Sud je utvrdio da je podnosilac predstavke bio lišen slobode.

Premještaj u drugi zatvor i disciplinske mjere

Sud ne isključuje mogućnost da mjere preduzete u okviru zatvora mogu u izuzetnim okolnostima predstavljati miješanje u pravo na slobodu. Takve se mjere, međutim, obično smatraju promjenom uslova zatočeništva, a ne lišenjem slobode samim po sebi.

Sakupljanje i zadržavanje demonstranata na jednom mjestu (kettling) radi očuvanja javnog reda

Predmet *Austin v. United Kingdom* se odnosio na formiranje kordona od strane policije radi sakupljanja i zadržavanja (*kettling*) grupe demonstranata na jednom mjestu. Sud je smatrao da to nije predstavljalo „lišenje slobode”, djelimično zato što je bilo neophodno kako bi se spriječila stvarna opasnost od ozbiljnih povreda ljudi i materijalne štete i u tom je pogledu bilo minimalno. Ovaj predmet, također, stavlja naglasak na neophodnost uzimanja u obzir konteksta prilikom utvrđivanja postojanja lišenja slobode.

Scenario A

Gospodin A učestvuje u protestu. Neki drugi demonstranti počinju da pričinjavaju materijalnu štetu. On se nalazi na javnom trgu oko kojeg je policija nakratko formirala kordon koji je uskoro raspustila. Gospodina A je na putu kući zaustavila i pretresla policija, koja je našla malu količinu marihuane u njegovom posjedu. Uhapšen je i pod prijetnjom sile odveden na ispitivanje u policijsku stanicu. Zatim je pušten iz policijskog pritvora i određena mu je mjera kućnog pritvora. Stavljjen je pod nadzor i zabranjeno mu je da napušta svoj stan. Gospodin A pokušava da napusti svoj stan bez odobrenja i određen mu je pritvor.

Komentar Scenarija A

Scenario sadrži veći broj situacija: policijski kordon, zaustavljanje i pretres, kućni pritvor, određivanje pritvora. U svakom slučaju morate da razmotrite da li su stepen ili intenzitet ograničenja nametnutih g. A bili dovoljni da predstavljaju lišenje slobode. Gospodin A je najvjerovatnije bio lišen slobode bar do trenutka dok mu nije određen veoma strog kućni pritvor. Nijedno takvo lišenje slobode ne smije biti nezakonito, proizvoljno ili neopravdano. Čak i da je opravdano, vlasti bi u skladu sa članom 5. stav 2. imale obaveze da g. A predoče razloge zbog kojih su ga uhapsile i da mu pruže ostale vrste zaštite i ispune svoje obaveze iz stavova 3. i 4. ovog člana. Te odredbe i vrste zaštite su razmotrene niže u tekstu.

3. OPRAVDANOST LIŠENJA SLOBODE

Svako lišenje slobode će predstavljati povredu Konvencije ako nisu ispunjena sva četiri sljedeća uslova:

- Lišenje slobode mora biti zakonito u materijalno-pravnom smislu jer se u odredbama o dozvoljenim kategorijama lišenja slobode stalno naglašava da pritvor mora biti zakonit da bi bio opravdan.
- Dodatni zahtjev koji svako lišenje slobode mora da ispuni da bi bilo opravdano je da bude sprovedeno „u skladu sa zakonom propisanim postupkom”. Ovo predstavlja procesnu pretpostavku.
- Lišenje slobode ne smije biti proizvoljno.
- Konačno, lišenje slobode o kojem je riječ mora potpadati pod jednu od dozvoljenih kategorija navedenih u članu 5. stav 1. tačke a)-f) Konvencije.

Tekst koji slijedi se detaljnije bavi ovim uslovima.

3.1. Zakonitost lišenja slobode

Da bi lišenje slobode bilo opravdano, ono mora biti zakonito i u materijalno-pravnom i procesno-pravnom smislu. To obuhvata prva dva gore navedena uslova.

Zakonitost lišenja slobode po domaćem pravu

Sud je stao na stanovište da Konvencija u suštini ima u vidu nacionalno zakonodavstvo kada razmatra „zakonitost” lišenja slobode, uključujući i pitanje da li je tom prilikom primijenjen „zakonom propisan postupak”. Ovaj zahtjev vezan za zakonitost stoga znači da svako lišenje slobode mora biti u skladu nacionalnim zakonodavstvom.

Nacionalne vlasti igraju primarnu ulogu u tumačenju i primjeni tih domaćih zakona, dok Sud u Strazburu igra supsidijarnu ulogu. Sud je to objasnio na sljedeći način:

„Prvenstveno je na nacionalnim vlastima, odnosno na sudovima, da tumače i primjenjuju nacionalne zakone. Međutim, s obzirom na to da shodno članu 5. st. 1. nepoštivanje domaćeg zakonodavstva predstavlja povredu Konvencije, slijedi da Sud može i treba da vrši određeno ovlaštenje i razmatra da li je postupljeno u skladu sa tim zakonodavstvom.”

Sud je jasno istakao da je uslov vezan za zakonitost od najvećeg značaja. Do povrede člana 5. dolazi automatski ako je lišenje slobode bilo nezakonito po domaćem pravu, čak i ako se na drugi način može dokazati postojanje dovoljnog osnova za njega.

Zakonitost lišenja slobode shodno Konvenciji

Pored toga što lišenje slobode mora biti zakonito po domaćem pravu, ono mora biti „zakonito” i shodno Konvenciji. Sud je to konstatovao na sljedeći način:

„Uhapšeno ili pritvoreno lice ima pravo na razmatranje „zakonitosti” njegovog lišenja slobode ne samo u svjetlu domaćeg prava, već i teksta same Konvencije i principa sadržanih u tekstu Konvencije kao i cilja ograničenja dozvoljenih shodno [članu 5. stav 1].”

Pravna izvjesnost i kvalitet zakona

Domaći zakoni koji se koriste radi opravdavanja lišenja slobode moraju da posjeduju određene kvalitete kako bi zadovoljavali zahtjev vezan za zakonitost. Oni moraju da ispunjavaju zahtjeve vezane za pravnu sigurnost, kvalitet zakona i poštivanje vladavine zakona.

To ima značajne posljedice po domaće sudove i zakonodavce jer podrazumijeva da:

- postoji konkretan zakonski osnov za svako lišenje slobode predviđeno domaćim zakonodavstvom.
- relevantne odredbe ne treba da budu tumačene na nedosljedan način.
- domaći zakon o kojem je riječ treba da bude javno dostupan i dovoljno precizno formulisan da licu u pitanju omogući da po potrebi i uz odgovarajuće savjete predvidi, do stepena koji je razuman u datim okolnostima, posljedice koje određeni postupak može prouzrokovati.

Zakonitost i lišenje slobode stranih državljana

Također treba imati u vidu da možda postoje određena pitanja koja mogu utjecati na zakonitost lišenja slobode stranih državljana protiv kojih se vodi krivični postupak. Na primjer, ističe se da se zatvorenici koji su strani državljanima bez odlaganja obavještavaju o pravu da kontaktiraju predstavnika svoje države, a da su vlasti dužne da im omoguće takvu komunikaciju. Pored toga, potrebno im je pružiti određene informacije o pravnoj pomoći kao i obezbijediti posebne aranžmane za zatvorenike koji pripadaju nekoj etničkoj ili jezičkoj manjini.

Evidencija o lišenju slobode

Praksa Suda ukazuje na to da lišenje slobode nekog lica mora biti evidentirano da bi bilo zakonito.

Sud je izjavio da se nepostojanje evidencije o lišenju slobode i odsustvo bilo kakvog pisanog traga o podnosiocu predstavke:

„mora samo po sebi smatrati najozbiljnijim propustom, s obzirom na to da omogućava onima koji su odgovorni za lišenje slobode da prikriju svoje učesće u zločinu, da uklone svoje

tragove i da izbjegnu odgovornost za sudbinu pritvorenika. Po mišljenju Suda, odsustvo evidencije koja sadrži podatke kao što su datum, vrijeme i mjesto pritvora, ime pritvorenog, kao i razlozi lišenja slobode i ime lica koje ga je sprovelo, smatraju se nespojivim sa samom svrhom člana 5. Konvencije.”

Neevidentiranje lišenja slobode onemogućava lice lišeno slobode da ostvaruje svoja prava, jer omogućava odgovornima za lišenje slobode da prikriju svoje saučesništvo u vršenju krivičnog djela, da sakriju tragove i izbjegnu odgovornost za sudbinu lica lišenog slobode.

3.2. Proizvoljnost lišenja slobode

Sud je izjavio da „svako lišenje slobode treba da bude u skladu sa ciljem zaštite pojedinca od proizvoljnosti”. On je razvio načelo po kojem se lišenje slobode može smatrati proizvoljnim shodno Konvenciji čak i kada je zakonito.

Lišenje slobode može se smatrati proizvoljnim u slučajevima kada:

- Postoji element loše volje od strane vlasti.
- Ne postoji stvarna povezanost između svrhe ograničenja dozvoljenih članom 5. stav 1. tačke a)-f), i naloga za lišenje slobode ili njegovog izvršenja.
- Lišenje slobode nije srazmjerno svrsi zbog koje je izvršeno.
- Nalog za lišenje slobode nije zasnovan na konkretnim razlozima ili nije vremenski ograničen.

Možda će biti potrebno predvidjeti naročito stroge mjere zaštite od proizvoljnosti u kontekstu situacija koje potpadaju pod član 5. stav 1. tačka b), kao i u pogledu pritvorenih lica.

Općenito, Sud smatra da je lišenje slobode ozbiljna mjera i da ona zato po pravilu treba da se preduzima samo kada ostala alternativna sredstva nisu adekvatna, dovoljna ili moguća. Lišenje slobode, također, mora biti neophodno, srazmjerno i ne smije trajati duže nego što je to neophodno.

Scenario B

Gospodin B je uhapšen i lišen slobode zbog opravdane sumnje da je izvršio teško krivično djelo za koje nacionalni zakon predviđa lišenje slobode „u izuzetnim okolnostima”. Protiv njega je podignuta optužnica i on je bez odlaganja obaviješten o razlozima hapšenja i optužbama. Odmah je izveden pred sudiju, koji je utvrdio da je njegovo lišenje slobode zakonito. Gospodin B je podnio zahtjev za puštanje iz pritvora uz jamstvo koji je sud ubrzo razmotrio. Njegov zahtjev za puštanje iz pritvora uz jamstvo je odbijen, jer takva mogućnost po domaćem zakonodavstvu

ne postoji u pogledu lica optuženih za teška krivična djela kao što je ono za koje je on optužen.

Komentar Scenarija B

Ovdje u prvi plan dolaze dvije moguće povrede člana 5. Prvo, ako u domaćem zakonodavstvu nije razjašnjen izraz „u izuzetnim okolnostima“, moguće je da on nije dovoljno precizno formulisano i ne zadovoljava zahtjev vezan za kvalitet zakona koji nacionalni zakoni koji regulišu lišenje slobode moraju da zadovolje da bi lišenje slobode naloženo u skladu sa njima bilo opravdano. Drugo, zakon koji automatski odbija zahtjev za puštanje iz pritvora uz jemstvo bez razmatranja naročitih okolnosti vjerovatno krši pravo na puštanje na slobodu do suđenja iz člana 5. stav 3.

4. DOZVOLJENE KATEGORIJE LIŠENJA SLOBODE

Lišenje slobode neće biti opravdano po Konvenciji ako ne potpada pod jednu od dozvoljenih kategorija lišenja slobode iz člana 5. stav 1. tačke a)-f). Te odredbe sadrže podroban spisak dozvoljenih kategorija. Sud je izjavio da njih treba usko tumačiti.

Ove dozvoljene kategorije ne isključuju jedna drugu, a moguće je i da će se preklapati. Potrebno je, međutim, jasno naznačiti koji konkretan izuzetak predstavlja osnov za lišenje slobode.

Postavlja se pitanje može li prvobitno nezakonito lišenje slobode postati zakonito ako se kasnije utvrde osnovi za to lišenje slobode koji su dozvoljeni. Nezakonito lišenje slobode će uvijek biti nezakonito, na primjer, ako je neko lišen slobode shodno članu 5. st. 1. t. c), ali ne postoji osnovana sumnja da je izvršio krivično djelo. Međutim, *može se smatrati da je kasniji period lišenja slobode koji se nadovezuje na ovaj početni nezakoniti period zakonit ako su poštovani uslovi iz člana 5. i domaćeg zakonodavstva. Bez obzira na to, prvi period lišenja slobode će i dalje biti nezakonit.*

Tekst koji slijedi se usredsređuje na sedam dozvoljenih kategorija u članu 5. st. 1. jer su one najrelevantnije. One dozvoljavaju lišenje slobode u sljedećim slučajevima:

- Lišenje slobode na osnovu presude;
- Lišenje slobode zbog neizvršenja sudske odluke;
- Lišenje slobode radi osiguranja ispunjenja zakonske obaveze;
- Lišenje slobode lica zbog sumnje da je izvršilo krivično djelo;
- Lišenje slobode maloljetnika;
- Lišenje slobode mentalno oboljelih osoba i
- Lišenje slobode radi deportacije ili izručenja.

4.1. Lišenje slobode na osnovu presude – član 5. stav 1. tačka a)

Član 5. stav 1. tačka a) dozvoljava zakonito lišenje slobode nekog lica na osnovu presude nadležnog suda. Sud razmatra značenje tri ključna elementa ovog dozvoljenog osnova za lišenje slobode:

- Presuda.
- Na osnovu.
- Nadležni sud.

Mora da postoji „presuda”

„Presuda” ima samostalno značenje shodno Konvenciji. Odnosi se na presudu u kojoj je sud utvrdio da je lice krivo za djelo koje mu je stavljeno na teret.

Mora da postoji uzročna veza između presude i lišenja slobode.

Nacionalne vlasti treba da imaju u vidu da postojanje konkretne presude ne znači da je svako zakonito lišenje slobode nakon njenog izricanja neizostavno dozvoljeno. Sud smatra da izraz „na osnovu” u članu 5. stav 1. tačka a) podrazumijeva da mora da postoji neka dovoljna uzročna veza između presude i lišenja slobode.

Trajanje lišenja slobode ne smije premašivati kaznu koju je sud izrekao ako je dopušteno skraćivanje kazne. U pogledu doživotne kazne zatvora, dalje lišenje slobode zatvorenika nakon što je odslužio kazneni element sankcije biće zakonito ako je zasnovano na riziku i opasnosti koju on predstavlja.

Presudu mora da izrekne „nadležni sud”

Član 5. stav 1. tačka a) ne pruža osnov za razmatranje zakonitosti presude.

Međutim, presudu o kojoj je riječ mora da izrekne „nadležni sud”, a ovaj koncept sadrži određene garancije:

- „Nadležni sud” mora da ima nadležnost da razmatra predmet i odluči da li lice treba da bude lišeno slobode.
- On mora da bude ovlašten da naloži puštanje lica na slobodu ako je ono nezakonito lišeno slobode.
- On mora da bude nezavisan od izvršne vlasti i strana u postupku.
- On mora da pruža odgovarajuće sudske garancije.

Takve garancije ne moraju biti one koje moraju da postoje na osnovu člana 6, međutim potencijalno kršenje člana 6. tokom suđenja će dovesti u pitanje opravdanost svakog kasnijeg lišenja slobode shodno članu 5. stav 1. tačka a).

Scenario C

Gospodin C je pre više godina osuđen za teška krivična djela. Njegove žalbe na presudu nisu urodile plodom. Gospodin C je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od deset godina. Tokom služenja kazne je došlo do pogoršanja njegovog psihičkog zdravlja i on je prebačen u psihijatrijsku ustanovu. Gospodin C je u jednom trenutku pušten na slobodu, ali je kasnije ponovo lišen slobode u vezi sa djelom koje nije imalo veze sa prethodnom osuđujućom presudom.

Komentar Scenarija C

Prvobitno lišenje slobode g. C nakon što je sud izrekao presudu je vjerovatno opravdano shodno članu 5, stav 1, tačka a) (čak i pre okončanja postupka po žalbi koji je bio neuspješan). Zadržavanje g. C u psihijatrijskoj ustanovi prije nego što je odslužio kaznu može biti dodatno opravdano shodno članu 5. stav 1. tačka e), koji dozvoljava zakonito lišenje slobode „duševno poremećenih lica”. Ponovno lišenje slobode g. C u vezi sa djelom koje nije imalo veze sa prethodnom osuđujućom presudom vjerovatno nije opravdano shodno članu 5. stav 1. tačka a) na osnovu njegove prethodne presude, jer član 5. stav 1. tačka a) zahtijeva postojanje dovoljne uzročne veze između presude i lišenja slobode. Stoga bi bilo važno utvrditi da li je ono opravdano shodno članu 5. stav 1. tačka e) ili nekom drugom osnovu.

4.2. Dva dozvoljena osnova za lišenje slobode shodno članu 5. stav 1. tačka b)

U članu 5. stav 1. tačka b) su navedena dva dozvoljena osnova za lišenje slobode:

- Prvo, zbog neizvršenja zakonite sudske odluke.
- Drugo, radi osiguranja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom.

Ova dva osnova će biti razmatrana u tekstu koji slijedi.

4.3. Lišenje slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke – član 5, stav 1, tačka b)

Zakonito hapšenje ili pritvaranje lica zbog neizvršenja zakonite odluke suda je dozvoljeno shodno članu 5, stav 1, tačka b). Ta se odredba odnosi na lišenje slobode lica koje se nije povinvalo odredbama naloga koji je sud već izdao u odnosu na njega. Lice mora da bude obaviješteno o sudskom nalogu i da ima mogućnost da ga izvrši. Lišenje slobode zbog neizvršenja sudske odluke ne smije da bude nesrazmjerno legitimnom cilju obezbjeđenja izvršenja tog naloga.

Sudski nalog mora da ispunjava sljedeće uslove:

- Mora da ga izda sud koji ima odgovarajuću nadležnost.
- Mora biti dovoljno precizno formulisan kako bi zadovoljavao zahtjev iz Konvencije vezan za pravnu sigurnost.
- Mora biti izvršiv.

Pomenimo neke primjere u kojima je Sud utvrdio da je lišenje slobode zbog neizvršenja sudskih naloga bilo opravdano:

- Podnositeljka predstavke nije platila novčanu kaznu koju je sud odredio.
- Podnosilac predstavke nije platio porez.
- Podnosilac predstavke se nije podvrgao ljekarskom pregledu koji je sud naložio.
- Podnosilac predstavke se nije podvrgao testu krvi.
- Podnosilac predstavke nije poštovao ograničenja vezana za mjesto boravka.
- Podnosilac predstavke nije prijavio imovinu.
- Podnosilac predstavke je prekršio uslove pod kojim mu je odobreno puštanje na slobodu uz jemstvo.

4.4. Lišenje slobode radi osiguranja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom – član 5. stav 1. tačka b)

Zakonito hapšenje ili pritvaranje lica radi osiguranja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom je, također, dozvoljeno shodno članu 5. stav 1. tačka b). Ova je odredba korištena za opravdavanje raznih policijskih ovlaštenja da privremeno lišavaju lica slobode u situacijama na koje se član 5. stav 1. tačka c) ne odnosi. Nacionalne vlasti, međutim, treba da budu svjesne toga da se ona relativno usko tumači tako da je podložna važnim ograničenjima.

Sud je izjavio sljedeće o ovom osnovu za opravdavanje lišenja slobode:

„Sud smatra da se formulacija „radi obezbjeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom” odnosi samo na slučajeve u kojima zakon dozvoljava lišenje slobode nekog lica kako bi ga primorala da ispunji neku specifičnu i konkretnu obavezu koju do tada nije ispunilo. Njeno široko tumačenje bi imalo posljedice koje nisu u saglasnosti sa konceptom vladavine zakona iz kojeg čitava Konvencija crpi inspiraciju”.

Shodno tome, ovaj se dio člana 5. stav 1. tačka b) ne može koristiti kako bi se opravdalo:

- Lišenje slobode kako bi se građanin primorao da ispunjava svoju opštu obavezu da se povinuje zakonu.
- Lišenje slobode kako bi se osiguralo ispunjenje nedovoljno specifične obaveze, kao što je obaveza da lice jednostavno promijeni ponašanje.

- Lišenje slobode koje nije srazmjerno legitimnom cilju zbog kojeg je sprovedeno.
- Sud je, na primjer, u nekim predmetima utvrdio da sljedeće obaveze potpadaju pod opseg člana 5, stav 1, tačka b):
- Obaveza podnosioca predstavke da nosi ličnu kartu i da se podvrgava provjeri identiteta.
- Obaveza podnosioca predstavke da živi na određenom mjestu.
- Obaveza podnosioca predstavke da dođe na ispitivanje u policijsku stanicu.

Svrha lišenja slobode može samo da bude osiguranje ispunjenja obaveze u pitanju od strane lica lišenog slobode. Ovo po pravilu znači da neko lice ne treba da bude lišeno slobode osim ako nije ispunilo unaprijed utvrđenu obavezu. Izuzetno, ali samo u ograničenim okolnostima koje su po prirodi hitne, lice može biti lišeno slobode kako bi se osiguralo ispunjenje obaveze koja će tek nastati. Shodno ovoj odredbi, čim više nije potrebno osigurati ispunjenje obaveze, lišenje slobode ne može više biti opravdano ni pod kakvim okolnostima.

4.5. Lišenje slobode zbog sumnje da je lice izvršilo krivično djelo – član 5. stav 1. tačka c)

Na prvi pogled, član 5. stav 1. tačka c) navodi tri odvojena osnova koji opravdavaju lišenje slobode. Ta tri osnova se odnose na zakonito hapšenje ili lišenje slobode nekog lica:

- radi njegovog izvođenja pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršilo krivično djelo;
- kada se ono opravdano smatra neophodnim kako bi se preduprijedilo izvršenje krivičnog djela; i
- kada se ono opravdano smatra neophodnim kako bi se spriječilo njegovo bjekstvo po izvršenju krivičnog djela.

Sud je, međutim, smatrao da sva tri osnova dozvoljavaju lišenje slobode samo radi izvođenja lica u pitanju pred nadležnu sudsku vlast. To značajno sužava obim drugog osnova dok treći osnov djeluje suvišan. Usljed toga, prvi navedeni osnov bez sumnje predstavlja najvažniji od sva tri. U daljem tekstu razmatramo sljedeće ključne aspekte tog osnova:

- Svrhu lišenja slobode.
- Opravdanu sumnju.
- Nadležnu sudsku vlast.
- Krivično djelo.

Svrha lišenja slobode

U smislu člana 5. stav 1. tačka c) lišenje slobode je dozvoljeno samo radi izvođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog sumnje da je počinilo konkretno krivično djelo. To ne znači da je hapšenje

neizostavno bilo neopravdano ako lice u pitanju na kraju nije optuženo ili izvedeno pred nadležnu sudsku vlast. Hapšenje ili lišenje slobode može potpadati pod opseg člana 5. stav 1. tačka c) ako postoje relevantna svrha i osnovana sumnja, čak i ako na kraju nije pribavljeno dovoljno dokaza potrebnih za podizanje optužnice protiv lica o kojem je riječ.

Sud jasno ukazuje na to da član 5. st. 1. tačka c) ne pruža vlastima mogućnost da podstrekavaju „politiku opšte prevencije usmjerenu na neku osobu ili kategoriju osoba koje vlasti smatraju, s pravom ili ne, opasnim zbog sklonosti da vrše nezakonita djela”. Mora da postoji „određeno i konkretno” krivično djelo na koje se lišenje slobode odnosi.

Osnovana sumnja

Neophodna je objektivno osnovana sumnja da je neko lice izvršilo krivično djelo. Pitanje da li je sumnja osnovana zavisi od svih okolnosti slučaja. Osnovana sumnja ne može biti zasnovana na pukim nepotkrijepljenim saznanjima iz druge ruke anonimnog doušnika. Ona se mora zasnivati na uvjerljivijim osnovama.

Sud je izjavio da postojanje osnovane sumnje podrazumijeva:

„postojanje činjenica ili informacija koje bi zadovoljile objektivnog posmatrača da postoji mogućnost da je lice o kojem je riječ moglo učiniti to krivično djelo.”

To ne podrazumijeva da vlasti moraju da imaju dovoljno dokaza da podignu optužnicu nakon hapšenja. Potrebno je, međutim, povući razliku između osnovane sumnje i iskrene ili bona fide sumnje. Pored toga, potrebno je napomenuti da osnovana sumnja predstavlja neophodan i dovoljan osnov za hapšenje, ali da razlozi za lišenje slobode treba da budu jači što duže traje pritvor nakon hapšenja.

Nadležna sudska vlast

„Nadležna sudska vlast” ima isto značenje kao i „sudija ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije”, koncept koji se koristi u članu 5. stav 3. Sudija ili drugo službeno lice treba da budu nepristrasni i nezavisni od izvršnih vlasti i strana u postupku.

Krivično djelo

Pojam „krivično djelo” imao autonomno značenje u Konvenciji. Krivično djelo mora biti određeno i konkretno. Da li neko djelo predstavlja krivično djelo shodno Konvenciji zavisi od faktora koji uključuju i određenje tog djela u domaćem pravu, prirodu postupka i kaznu koja za njega može biti izrečena.

Odnos sa članom 5. stav 3.

Lica lišena slobode u skladu sa članom 5. stav 1. tačka c) imaju određene dodatne garancije shodno članu 5. stav 3. te bi te dvije odredbe trebalo zajedno tumačiti. Član 5. stav 3. razmotren je dolje u tekstu.

Scenario D

Gospodin D i grupa njegovih prijatelja je učestvovala u protestnom maršu. Policija je vjerovala da marš izmiče kontroli i da je javni red u opasnosti. Odlučila je da g. D i još nekoliko lica privede u stanicu policije i da ih zadrži preko noći kako bi smirila situaciju. Gospodin D je pušten sljedeće jutro.

Komentar Scenarija D

Vlasti neće biti u mogućnosti da opravdaju lišenje slobode g. D na osnovu toga što su osnovano smatrale da je neophodno da ga spriječe da izvrši krivično djelo. Čak i kada bi to mogle da dokažu, to ne bi bilo dovoljno za opravdanje lišenja slobode shodno članu 5. stav 1. tačka c), koji se odnosi samo na lišenje slobode radi izvođenja lica u pitanju pred nadležnu sudsku vlast.

4.6. Lišenje slobode maloljetnika – član 5, stav 1, tačka d)

Maloljetna lica mogu biti lišena slobode u skladu sa svim odredbama člana 5. stava 1. t. a)-f) ako je to dozvoljeno domaćim zakonom. Postojanje jednog osnova ne isključuje neizostavno primjenu nekog drugog osnova; u zavisnosti od okolnosti, lišenje slobode može biti opravdano po više osnova iz tog stava. Međutim, čl. 5. st. 1. t. d) dozvoljava lišenje slobode maloljetnih lica u okolnostima u kojima punoljetna lica ne mogu biti lišena slobode.

Izraz „maloljetno lice” ima autonomno značenje u Konvenciji, tako da se, u svjetlu evropskih standarda sve osobe koje nisu navršile 18 godina mogu smatrati maloljetnicima i mogu biti lišene slobode u skladu sa ovom odredbom. Postoje dva razloga kada je dozvoljeno njihovo lišenje slobode: u svrhu vaspitnog nadzora i privođenja nadležnom organu.

Vaspitni nadzor

Ova odredba se ne odnosi na pružanje odgovarajućeg obrazovanja djeci lišenoj slobode shodno članu 5. st. 1. tačka a). Ovaj se osnov primjenjuje na slučajeve držanja maloljetnika, koji su često poznati po besprizornom ponašanju, a možda su ranije osuđivani i za krivična djela, u sigurnoj ustanovi zatvorenog tipa. To predstavlja više mjeru za osiguravanje dobrobiti djeteta nego mjeru koja se preduzima u kontekstu bilo kog djela krivičnog sistema koje bi potpadalo pod druge

izuzetke iz člana 5. st. 1. t. a)-f).

Ova odredba može opravdati lišenje slobode maloljetnika koji nisu više u uzrastu obaveznog obrazovanja. Sud prihvata da „vaspitni nadzor” ne mora „strogo da se poistovjećuje sa pojmovima nastave u učionici” i da mora da obuhvata mnogobrojne aspekte vršenja roditeljskih prava u korist i radi zaštite lica o kojem je riječ, a od strane lokalnih vlasti. Međutim, maloljetno lice mora biti smješteno u vaspitnu ustanovu, a ova se odredba ne može zloupotrebjavati, kao, na primjer, u predmetu *P i S protiv Poljske*, kada je djevojčica smještena u centar za socijalni rad kako bi bila spriječena da izvrši abortus.

Nadležni organ

Drugi zahtjev ima za cilj da pokrije situacije u kojoj je maloljetnik lišen slobode radi izvođenja pred sud, kako bi se osiguralo njegovo uklanjanje iz štetne sredine a ne zbog krivične optužbe (odnosno situacija u kojima ne važi član 5. st. 1. t. c)). Lišenje slobode maloljetnog lica tokom pripreme psihijatrijskog izvještaja neophodno je radi odlučivanja o dozvoljenosti krivičnog postupka protiv njega, a dozvoljeno je i lišenje slobode dok sud ne naloži stavljanje djeteta pod starateljstvo. Međutim, zadržavanje dva maloletnika koji su priznali krađu u centru za maloljetnike bilo je izvan polja dejstva člana 5. st. 1. t. d) jer protiv njih nije pokrenut krivični postupak, a nisu postajali dokazi da je u vrijeme njihovog lišenja slobode postojala namjera da budu izvedeni pred nadležni organ.

Scenario E

Policija je pronašla dijete E kako spava na ulici i zabrinula se za njegovu dobrobit. Odlučila je da smjesti E na sigurno mjesto dok centar za socijalni rad ne sprovede postupak.

Komentar Scenarija E

Ovo lišenje slobode je zakonito dok god je njegov cilj da dijete izvede pred nadležni zakonski organ, te ta odluka nije proizvoljna ni u jednom pogledu.

4.7. Lišenje slobode mentalno oboljelih osoba – član 5. stav 1. tačka e)

Članom 5. st. 1. t. e) dozvoljava se lišenje slobode shodno zakonitom nalogu da bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonito lišenje slobode mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili uživalaca droge ili skitnica. Ono što povezuje sve te ljude je to što mogu biti lišeni slobode kako bi bili podvrgnuti liječenju ili iz pobuda koje diktira društvena politika, ili i iz medicinskih i socijalnih razloga. Sud je jasno ukazao na to da je osnovni razlog zašto Konvencija dozvoljava njihovo lišenje slobode ne samo zato što predstavljaju opasnost po javnu sigurnost već i što je to

neophodno u njihovom sopstvenom interesu.

Osnov za lišenje slobode mentalno oboljelih osoba

U smislu člana 5. st. 1. t. e), neko lice ne može biti lišeno slobode zato što je „mentalno oboljelo” ako nisu ispunjena bar sljedeća tri minimalna uslova:

- Objektivni medicinski dokazi moraju pouzdano dokazati da je mentalno oboljelo;
- Vrsta ili stepen njegovog mentalnog poremećaja opravdava njegovu prisilnu hospitalizaciju; i
- Opravdanost daljnjeg lišenja slobode zavisi od daljnjeg postojanja poremećaja tokom cijelog perioda hospitalizacije.

Sud je izjavio da nije moguće dati apsolutnu definiciju izraza „mentalno oboljenje”. Stoga se lišenje slobode ne smatra zakonitim ako nije konsultovan kvalifikovani medicinski stručnjak i ako on nije utjecao na odluku o lišenju slobode.

Drugi uslov, da lišenje slobode mora biti opravdano vrstom ili stepenom psihičkog poremećaja, ne iziskuje da taj poremećaj može da se liječi, te prinudna hospitalizacija radi sprječavanja lica da naudi sebi ili drugima može biti opravdana. Da bi se preduprijedila proizvoljnost, ta odluka o prinudnoj hospitalizaciji mora biti donijeta uzimajući u obzir konkretne činjenice vezane za to lice i ona mora biti neophodna u datim okolnostima, a ne zasnovana na pukom postojanju određenog psihičkog poremećaja.

Posljednji minimalni uslov državi nameće obavezu da redovno preispituje zakonitost lišenja slobode. Da bi neko lišenje slobode bilo zakonito shodno članu 5. st. 1. t. e), vlasti moraju da budu u stanju da dokažu da je ono i dalje opravdano. To može izazvati praktične probleme, jer je moguće da medicinski stručnjaci ne mogu sa apsolutnom pouzdanošću da utvrde da se pojedinac oporavio. Zato je Sud prihvatio da vlasti ne moraju odmah da razmatraju da li je prikladno pustiti prinudno hospitalizovanog pojedinca, pri čemu treba da uspostave ravnotežu između njegovih prava i širih interesa zajednice.

Sud je, također, jasno izjavio da mora da postoji „veza između utemeljenosti dopuštenog lišenja slobode na koju se [vlasti] pozivaju i mjesta i uslova lišenja slobode”. Stoga je neophodno da ustanova u kojoj je neko lišen slobode zato što je duševno poremećen bude adekvatna u pogledu ljekarskog nadzora i liječenja koje pruža.

Zakonom propisan postupak

Da bi lišenje slobode bilo zakonito shodno članu 5. st. 1. t. e), bitno je da se vlasti pridržavaju svih

zahtjeva propisanih domaćim zakonodavstvom u postupku koji prethodi lišenju slobode. Sud je, na primjer, smatrao da je povrijeđen član 5. st. 1. t. e) u jednom predmetu u kojem su podnosioci predstavke bili lišeni slobode u skladu sa odlukom upravnog organa, mada je po domaćem pravu njihovo lišenje slobode morao da naloži građanski sud.

Veza sa članom 5. st. 1. t. a)

Bitno je ukazati na razliku između onih koji imaju mentalno oboljenje koji predstavljaju opasnost po javnost i onih sa sličnim problemima koji su također osuđeni za krivična djela. Član 5. st. 1. t. a) se primjenjuje na lice koje je sud osudio i koje je lišeno slobode u skladu sa tom presudom, čak i ako kaznu služi u psihijatrijskoj ustanovi.

Kada neko lice nije osuđeno za krivično djelo, uključujući kad je oslobođeno krivične odgovornosti usljed neuračunljivosti, ali je lišeno slobode jer predstavlja opasnost po javnost zbog svog psihičkog stanja i ponašanja izazvanog njime, to lišenje slobode je uređeno članom 5. st. 1. t. e). Ovo je bitno jer lišenje slobode shodno članu 5. st. 1. t. e) mora biti neophodno i prikladno, dok lišenje slobode shodno članu 5. st. 1. t. a) mora samo da bude zakonito na osnovu presude nadležnog suda.

Scenario F

Vlasti primjećuju da se g. F čudno ponaša i vjeruju da sigurno boluje od nekog psihičkog oboljenja. G. F ne pristaje na liječenje, te vlasti odlučuju da treba biti zadržan u psihijatrijskoj bolnici zatvorenog tipa i podvrgnut prinudnom liječenju.

Komentar Scenarija F

Vlasti ne bi bile u stanju da opravdaju lišenje slobode g. F samo na osnovu njegovog čudnog ponašanja. Da bi ispunile zahtjeve iz člana 5, st. 1, t. e), one moraju da predoče objektivne medicinske dokaze koji ukazuju na to da je g. F duševno poremećen. Pored toga moraju da dokažu da psihičko oboljenje g. F opravdava njegovu hospitalizaciju i da se pri tom pozovu na konkretne okolnosti. Konačno, njegovo lišenje slobode je dozvoljeno samo onoliko dugo koliko je njegovo lišenje slobode opravdano njegovim oboljenjem.

4.8. Lišenje slobode u cilju deportacije ili ekstradicije ili radi sprječavanja neovlaštenog ulaska u zemlju – član 5. stav 1. tačka f)

Član 5. stav 1. tačka f) dopušta zakonito hapšenje ili lišenje slobode lica da bi se spriječio njegov neovlašteni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mjere u cilju deportacije ili ekstradicije. Najvažniji uslov u ovoj odredbi je da lišenje slobode ne smije biti proizvoljno, a ovo načelo

se odnosi na oba aspekta ove odredbe. Lišenje slobode nije proizvoljno ako:

- je sprovedeno u dobroj vjeri;
- je tijesno povezano sa ciljem sprječavanja neovlaštenog ulaska lica u zemlju ili sa postupkom deportacije ili izručenja;
- su mjesto i uslovi lišenja slobode adekvatni, imajući u vidu da se „ta mjera odnosi ne na one koji su izvršili krivično djelo već na strance koji su pobjegli iz svoje zemlje strahujući za svoj život”; i
- dužina lišenja slobode ne premašuje razuman period potreban za ostvarenje cilja kojem se teži.

Sprječavanje „neovlaštenog ulaska”

Prvi dio odredbe u članu 5. st. 1. t. f) dopušta lišenje slobode tražioca azila ili drugog imigranta prije nego što mu Država odobri ulazak u zemlju. Svako lišenje slobode mora biti saglasno sa opštom svrhom ovog člana, da štiti pravo na slobodu i osigura da niko ne bude lišen slobode na proizvoljan način.

Kada razmatra način na koji je sproveden nalog o lišenju slobode, Sud mora da uzme u obzir konkretnu situaciju potencijalnih imigranata. Na primjer, zauzeo je stav da je član 5. st. 1. t. f) povrijeđen u predmetu u kojem su majka i njeno troje djece držani u objektu zatvorenog tipa namijenjenog punoljetnim osobama. Općenito uzevši, azilanti treba da budu držani u centru u kojem, između ostalog, imaju mogućnost da se bave rekreacijom i imaju pristup zdravstvenoj zaštiti i pravnoj pomoći.

Preduzimanje mjera u cilju deportacije ili ekstradicije

Sud je jasno ukazao na to da član 5. st. 1. t. f) ne iziskuje da se lišenje slobode osnovano smatra neophodnim, na primjer, radi sprječavanja bjekstva lica. Međutim, lišenje slobode će biti suprotno članu 5. st. 1. t. f) ako vlasti nemaju stvarnu namjeru da deportuju ili izruče pojedinca o kojem je riječ u trenutku njegovog lišenja slobode. Pored toga, lišenje slobode ne smije biti kaznenog karaktera i treba da bude praćeno odgovarajućim garancijama. S obzirom na to da je akcenat na tome da li je postupak deportacije/izručenja zaista u toku, u smislu člana 5. st. 1. t. f) nije važno da li odluka o protjerivanju lica koja leži u osnovi lišenja slobode može biti opravdana po domaćem ili konvencijskom pravu.

Od suštinske je važnosti da se postupak deportacije „sprovodi sa dužnom hitnošću”, što znači da se postupak ne smije nepropisno odugovlačiti. Dugotrajno lišenje slobode može biti opravdano dok god se taj postupak odvija i dok god se ne smatra da je pretjerano dug, na primjer, u slučaju kada je postupak posebno složen i postoji potreba za detaljnim i pažljivim razmatranjem zahtjeva za azil.

Scenario G

G. G je strani državljanin koji boravi u Zemlji X. Njegovo pravo na boravak u Zemlji X je istekao i vlasti ga lišavaju slobode i upućuju u centar za imigrante koji treba da budu udaljeni. G. G provodi četiri godine u centru tokom kojih vlasti nijednom nisu pokušale da ga udalje.

Komentar Scenarija G

Lišenje slobode g. G ne može biti opravdano pukom činjenicom da je strani državljanin koji nema pravo da bude u Zemlji X. Da bi njegovo lišenje slobode bilo u skladu sa članom 5. st. 1. t. f), vlasti Zemlje X moraju da budu u stanju da dokažu da je postupak njegove deportacije zaista bio tokom cijelog perioda njegovog lišenja slobode. Pored toga, postupak ne smije da bude proizvoljan.

5. OBAVJEŠTAVANJE O RAZLOZIMA ZA HAPŠENJE I OPTUŽBAMA – ČLAN 5. STAV 2.

Shodno članu 5. stav 2. svako ko je uhapšen bit će odmah i na jeziku koji razumije obaviješten o razlozima za njegovo hapšenje i o svakoj optužbi protiv njega. Ova se odredba odnosi na hapšenja sprovedena u skladu sa bilo kojom od dozvoljenih kategorija lišenja slobode.

Sud ovo smatra „osnovnom garancijom da svaka uhapšena osoba treba da zna zašto je lišena slobode”.

Razlozi za hapšenje i za sve optužbe moraju biti jasno utvrđeni i predloženi osobi lišenoj slobode. To da li je lice u dovoljnoj mjeri obaviješteno o tim razlozima zavisi od konkretnih odlika konkretnog slučaja. Možda nije potrebno licu predložiti cijeli spisak optužbi, ali je potrebno pružiti mi više od pukog ukazivanja na zakonski osnov za hapšenje.

Sud je izjavio sljedeće:

„svakom licu koje je uhapšeno moraju biti predloženi, i to ne usko stručnim, već jednostavnim jezikom koji može da razumije, suštinski pravni i činjenični osnovi za njegovo hapšenje, kako bi ono moglo, ako nađe za shodno, da se obrati sudu i ospori zakonitost te mjere u skladu sa [članom 5. stav 4)].”

Informacije moraju da budu predložene „odmah”. Po pravilu, relevantne informacije treba predložiti licu lišenom slobode u prvih nekoliko sati od trenutka hapšenja.

List sa informacijama

U vezi sa ovim pitanjem, CPT predlaže da se privedenim licima daju standardizovani sveobuhvatni listovi sa informacijama, u kojima su jasno navedena sva prava koja imaju na svim odgovarajućim jezicima (uključujući i manjinske jezike), kao i da se poduzimaju sve ostale potrebne mjere kako bi se osiguralo da oni razumiju ta prava.

Scenario H

Gospodin H je uhapšen u 11 uvečer u utorak na osnovu izvršnog naloga dok je kod kuće gledao televiziju. Policija mu nije rekla zašto ga hapsi. Noć je morao da provede u policijskom pritvoru. Pušten je rano sljedećeg jutra, a protiv njega nije podignuta optužnica.

Komentar Scenarija H

Neophodno je razmotriti da li je za hapšenje g. H postojao zakonit osnov i da li njegov pritvor potpada pod bilo koju od dozvoljenih kategorija lišenja slobode shodno članu 5. To nije očigledno; naime, čini se da ne postoje nikakve činjenice ili informacije koje bi zadovoljile objektivnog posmatrača da postoji mogućnost da je lice o kojem je riječ moglo učiniti krivično djelo. U svakom slučaju, čini se da je prekršen član 5. stav 2, jer g. H nije obaviješten o razlozima zbog kojih je uhapšen. Gospodin H je pušten iz pritvora rano ujutro u srijedu, te nije vjerovatno da bi moglo da se postavi pitanje povrede člana 5. stav 3.

6. ZAŠTITA KOJU PRUŽA ČLAN 5. STAV 3

Član 5. stav 3. se odnosi na sve koji su uhapšeni ili lišeni slobode shodno odredbama člana 5. stav 1. tačka c). Shodno tim odredbama sva takva lica će biti bez odlaganja izvedena pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imat će pravo da im se sudi u razumnom roku ili da budu pušteni na slobodu do suđenja. Konačno, shodno tim odredbama, puštanje na slobodu može se usloviti jemstvima da će se lice pojaviti na suđenju.

Član 5. stav 3. koji treba tumačiti zajedno sa članom 5. stav 1. tačka c), sadrži tri osnovne vrste zaštite:

- Pravo lica da bez odlaganja bude izvedeno pred sudiju.
- Pravo na suđenje u razumnom roku.
- Kvalifikovano pravo na puštanje na slobodu do suđenja.

U tekstu koji slijedi su redom razmotrene ove tri zaštitne mjere.

6.1. Pravo lica da bez odlaganja bude izvedeno pred sudiju

Članom 5. stav 3. se jamči sudska provjera zakonitosti prvog lišenja sloboda u periodu neposredno nakon hapšenja. To se osigurava propisivanjem da sva lica uhapšena ili lišena slobode shodno odredbama člana 5. stav 1. tačka c) moraju bez odlaganja da budu izvedena pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije.

„Bez odlaganja”

Lice mora biti izvedeno pred sudiju ili službeno lice „bez odlaganja”. Ova odredba pruža zaštitu od proizvoljnog lišenja slobode. Ona ima za cilj da omogući utvrđivanje bilo kakvog zlostavljanja i da trajanje neopravdanog lišenja slobode svede na minimum. Prema tome, relativno mala fleksibilnost u tumačenju koncepta „bez odlaganja” vjerovatno ne izaziva veliko iznenađenje.

Koliko bi kašnjenje vjerovatno bilo neprihvatljivo? Kašnjenje od četiri dana je vjerovatno predugo. Čak se i period kraći od četiri dana može smatrati predugim u odsustvu razloga koji su spriječili ranije izvođenje uhapšenog lica pred sudiju.

„Izvođenje pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije”

Lica mora lično da bude izvedeno pred sudiju ili drugo nezavisno službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije. Ovaj postupak mora biti automatski i ne smije zavisiti od podnošenja zahtjeva od strane lica lišenog slobode.

„Sudija ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije” ima isto značenje kao i „nadležna sudska vlast” iz člana 5. stav 1. tačka c). Sudije ili službena lica moraju da budu:

- Nepriistrasni, što znači da su oslobođeni stvarne i očigledne pristrasnosti;
- Nezavisni od izvršne vlasti i strana u postupku; i
- Ovlašteni da izdaju nalog o lišenju slobode ili puštanju na slobodu.

Činjenica da je sudija ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije mora biti nepriistrasan i nezavisan znači da će član 5. st. 3. biti prekršen ako je odluku o lišenju slobode donio tužilac. Smatra se da službeno lice nije nepriistrasno ako pored odlučivanja o pritvoru optuženog također „ima pravo da interveniše u kasnijem krivičnom postupku kao predstavnik tužilačkog organa”. Stoga, čak i ako tužilac o kojem je riječ kasnije ne učestvuje u postupku, sama teoretska mogućnost da to može učiniti dovodi do povrede člana 5. st. 2. Ova nepriistrasnost sadrži objektivni element, koji se smatra od značaja u vrijeme odlučivanja o lišenju slobode. To znači da

ne smije da postoji nikakva sumnja u nepristrasnost službenog lica.

Sudija ili službeno lice mora da ima mogućnost da razmotri da li je lišenje slobode zakonito i opravdano i da li je u skladu sa nekim od dozvoljenih osnova iz člana 5. stav 1. tačka c). On mora da razmotri osnovanost lišenja slobode. S tačke gledišta svođenja kašnjenja na minimum, izuzetno je poželjno, ali ne i neophodno, da sudija ili službeno lice u ovoj fazi razmotri mogućnost puštanja lica na slobodu uz jemstvo. Ako ta mogućnost nije razmotrena u ovoj fazi, sudija ili službeno lice treba da je razmotri u odgovarajućem vremenskom roku.

6.2. Pravo lica na puštanje na slobodu do suđenja

Po tumačenju Suda, član 5. stav 3. jemči kvalifikovano pravo na puštanje na slobodu do suđenja. Ovo pravo je dodatno i ne predstavlja alternative pravu na suđenje u razumnom roku (o kojem će biti riječi dolje u tekstu). Ono se odnosi na period od hapšenja do donošenja osuđujuće ili oslobađajuće presude od strane suda. Zahtjevi iz člana 5. stav 4, koji iziskuje redovno razmatranje opravdanosti pritvora do suđenja, najviše podupiru ovo pravo u pogledu postupka njegove realizacije.

Nacionalne vlasti moraju da obezbijede da sudije (ili druga službena lica ovlaštena da odobre puštanje na slobodu uz jemstvo) s propisnom ekspeditivnošću odlučuju o tome da li će lice o kojem je riječ pustiti na slobodu do suđenja. Zakon ne smije da obesmisli ovaj postupak odlučivanja time što u suštini sudijama oduzima diskreciona ovlaštenja. Zakoni stoga ne smiju da propisuju obavezan pritvor do suđenja.

Pretpostavka slobode

Sva lica optužena za krivično djelo treba da budu puštena na slobodu do suđenja, osim ako se ne dokaže da postoje „relevantni i dovoljni” razlozi koji opravdavaju lišenje slobode. Da bi neko lice bilo pritvoreno do suđenja, moraju da postoje:

„konkretni pokazatelji postojanja stvarne potrebe u javnom interesu čiji značaj premašuje značaj pravila o poštovanju slobode pojedinca, bez obzira na pretpostavku nevinosti.”

Osnovana sumnja da je lice izvršilo krivično djelo sama po sebi opravdava lišenje slobode u početnom periodu. Ona predstavlja potreban uslov za dalje lišenje slobode, ali vremenom prestaje da biva dovoljan uslov koji opravdava lišenje slobode. Poslije nekog vremena moraju da postoje dodatni razlozi koji su relevantni i dovoljni da bi opravdali dalje lišenje slobode. Domaće sudije moraju da predoče dodatne i odgovarajuće razloge za svako produžavanje lišenja slobode koji su odnose na konkretne okolnosti slučaja.

Ako se donese odluka o produženju pritvora, ona treba da bude podvrgnuta stalnom razmatranju

u cilju obezbjeđivanja puštanja lica na slobodu ako i kada njegov pritvor više nije opravdan.

Odbijanje puštanja lica na slobodu uz jemstvo

Sud je utvrdio pet osnova za odbijanje puštanja lica na slobodu uz jemstvo:

- opasnost da se okrivljeni neće pojaviti na suđenju (procjena te opasnosti ne smije biti zasnovana isključivo na težini kazne koja mu prijete);
- opasnost da će okrivljeni ometati postupak (npr. tako što će uništavati dokumente ili vršiti pritisak na svjedoke);
- preduprijeđivanje krivičnog djela;
- očuvanje javnog reda, i
- u izuzetnim okolnostima, zbog sigurnosti lica pod istragom.

Domaće sudije uvijek treba da predoče razloge zašto su odbili da odobre puštanje na slobodu uz jemstvo. Ti razlozi moraju da opravdaju lišenje slobode, na način koji je primjeren konkretnom slučaju. To, na primjer, znači, da puko navođenje odredaba zakona ili iznošenje standardizovanih ili stereotipnih razloga nije dovoljno.

Slijedi nekoliko primjera obrazloženja koja, bar sama po sebi, ne opravdavaju odbijanje puštanja lica na slobodu uz jemstvo:

- Lice je optuženo za teška krivična djela.
- Smatra se da je lice sklono činjenju krivičnih djela.
- Činjenica da vještaci još nisu ispitani.
- Činjenica da je (navodni) saučesnik lica u bjekstvu.
- Nepotkrijepljena opasnost od bjekstva. (Takva opasnost može, na primjer, biti potkrijepljena odbijanjem lica da preda dokumenta ili činjenicom da je ranije bježalo.)

Potrebno je obezbijediti da se svaka odluka u vezi sa odobravanjem jemstva donosi na osnovu konkretnih činjenica predmeta. Lišenje slobode ne može biti opravdano jednostavno na osnovu postojanja opšte opasnosti od bjekstva optuženog. Ta se opasnost mora dokazati u pogledu konkretnog izvršioca krivičnog djela. Također, ne smije da postoji opšta zabrana puštanja određenih kategorija optuženih na slobodu uz jemstvo. Moraju se razmotriti konkretne okolnosti vezane za optuženog, kao što je njegova porodična situacija i zaposlenje. Također se mora razmotriti da li bi se mogle primijeniti manje restriktivne mjere, kao što je oduzimanje putne isprave ili stavljanje pod elektronski nadzor, kako bi se osiguralo da optuženi ne pobjegne.

Uslovi za puštanje na slobodu uz jemstvo

Domaći sudovi koji razmatraju zahtjeve za puštanje na slobodu uz jemstvo treba da budu svjesni toga da član 5. stav 3. eksplicitno propisuje da puštanje na slobodu može biti uslovljeno jemstvom da će se lice pojaviti na suđenju. Na primjer, oni mogu odrediti finansijsko jemstvo kako bi obezbijedili da se lice pojavi na suđenju. Iznos takvog jemstva treba da bude utvrđen uzimajući u obzir razne faktore, uključujući i finansijske mogućnosti lica koje plaća jemstvo i kontekst predmeta, kako bi ono predstavljalo dovoljan razlog da lice odvrati od bjekstva, a da pri tom ne bude pretjerano.

Ostali uslovi pod kojima puštanje na slobodu uz jemstvo mogu uključivati:

- praćenje,
- ograničen kućni pritvor,
- predaju putnih isprava, ili
- zahtjev licu da se redovno prijavljuje.

Stoga vlasti treba da sebi postave sljedeća dva pitanja kada odlučuju o tome da li da odbiju zahtjev za puštanje na slobodu uz jemstvo:

- Da li bi puštanje optuženog na slobodu uz jemstvo dovelo do stvarne opasnosti da on pričin štetu zbog koje je lišen slobode?; i
- Postoje li neki uslovi za puštanje na slobodu uz jemstvo ili druge razumne preventivne mjere koje bi odagnale tu opasnost ili je smanjile na nivo koji ne bi opravdao lišenje slobode?

6.3. Pravo na suđenje u razumnom roku

Nacionalne vlasti moraju da obezbijede da pritvor do suđenja ne traje isuviše dugo. Taj period se računa od trenutka kada je optuženi zadržan do trenutka kada je izrečena presuda. Nadležne vlasti treba da postupaju s posebnom pažnjom u postupcima u kojima je okrivljenima odbijeno puštanje na slobodu uz jemstvo.

Prilikom ocjenjivanja da li je dužina pritvora bila razumna ili ne, potrebno je imati u vidu sljedeće relevantne faktore:

- Složenost predmeta.
- Ponašanje optuženog.
- Efikasnost nacionalnih vlasti.

Scenario I

Gospodin I je uhapšen zbog osnovane sumnje da je izvršio lakše krivično djelo. Nacionalne vlasti ga optužuju i određuju mu pritvor. Vlasti zakažu suđenje za raniji datum i odluče da stoga nije neophodno da ga prije suđenja izvedu pred sudiju. Gospodin I ne podnosi zahtjev da bude izveden pred sudiju prije suđenja. Suđenje se održava poslije dvanaest dana.

Komentar Scenarija I

Gospodin I je trebalo automatski da bude izveden pred sudiju pre suđenja. To što on to nije zahtijevao nije od značaja. Kašnjenje u trajanju od dvanaest dana će vjerovatno dovesti do povrede člana 5. stav 3. Shodno članu 5. stav 3, g. I također ima kvalifikovano pravo da bude pušten na slobodu do suđenja. To je njegovo dodatno pravo i ne predstavlja alternativu pravu na suđenje u razumnom roku.

7. ZAŠTITA KOJU PRUŽA ČLAN 5. STAV 4.

Shodno članu 5. stav 4. svako ko je lišen slobode ima pravo da pokrene postupak u kojem će sud hitno ispitati zakonitost lišenja slobode i naložiti puštanje na slobodu ako je lišenje slobode nezakonito. Veliko vijeće je izjavilo sljedeće:

„Zahtjev koji Konvencija postavlja, da čin lišenja slobode podliježe nezavisnom sudskom razmatranju, od temeljnog je značaja u kontekstu osnovne svrhe člana 5. Konvencije, da pruža zaštitu od proizvoljnosti..”

Nije potrebno posebno razmotriti zakonitost prvobitnog lišenja slobode shodno ovoj odredbi kada je ono zasnovano na nalogu suda, kao, na primjer, kada je neko lice proglašeno krivim za krivično djelo.

Priroda razmatranja zakonitosti lišenja slobode

Potrebno je razmotriti zakonitost lišenja slobode. Zakonitost ima isto značenje kao i u članu 5. stav 1. To znači da nacionalne vlasti moraju da dokažu da je lišenje slobode zakonito shodno domaćem zakonodavstvu i Konvenciji.

Prvobitno razmatranje zakonitosti lišenja slobode

Lice lišeno slobode prvi put ima pravo na razmatranje zakonitosti lišenja slobode u vrijeme kada je lišeno slobode. Ono mora biti u mogućnosti da pokrene postupak čim je lišeno slobode. Ova je odredba prekršena ako pritvoreno lice nema nikakvu mogućnost da zatraži takvo razmatranje. Odluka o zakonitosti lišenja slobode mora biti donijeta „hitno” nakon podnošenja takvog zahtjeva.

„Hitno” nema isto značenje kao i „bez odlaganja” (koje se koristi u članu 5. stav 3. u pogledu procesne garancije). Ovaj potonji izraz iziskuje veću hitnost. Kako bi se utvrdilo da li je lišenje slobode „hitno” razmotreno, prvo se moraju razmotriti sve okolnosti predmeta, uključujući i da li je taj predmet naročito složen, da li su kašnjenja prouzrokovale vlasti, lice lišeno slobode ili spoljni faktori.

Sud je, na primjer, utvrdio da je period od sedamnaest dana koliko je sudu bilo potrebno da odluči o zakonitosti lišenja slobode predugačak.

Naknadna razmatranja zakonitosti lišenja slobode

Ako se naknadno tokom lišenja slobode pojave nova pitanja koja utiču na zakonitost lišenja slobode, možda će biti potrebno dodatno razmatrati njegovu zakonitost u razumnim intervalima. Bitno je da su nacionalne vlasti svjesne ovog zahtjeva iz člana 5. stav 4, koji se može pojaviti u prilično uobičajenim situacijama. Na primjer, treba napomenuti da pritvor okrivljenog za krivično djelo treba da bude podvrgavan redovnom razmatranju u kratkim intervalima.

Sud koji razmatra zakonitost lišenja slobode

„Sud” koji razmatra zakonitost lišenja slobode treba da bude:

- nezavisan od izvršne vlasti i strana u postupku;
- nepristrasan; i
- u mogućnosti da odlučuje o zakonitosti lišenja slobode i naloži puštanje lica na slobodu ako kriterijumi zakonitosti nisu ispunjeni.

Ako domaći sud izda nalog o puštanju lica na slobodu, nacionalne vlasti treba da obezbijede da do toga zaista dođe. Sud je u jednom predmetu utvrdio povredu ovog člana, jer je podnosilac predstave bio lišen slobode nekoliko godina, uprkos nalogu da bude pušten na slobodu.

Procesni zahtjevi

Zakonitost lišenja slobode treba da bude razmatrana u raspravnom postupku, sličnom garancijama predviđenim članom 6. (o pravu na pravično suđenje). One, međutim, nisu identične. Dok član 6. propisuje primjenu ujednačenog standarda u svim situacijama, član 5. iziskuje garancije koje se konkretno odnose na vrstu lišenja slobode koja je naložena.

Općenito uzevši, razmatranje treba da zadovoljava sljedeće zahtjeve:

- Jednakost strana u postupku.

- Da lice lišeno slobode ima na raspolaganju vrijeme i sredstva potrebna da se pripremi.
- Pristup nekom obliku pravnog zastupanja.
- Garanciju povjerljivosti između pravnog zastupnika i lica lišenog slobode.
- Usmena rasprava (premda ona nije uvek neophodna).

Scenario J

Gospodin J je uhapšen zbog osnovane sumnje da je izvršio lakše krivično djelo. Optužen je za to djelo. Automatski je i bez odlaganja izveden pred tužioca, a zatim mu je određen pritvor. Gospodin J podnosi zahtjev da sud razmotri zakonitost njegovog lišenja slobode. Sud razmatra zahtjev 25 dana kasnije. Ročištu prisustvuje tužilac, ali gospodinu J, i njegovom advokatu nije dozvoljeno da prisustvuju. Sud odbija zahtjev g. J da bude pušten na slobodu uz jemstvo. Sud ne daje nikakvo obrazloženje.

Komentar Scenarija J

Gospodin J je prvo izveden pred tužioca umjesto pred sudiju ili odgovarajuće službeno lice. To bi predstavljalo povredu člana 5. stav 3. Službeno lice mora biti nezavisno od izvršne vlasti i strana u postupku. Prvo ročište shodno članu 5. stav 4. održano je 25 dana nakon što je g. J podnio zahtjev. To se vjerovatno ne može smatrati dovoljno brzim i predstavljat će kršenje člana 5. stav 4. Pored toga, na ročištu je prekršen zahtjev o ravnopravnosti strana u postupku, jer gospodinu J i njegovom advokatu nije bilo dozvoljeno da prisustvuju ročištu. Konačno, činjenica da sud nije predočio dovoljne razloge za odluku da g. J ne pusti na slobodu uz jemstvo, također, može predstavljati povredu.

8. LIŠENJE SLOBODE LICA KOJA SE SMATRAJU PRIJETNJOM PO NACIONALNU SIGURNOST

Kao što smo već napomenuli, u članu 5. st. 1. t. a)-f) je dat iscrpan spisak situacija u kojima neko može biti lišen slobode. Države su decenijama pokušavale da liše slobode lica osumnjičena da predstavljaju opasnost po nacionalnu sigurnost u slučajevima kada to lišenje slobode nije potpadalo pod jednu od dopuštenih kategorija. Sud to nikada nije prihvatio. Internacija i lišenje slobode bez suđenja nisu dozvoljeni. Države moraju da poštuju prava i slobode zajemčene Konvencijom svih ljudi u njihovoj nadležnosti.

Sud je u predmetu *A protiv Ujedinjenog Kraljevstva* odbio argument da se ljudi koji se smatraju prijetnjom po nacionalnu sigurnost i dalje mogu lišavati slobode shodno članu 5. st. 1. t. f), čak i kad ih u datom trenutku nije moguće protjerati iz zemlje zbog opasnosti kojima bi bili izloženi u zemlji u koju je trebalo da budu udaljeni. Sud je u predmetu *Al-Hamdani protiv Bosne i Hercegovine* utvrdio da su bosanske vlasti prekršile član 5. st. 1. t. f), jer su lišile slobode iračkog

državljanina kojeg su smatrale prijetnjom po nacionalnu sigurnost, a da pri tom nisu preduzele nijednu radnju da ga protjeraju. Bosna i Hercegovina je sada izmijenila svoje propise, kako bi oni bili u skladu sa ovom presudom. Premda države imaju pravo, ali i obavezu shodno članu 1. da preduzimaju korake kako bi svoje stanovništvo zaštitile od terorističkih prijetnji, član 5. st. 1. ne dopušta lišenje slobode onih za koje se sumnja da predstavljaju takvu prijetnju, osim ako do tog lišenja slobode ne dođe u kontekstu krivičnog postupka ili postupka protjerivanja koji je u toku.

8.1. Odstupanja

Shodno članu 15. stav 1.

„U doba rata ili druge javne opasnosti koja prijete opstanku nacije, svaka Visoka strana ugovornica može da preduzme mjere koje odstupaju od njenih obaveza po ovoj Konvenciji, i to u najnužnijoj mjeri koju iziskuje hitnost situacije, s tim da takve mjere ne budu u neskladu s njenim drugim obavezama prema međunarodnom pravu.”

Ovaj član državi omogućuje da jednostrano odstupi od svojih obaveza iz člana 5. Konvencije u određenim vanrednim okolnostima. Važno je napomenuti da jedna zemlja mora odstupiti od svoje obaveze prije nego što započne bilo kakvu radnju koja bi inače bila u suprotnosti sa Konvencijom. Premda se čini da ova odredba ima širok opseg, ona je ograničena činjenicom da se može primjenjivati samo u strogo definisanim okolnostima.

Ne postoji apsolutna definicija „javne opasnosti koja prijete opstanku nacije”, ali je Sud jasno izjavio da te okolnosti moraju biti „vanredne”. Pored toga, u prava od kojih se može odstupiti može se zadirati samo u mjeri koja je srazmjerna prirodi opasnosti koja postoji. Postavlja se pitanje da li su mjere kojima se pribjegli, a koje bi inače predstavljale povredu Konvencije, bile srazmjerne stvarnoj krizi sa kojom su se vlasti suočavale u datom trenutku. Sud je, također, jasno istakao da svako odstupanje od osnova iz člana 5. st. 1 ne smije predstavljati neopravdanu diskriminaciju nedržavljana i dovesti do nepovoljnog postupanja prema tim pojedincima, jer oni ne predstavljaju ništa veću opasnost od državljana.

Konačno, procesni zahtjevi iz člana 15. st. 3 znače da Država ima obavezu da stalno razmatra potrebu za mjerama koje iziskuje hitnost situacije, obavezu koja je, inače, implicitna u srazmjernosti svake mjere odstupanja.

8.2. Osnov lišenja slobode

Član 5. st. 1. t. a)-f) sadrži podroban spisak osnova po kojima neko može biti zakonito lišen slobode kad nema derogacije. Osnov lišenja slobode koji ne potpada pod jednu od tih kategorija ne može biti opravdan shodno članu 5. st. 1, bez obzira na to koliko se cilj tog lišenja može činiti „korisnim”.

Velika je vjerovatnoća da će se osnov vezan za nacionalnu sigurnost smatrati relevantnim u pogledu lišenja slobode shodno tačkama c) i f). Sud je izjavio sljedeće u pogledu tačke c):

„Član 5. stav 1. t. c) Konvencije ne treba primjenjivati na takav način da se policijskim vlastima u državama ugovornicama postave nesrazmjerno velike prepreke na putu preduzimanja djelotvornih mjera za suprotstavljanje organizovanom terorizmu.”

Mora, međutim, postojati osnovana sumnja da je neko lice izvršilo krivično djelo i neki dokazi koji tu sumnju potkrjepljuju. Sud naglašava da „osnovana sumnja” podrazumijeva postojanje činjenica ili informacija koje bi uvjerile objektivnog posmatrača da je lice o kojem je riječ možda izvršilo to krivično djelo. Iako terorizam potpada pod posebnu kategoriju, pojam „osnovanosti” se ne može tumačiti toliko široko da se ugrozi zaštita iz člana 5. st. 1. t. c).

Pitanje nacionalne sigurnosti ne dozvoljava nacionalnim vlastima da lišavaju ljude slobode shodno članu 5. st. 1. t. f), jer je prema toj odredbi lišenje slobode dopušteno samo da bi se spriječio neovlašteni ulazak u zemlju ili u cilju deportacije ili izručenja.

8.3. Odgovornost tokom pritvora i suđenje u razumnom roku

Sud priznaje da države u kontekstu terorizma mogu da produže period tokom kojeg vlasti mogu da drže u pritvoru lice osumnjičeno za teško djelo terorizma prije nego što ga izvedu pred sudiju (duže nego što je dozvoljeno držati osumnjičene za krivična djela bez elementa terorizma). One, međutim, i dalje moraju strogo da primjenjuju zahtjev vezan za izvođenje pred sud bez odlaganja.

Sud je u predmetu *Brogan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* zauzeo stav da je držanje lica u pritvoru četiri dana i šest sati prije nego što je izveden pred sudiju predstavljalo povredu zahtjeva vezanog za izvođenje pred sud „bez odlaganja” iz člana 5. st. 3. Sud je naglasio da je „mogućnost fleksibilnog tumačenja i primjene pojma bez odlaganja veoma ograničena”. Mora se imati u vidu da je zahtjev vezan za izvođenje lica pred nezavisnog sudiju bez odlaganja važna mjera kojom se ono štiti od bilo kakvih povreda do kojih može doći usljed isuviše revnosne primjene protivterorističkih mjera.

Kada je potrebno produžiti taj period, nije dovoljno uopšteno se pozvati na teškoće izazvane razlozima nacionalne sigurnosti i broj ljudi obuhvaćen istragom. Umjesto toga, mora se ukazati na precizne razloge vezane za činjenice predmeta o kojem je riječ, a koje bi dovele do toga da razmatranje lišenja slobode podnosioca predstavke od strane suda osujeti napredak u istrazi.

8.4. Oспорavanje zakonitosti lišenja slobode

Moguće je da razlozi nacionalne sigurnosti dovedu do toga da domaći sudovi nisu u položaju da razmatraju opravdanost odluka o lišenju lica i produžavanju njegovog pritvora na isti način na

koji razmatraju druge vrste lišenja slobode. Do toga, na primjer, može doći kada iz sigurnosnih razloga nisu predočene povjerljive informacije prikupljene obavještajnim radom. Sud je, međutim, jasno istakao da vlasti ne mogu da se pozovu na razloge nacionalne sigurnosti kako bi opravdale uskraćivanje pravosuđu njegove uloge da nadzire zakonitost lišenja slobode. Vlasti se moraju starati ne samo da zaštite obavještajne izvore, već i da se s jednakom budnošću staraju da nezavistan sudija propisno razmotri lišenje slobode.

Općenito uzevši, premda razlozi nacionalne sigurnosti mogu da dozvole ograničen nivo fleksibilnosti u primjeni člana 5, takva fleksibilnost je dozvoljena samo u vanrednim okolnostima i nijedno odstupanje ne smije da podrije garancije koje pruža član 5. Stoga država u većini slučajeva mora da bude u mogućnosti da opravda neko lišenje slobode shodno odredbama člana 5. da bi ono bilo zakonito.

9. TRI GARANCIJE KOJE JE ISTAKAO CPT

Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu: CPT) koji je aktivan u svim Državama članicama Vijeća Evrope, posjetio je Bosnu i Hercegovinu decembra 2012. godine. CPT je u preporukama u svom izvještaju o ovoj posjeti izrazio zabrinutost u vezi sa zakonitošću policijskog pritvora i obezbjeđivanja da lica lišena slobode budu odmah obaviještena o svojim pravima.

9.1. Policijski pritvor

CPT se pozvao na Zakon o krivičnom postupku BiH, koji predviđa da lica koja policija liši slobode zbog sumnje da su izvršila krivično djelo moraju biti izvedena pred tužioca u roku od 24 časa, a koji mora, u roku od naredna 24 sata, da podnese zahtjev sudiji za prethodni postupak da izda rješenje o određivanju pritvora osumnjičenom ili njegovom puštanju na slobodu. Sudija za prethodni postupak može licu o kojem je riječ da odredi pritvor na 24 sata.

CPT je primijetio da se u praksi pokazalo da su mnoge osobe lišene slobode od strane policije duže od 24 časa, jer se period prije dolaska osobe u policijsku stanicu obično ne računa, i da ovo naročito predstavlja problem u Republici Srpskoj. CPT je stoga preporučio vlastima da preduzmu potrebne korake da osiguraju da maksimalni period lišenja slobode za koji je ovlaštena policija, tj. 24 časa od trenutka hapšenja, bude strogo poštovan u praksi.

9.2. Obavještavanje lica lišenih slobode o njihovim pravima

CPT je, također, izrazio zabrinutost zbog broja pritvorenika koji su se žalili na to da nisu obaviješteni o svojim pravima nakon hapšenja od strane policije, pa čak ni nakon što su dovedeni u policijsku stanicu. To je povezano sa zahtjevom iz člana 5. st. 2. da lice lišeno slobode mora bez

odlaganja biti obaviješteno o razlozima za hapšenje.

CPT je u tom pogledu preporučio organima Bosne i Hercegovine da osiguraju da svi koje policija liši slobode bude obaviješteni o osnovnim pravima koje imaju od početka lišenja slobode, kako usmenim tako i pismenim putem, na listu sa informacijama, i to na jeziku koji razumiju. Ove informacije moraju biti propisno objašnjene, kako bi ta lica mogla da razumiju svoja prava i da ih djelotvorno ostvaruju.

9.3. Evidencija o pritvoru

Vođenje tačne evidencije o pritvoru predstavlja značajnu komponentu zakonitog lišenja slobode. CPT je izrazio zabrinutost što u Republici Srpskoj nije došlo do napretka u vođenju precizne policijske evidencije o licima lišenim slobode u prostorijama policije.

Stoga je CPT preporučio da organi vlasti preduzmu neophodne korake kako bi osigurali da se u svakom objektu policije vodi jedinstvena i sveobuhvatna evidencija, koja sadrži detalje o svakoj osobi lišenoj slobode u bilo koje vrijeme. Ta evidencija treba da se vodi od trenutka lišenja slobode.

10. PRAVO NA NAKNADU

Shodno članu 5. stav 5. svako kome je povrijeđeno pravo iz ostalih stavova ima neposredno i utuživo pravo da pred nacionalnim sudovima zahtijeva obeštećenje.

11. ZNAČAJNA POVEZANA PRAVA

Domaći sudovi koji razmatraju pitanja lišenja slobode treba da budu svjesni ostalih odredaba Konvencije koje pored člana 5. mogu biti relevantne. Odredbe koje će možda morati da imaju u vidu obuhvataju:

- član 3 – zabrana mučenja
- član 6 – pravo na pravično suđenje
- član 8 – pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života
- član 13 – pravo na djelotvorni pravni lijek
- član 14 – zabrana diskriminacije
- član 2. Protokola br. 4 – sloboda kretanja

11.1. Član 3.

Član 3. Konvencije predstavlja apsolutno pravo i njime je zabranjeno mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje. Kao što prikazi predmeta u ovom priručniku ukazuju, veze između člana

3. i prava na slobodu se pojavljuju u raznim situacijama.

Prava zajemčena članom 5. mogu pružati zaštitu od povreda člana 3.

Blagovremena sudska intervencija koju iziskuje član 5. može u pojedinim slučajevima doprinijeti preduprijeđivanju teškog zlostavljanja, koje bi moglo da predstavlja zadiranje u prava zajemčena članom 3.

Povrede člana 5. mogu doprinijeti povredama člana 3.

Sistematski problemi vezani za postupke lišenja slobode mogli bi da prouzrokuju povrede člana 3. Sud smatra da pretjerano određivanje pritvora dovodi do preopterećenosti smještajnih kapaciteta u pritvorskim jedinicama, što doprinosi kršenju člana 3. To je navelo Sud da eksplicitno pozove na promjene zakonodavstva, kao i promjene u stavovima sudija i tužilaca koji prečesto određuju pritvor.

Lišenje slobode osjetljivih lica

Općenito uzevši, lišenje slobode, a naročito proizvoljno lišenje slobode, može takva lica da stavi u posebno osjetljiv položaj, što povećava opasnost od povreda člana 3. Konkretnije, trebalo bi uzimati u obzir loše psihičko ili fizičko zdravlje lica koje treba da bude lišeno slobode, jer bi to moglo povećati opasnost od kršenja člana 3. Na primjer, Sud je utvrdio da je u predmetu koji se odnosio na policijski pritvor mentalno oboljelog čovjeka povrijeđen član 3. Sud je smatrao da je dugim pritvorom podnosioca predstavljanje bez odgovarajućeg psihijatrijskog liječenja umanjeno njegovo ljudsko dostojanstvo, premda je ustanovljeno da ga policija nije namjerno zanemarivala. Pored toga, nepružanje odgovarajuće zdravstvene zaštite osobi lišenoj slobode zbog njenog psihičkog zdravlja može predstavljati povredu člana 3.

Garancije vezane za uslove lišenja slobode

Za razliku od činjenice lišenje sloboda, pitanja vezana za uslove lišenja slobode, općenito, prije potpadaju pod domašaj člana 3. nego člana 5. Sud je, na primjer, razmatrao da li su uslovi u samici u skladu sa članom 3. Sud je smatrao da mjera boravka u samici treba da bude podvrgavana periodičnom razmatranju, da svako dalje razdvajanje zatvorenika treba da bude obrazloženo i da zatvorske vlasti treba da nadziru njegovo psihičko i fizičko stanje.

Garancije vezane za deportaciju i ekstradiciju

Izručenje ili deportacija nekog lica može biti suprotna članu 3. u određenim izuzetnim slučajevima. Sud zauzima stav da bi Država ugovornica Konvencije prekršila član 3. ako bi nekog pojedinca

poslala u drugu državu „ako su predočeni značajni osnovi za uvjerenje da bi se dotično lice u slučaju izručenja suočilo sa stvarnom opasnošću da će biti podvrgnuto mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju u zemlji koja zahtijeva izručenje.”

Ujedinjeno Kraljevstvo je nastojalo da tvrdi da bi lišenje takvog lica slobode trebalo da bude dozvoljeno shodno članu 5. st. 1. t. f) u slučaju da njegova deportacija nije moguća iz razloga vezanih za član 3. Sud je odbio ovaj argument, naglasivši da: „ako lišenje slobode ne potpada pod opseg tih stavova na način na koji ih Sud tumači, ono ne može pod njih potpasti pozivanjem na potrebu odmjeravanja interesa Države u odnosu na interese lišenog slobode”. Stoga, ako je članom 3. jasno zabranjena deportacija koja se predlaže, organi države se ne mogu pozvati na član 5. st. 1. t. f) kako bi opravdali lišenje slobode, ako nikakav postupak deportacije nije u toku.

11.2. Član 6.

Domaći sudovi treba da budu svjesni toga da se pitanje povrede prava na pravično suđenje iz člana 6. može na razne načine postavljati i u predmetima u kojima je i član 5. relevantan.

Na primjer: domaći sudovi treba da vode računa o poštovanju pretpostavke nevinosti kada razmatraju zahtjeve za puštanje na slobodu uz jemstvo. Shodno članu 6. stav 2. svako ko je optužen za krivično djelo smatrat će se nevinim dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona. Ovo je pravo prekršeno ako službeno lice ili sud izjavi da je optuženi kriv prije nego što se to dokaže na osnovu zakona. Zato bi sudije koje, na primjer, odlučuju o pritvoru ili razmatraju pitanja kao što je „osnovana sumnja” trebalo da vode računa da ne odaju utisak da je već utvrđena krivica lica o kojem je riječ.

11.3. Član 8.

Nacionalne vlasti treba da imaju u vidu mogućnost da zadiranje u ličnu autonomiju koje ne potpada pod dejstvo člana 5. može potpadati pod opseg člana 8. Konvencije.

11.4. Član 14.

Članom 14. je zajemčeno pravo na uživanje ostalih prava iz Konvencije bez diskriminacije. Ovo pravo stoga ne postoji samostalno. Pretjerano korištenje ovlaštenja vezanih za lišenje slobode protiv određene grupe može predstavljati povredu člana 14. zajedno sa članom 5. Na primjer, policija ne smije lišiti podnosioca predstavke slobode zbog njegove seksualne orijentacije.

11.5. Član 2. Protokola br. 4

Lice čija je sloboda podvrgnuta ograničenjima čiji nivo ili intenzitet nije dovoljan da bi

predstavljali lišenje slobode mogu uživati zaštitu člana 2. Protokola br. 4. Shodno tom članu, svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne Države ima na toj teritoriji pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta. Po tom članu, svako je slobodan da napusti bilo koju zemlju, uključujući i sopstvenu.

Protokol br. 4 pruža zaštitu od ograničenja slobode kretanja, dok član 5. pruža zaštitu od lišenja slobode. Razlika između njih se odnosi na njihov nivo i intenzitet, ne na njihovu prirodu ili suštinu. Kvalifikacije u Protokolu br. 4 su šire, a njime su propisane i druge zaštitne mjere, tako da je u svakom predmetu značajno utvrditi o kojem se od ta dva prava radi.

12. ZAKLJUČAK

Član 5. obezbjeđuje prilično složen skup materijalnih i procesnih garancija od proizvoljnog, nezakonitog i na druge načine neopravdanog lišenja slobode. Priroda i domet ovih garancija nije uvijek očigledan u samoj formulaciji člana 5, tako da je izuzetno važno da nacionalne vlasti s velikom pažnjom uzimaju u obzir načela koja proizlaze iz prakse Suda. Ta sudska praksa ukazuje na to da sudije, zakonodavci i ostale nacionalne vlasti treba da postupaju sa izuzetnim oprezom i pažnjom, kako bi djelotvorno mogli da podržavaju prava zajemčena članom 5. Mnogi predmeti podneseni Sudu, također, ukazuju na fundamentalni značaj slobode i sigurnosti ličnosti. Njen značaj leži kako u inherentnoj vrijednosti slobode, tako i u ulozi ovog prava u zaštiti od povreda ljudskih prava uopšte. Nadamo se da će prikazi predmeta koji slijede doprinijeti dubljem sagledavanju zaštite koju pruža član 5.

ŠTA JE LIŠENJE SLOBODE?

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJU *AUSTIN I DRUGI PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA*

15. mart 2012.

1. Osnovne činjenice

Ovu predstavku su podnijele četiri osobe: Lois Ostin (Lois Austin), britanska državljanka rođena 1969. koja živi u Bazildonu; Džordž Blek (George Black), državljanin Grčke i Australije koji je rođen 1949. i živi u Melburnu; Bronvin Lovental (Bronwyn Lowenthal), državljanka Velike Britanije i Australije koja je rođena 1972. i živi u Londonu; i Piter O'Šej (Peter O'Shea), britanski državljanin koji je rođen 1963. i živi u Vembliju.

Policija je 1. maja 2001. saznala da aktivisti iz protestnih grupa boraca za zaštitu životne sredine, anarhista i ljevičara namjeravaju da organizuju razne proteste na lokacijama karakterističnim za društvenu igru monopol. Organizatori protesta „Prvomajski monopol” nisu stupili u kontakt sa policijom, niti su čak pokušali da traže dozvolu za održavanje demonstracija. Do 14 sati tog dana okupilo se nešto više od 1.500 ljudi u centru grada, na lokaciji Oksford Cirkus, i taj broj se neprestano uvećavao. Policija je, strahujući od izbijanja nemira, oko 14 sati donijela odluku da obuzda masu policijskim kordonom, koji će izolovati lokaciju Oksford Cirkus. Tokom cijelog popodneva vršeni su pokušaji kontrolisanog rasturanja mase, ali se pokazalo da to nije moguće postići, zato što su neki ljudi iz mase i unutar kordona i van njega bili veoma nasilni, pa su čupali ploče s trotoara i komadima tih ploča gađali policiju. Tek oko 21.30h okupljena masa je razbijena i uklonjena.

Gđa Ostin, članica Socijalističke partije i česta učesnica raznih demonstracija, prisustvovala je protestu 1. maja 2001. i našla se u kordonu na lokaciji Oksford Cirkus. G. Blek je želio da ode u jednu knjižaru u Oksford stritu, ali je, pošto mu je jedan policajac naložio da krene drugim putem zbog približavanja demonstranata, naišao na zid specijalne policije i bio je primoran da uđe na lokaciju Oksford Cirkus gdje je, okružen kordonom ostao do 21.20h. Slično tome, gđa Lovental i g. O'Šej nisu imali nikakve veze sa demonstracijama. Međutim oni su u vrijeme pauze za ručak zadržani u kordonu sve do 21.35, odnosno 20h.

U aprilu 2002. godine gđa Ostin je pokrenula postupak protiv Komesara policije grada Londona (Metropolis) tražeći naknadu za neopravdano lišenje slobode i kršenje prava koja ima po članu 5. (pravo na slobodu i sigurnost) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. U martu 2005. godine njen zahtjev je odbačen. Potonje žalbe koje je uložila odbacio je i Apelacioni sud i, konačno, u januaru 2009, Dom lordova. Dom lordova je zaključio da gđa Ostin nije bila lišena slobode i da se iz tih razloga u ovom slučaju ne može primijeniti član 5.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosioci predstavke su naveli da su bili neopravdano lišeni slobode, čime je prekršen član 5. stav 1. Konvencije.

Član 5.

Sud je primijetio da je ovo prvi put da je pozvan da razmotri primjenu Konvencije u odnosu na upotrebu policijskog kordona (*kettling*), odnosno tehniku koju policija primjenjuje kada okruži i izoluje grupu ljudi iz razloga očuvanja javnog reda. Prema tome, Sud prvo mora da razmotri da li su podnosioci predstavke bili lišeni slobode u smislu člana 5. stav 1.

Sud se pozvao na izvjestan broj opštih načela koji je uspostavljen u njegovoj sudskoj praksi. Prvo, Konvencija je „živi instrument” koji se mora tumačiti u svjetlu savremenih uslova. Čak i 2001. godine već je ostvaren toliki napredak u komunikacionoj tehnologiji da je bilo moguće brzo i tajno mobilisati učesnike protesta u dotad neviđenim razmjerama. Drugo, Konvencija se mora tumačiti usaglašeno, kao jedinstvena cjelina. Mora se uzeti u obzir da razni članovi Konvencije obavezuju policiju da zaštiti pojedince od nasilja i fizičkih povreda. Treće, relevantan je kontekst u kome je preduzeta policijska mjera o kojoj je riječ. Od pripadnika javnosti često se traži da pretrpe privremena ograničenja slobode kretanja u izvjesnim kontekstima, kao što je korištenje javnog saobraćaja ili vožnja na auto-putu ili prisustvo kakvoj fudbalskoj utakmici.

Sud nije stao na stanovište da se ta ograničenja koja se često dešavaju mogu valjano opisati kao „lišenja slobode” u smislu člana 5. stav 1, dokle god su ona neizbježna usljed okolnosti koje su van kontrole vlasti, neophodna da bi se izbjegla realna opasnost od ozbiljne povrede ili štete, i dokle god se u njihovoj primjeni ostaje na minimumu koji je potreban u tu svrhu. Sud je dalje naglasio da su, u sistemu Konvencije, domaći sudovi ti koji su dužni da ustanove činjenice, a Evropski sud po pravilu slijedi zaključke koje su o činjenicama izveli domaći sudovi.

U ovom slučaju Sud se oslonio na činjenice koje je ustanovio g. sudija Tagendat (Tugendhat) iz Visokog suda, kroz tronedjeljno suđenje i razmatranje odlučujućih dokaza. Ustanovljeno je da je policija očekivala da se oko 16h na lokaciji Oksford Cirkus okupi tvrdo jezgro koje će brojati između 500 i 1.000 nasilnih demonstranata. Policija je, također, predviđala da postoji realna opasnost od teških povreda, pa čak i smrti, i nanošenja štete imovini, ukoliko se ta masa ne bude djelotvorno kontrolisala. S obzirom na sve to, negdje oko dva sata ranije, kada se na navedenom mjestu već okupilo više od 1.500 ljudi, policija je odlučila da uvede „apsolutni” kordon.

U kordonu je postojao prostor kroz koji su ljudi mogli da prođu i nije bilo razbijanja mase. Međutim, uslovi su bili neugodni, zato što nije bilo nikakvog skloništa, nije bilo hrane, vode niti sanitarnih prostorija. Iako je policija pokušavala, sve vrijeme tokom popodneva, da počne da pušta okupljene

demonstrante, svi njeni pokušaji su u više navrata prekidani zbog nasilnog i nekooperativnog ponašanja značajne manjine (demonstranata), kako unutar kordona tako i van njega. Usljed toga, policija je uspjela tek oko 21.30h da privede kraju operaciju rasturanja ljudi opkoljenih kordonom. U takvim okolnostima, „apsolutni” kordon je bio u najmanjoj mjeri intruzivno i najdjelotvornije sredstvo koje je policija imala na raspolaganju da zaštiti javnost, i u kordonu i van njega, od nasilja. Iz tih razloga ovdje se nije radilo o „lišenju slobode”. Zaista, sami podnosioci predstavke nisu tvrdili da su, kada je kordon prvi put postavljen, oni koji su se u njemu našli odmah bili lišeni slobode.

Osim toga, Sud nije mogao da identifikuje trenutak za koji bi se moglo smatrati da se u njemu situacija promijenila u tom smislu da se iz onoga što je do tada u najgorem slučaju bilo ograničenje slobode kretanja izmetnula u lišenje slobode. Zaista, pet minuta pošto je kordon postavljen, policija je planirala da počne kontrolisano rasturanje mase. Ubrzo potom, i prilično često poslije toga, policija je u više navrata pokušavala da počne da rastura ljude i neprestano je pomno pratila situaciju. Budući da su isti oni opasni uslovi usljed kojih se izvorno pristupilo mjeri uvođenja „apsolutnog” kordona nastavili da postoje tokom cijelog popodneva i rane večeri, Sud je ustanovio da ljudi koji su se nalazili u kordonu nisu bili lišeni slobode u smislu člana 5. stav 1. Bez obzira na gore navedeni zaključak, Sud je naglasio suštinsku važnost slobode izražavanja i okupljanja u svim demokratskim društvima i podvukao je da nacionalne vlasti ne treba da pribjegavaju mjerama kontrole mase kako bi suzbile ili obeshrabrile proteste, već samo onda kada je to neophodno radi sprječavanja teških povreda ili štete.

Zbog neprimjenjivosti člana 5, Sud je zaključio - sa 14 glasova prema tri - da u ovom slučaju nije bilo kršenja te odredbe.

3. Komentar

Svako razmatranje pritužbe o tome da je prekršena neka odredba Konvencije mora biti sprovedeno na logičan način. Prvi korak je da se ustanovi da li činjenice dokazuju ili ne dokazuju da sporni događaji spadaju u polje dejstva člana koji je navodno prekršen. Kada se iznese pritužba po osnovu člana 5. Konvencije, onda je prvi korak da se ustanovi da li je u tom slučaju zaista došlo do lišenja slobode. Tek potom Sud može dalje razmatrati da li je do tog lišenja slobode došlo iz razloga navedenih u članu 5. stav 1. tačke (a) do (f) i da li je ta mjera bila na druge načine u skladu sa zahtjevima Konvencije. U mnogim situacijama pokazuje se da je teško ustanoviti da li je došlo do lišenja slobode u smislu djelovanja člana 5. ili do ograničenja slobode kretanja u smislu djelovanja člana 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju. Budući da Velika Britanija nije potpisnica Protokola br. 4, ako nije došlo do lišenja slobode, kako je Sud izričito naveo, nije postojala alternativa podnošenja predstavke zbog ograničenja slobode kretanja.

Neki od podnosilaca predstavke u slučaju *Ostin* nisu uopšte bili demonstranti, već slučajni

prolaznici koji su zadržani u policijskom kordonu nekoliko sati, u situaciji kada im nije dopušteno da odu odatle i kada nisu imali na raspolaganju nikakve sanitarne prostorije. Većina sudija je zaključila da ograničenje slobode kretanja koje im je nametnuto nije predstavljalo lišenje slobode. Po svemu sudeći, ova procjena je zasnovana na razlozima koji su postojali za ograničenje kretanja. Po pravilu, zaključak o tome da li je neko lice bilo ili nije bilo lišeno slobode donosi se prije nego što se ispituju razlozi koji bi mogli opravdati takvo zadržavanje. Sudije koje su izdvojile mišljenje bile su podjednako zabrinute ovakvim razvojem događaja, koliko su bile i zabrinute zbog zaključka o tome da se uopšte nije radilo o lišenju slobode.

Odluka Velikog veća u slučaju *Ostin* može se usporediti sa činjenicama iz slučaja *Švabe i M.G. protiv Njemačke*, koji se također odnosi na zadržavanje (pritvaranje) demonstranata. Oko 17.000 policajaca bilo je angažovano kako bi se osiguralo da se samit G8 (održan u blizini Rostoka u junu 2007.) održi bez ometanja i kako bi se zaštitili njegovi učesnici od napada terorista ili antiglobalističkih demonstranata spremnih da posegnu za nasiljem. Tokom demonstracija za vrijeme održavanja samita, 1.112 ljudi je *zatočeno* (prtvoreno) u montažnom ograđenom prostoru („tor za demonstrante“). Od njemačkih sudova je zatraženo da u 628 slučajeva potvrde *prtvor* prtvorenih demonstranata. Njemački sudovi, po svemu sudeći, nisu imali teškoća da odluče da su ljudi koji su bili stavljeni u „montažne ograđene prostore“ bili lišeni slobode i u više od sto slučajeva su potvrdili prtvor.

Slučaj *Švabe* sam po sebi se nije svodio samo na upotrebu ovih montažnih ograđenih prostora. Podnosioci predstavke su izmješteni sa mjesta na kome su se okupili i odvedeni su u prtvor - čime su nesporno bili lišeni slobode, navodno da bi im se onemogućilo da izvrše krivično djelo, što je prihvatljiv osnov za lišenje slobode po članu 5. stav 1. tačka (c) Konvencije. Sud u Strazburu je stao na stanovište da se za njihov prtvor nije moglo zaključiti da je bio povezan sa pretpostavljenim izvršenjem konkretnog krivičnog djela, te da on stoga nije bio prihvatljiv po osnovu člana 5 stav 1. Troje sudija, koji su odlučivali u slučaju *Švabe*, sada su u sastavu Velikog vijeća odlučivali i u slučaju *Ostin*. Zanimljivo je i izazovno nagađati da li bi ograničenja koja su uvedena u slučaju *Ostin* bila na sličan način osuđena da je Sud odlučio da stane na stanovište po kome su ona predstavljala lišenje slobode.

OSNOVANA SUMNJA I OBAVJEŠTENJE O RAZLOZIMA ZA HAPŠENJE

PRESUDA U SLUČAJU

LAZOROSKI PROTIV BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE

8. oktobar 2009.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke je Jovče Lazoroski, državljanin BJRM rođen 1973, sa prebivalištem u Kičevu.

Dana 6. avgusta 2003. visoko rangirani službenik Državne bezbjednosti daje usmeni nalog za hapšenje podnosioca predstavke zbog sumnje da je naoružan i da postoji mogućnost da pobjegne u inostranstvo. Lazoroskog tog istog dana, u 11.15 prije podne, hapsi policija u blizini graničnog prijelaza Tabanovce, na granici sa Srbijom. Odvode ga u policijsku stanicu Tabanovce, gdje je u pritvoru ostao do devet sati ujutru sljedećeg dana.

Tokom noći koju je proveo u policijskom pritvoru, podnosilac predstavke potpisuje izjavu kojom se odriče prava na branioca. Iako tokom informativnog razgovora u policiji nije vođen zapisnik, Lazoroski je u svojoj predstavi naveo da su mu postavljena pitanja u vezi sa nekim članovima tadašnjih opozicionih stranaka i poznatih novinara.

Podnosilac predstavke se 7. avgusta 2003. pred istražnim sudijom prvostepenog suda u Kumanovu žalio da ga je policija nezakonito uhapsila. Istražni sudija 26. januara 2005. utvrđuje da je lišavanje slobode bilo zakonito, pošto se radilo o sumnji da je Lazoroski umiješan u trgovinu oružjem. Žalbu podnosioca predstavke na takvu odluku sud odbija februara 2005.

2. Odluka Suda

Pozivajući se prevashodno na povrede člana 5. stav 1, 2. i 3, i člana 6. stav 1, Lazoroski je u svojoj predstavi iznio tvrdnju da je protivzakonito lišen slobode, da mu nije rečeno zbog čega je uhapšen, da njegovom advokatu nije omogućeno da prisustvuje informativnom razgovoru u policiji, da je uhapšen bez sudskog naloga, da nije bio u mogućnosti da na djelotvoran način učestvuje u postupku kojim bi osporio zakonitost lišavanja slobode, kao i da je sam postupak isuviše dugo trajao.

Član 5.

Sud uočava da domaći pravosudni organi nisu naveli nijedan podatak o krivičnom djelu za koje je Lazaroski bio osumnjičen, niti dokaz da je on na bilo koji način mogao biti umiješan u vršenje

krivičnog djela. S obzirom da ne postoji ništa što bi ukazalo da je podnosilac predstavke mogao biti umiješan u nedozvoljenu trgovinu oružjem, Sud utvrđuje da standard postojanja osnovane sumnje nije ispoštovan prilikom njegovog hapšenja, koje se shodno tome smatra nepravičnim i predstavlja povredu člana 5. stav 1 (c).

Osim toga, ni u jednom odgovoru Države se ne navodi da je podnosilac predstavke bio obaviješten o razlozima njegovog hapšenja. Ne postoji zapisnik o njegovom ispitivanju tokom policijskog pritvora, niti bilo koji drugi dokaz da je Lazaroskom saopšteno zbog čega je uhapšen. Shodno tome, Sud staje na stanovište da je ovdje povrijeđen član 5. stav 2.

Član 6.

Konačno, što se tiče tvrdnje Lazaroskog da mu nije omogućeno da učestvuje u postupku, Sud utvrđuje da dokazi koje je Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavilo istražnom sudiji koji je odlučivao o zakonitosti hapšenja podnosiocu predstavke nisu bili dostupni. Dalje, on nije dobio poziv da prisustvuje ročištu na kome se odlučivalo o njegovom zahtjevu, niti je dobio odgovor suda na zahtjev koji je uložio u žalbenom postupku. Shodno tome, Sud zaključuje da podnosiocu predstavke nije bilo omogućeno da na djelotvoran način učestvuje u postupku, što predstavlja povredu člana 6. stav 1.

Što se tiče tvrdnje podnosioca predstavke da je postupak pred istražnim sudijom za utvrđivanje zakonitosti njegovog lišavanja slobode trajao isuviše dugo, to jest godinu dana i šest mjeseci, Sud utvrđuje da navedeni vremenski period nije isuviše dugo trajao i dodaje da sud nije bio u obavezi da po tom pitanju odlučuje u hitnom postupku, budući da je podnosilac predstavke bio pušten iz pritvora kada je podnio takav zahtjev.

Sud nalazi da su ostale tvrdnje koje je Lazaroski iznio u svojoj predstavi neprihvatljive, pa ih stoga odbacuje.

Član 41.

Sud podnosiocu predstavke dosuđuje isplatu iznosa od 2.000 eura na ime pretrpljene nematerijalne štete, kao i iznos od 180 eura na ime sudskih troškova.

3. Komentar

U ovoj presudi Sud ponovo podvlači značaj garancija sadržanih u članu 5. Konvencije. Lišavanje slobode predstavlja težak oblik ograničavanja prava svakog pojedinca, pa je stoga od fundamentalnog značaja da Država ispoštuje obaveze u pogledu zaštite osnovnih prava svakog pojedinca kad god se radi o lišavanju slobode. Član 5. zahtijeva postojanje osnovane sumnje kako bi lišavanje

slobode bilo u skladu sa standardima Konvencije. Sud je jasno stavio do znanja da osnovana sumnja pretpostavlja postojanje činjenica ili informacija koje bi svakom objektivnom posmatraču ukazale na mogućnost da je određeno lice izvršilo krivično djelo. Iako takve činjenice ne moraju biti istog stepena uvjerljivosti kao kada se radi o osuđujućoj presudi, u ovom slučaju Država nije podnijela nijedan dokaz da je podnosilac predstavke bio umiješan u nedozvoljenu trgovinu oružjem, pa se stoga utvrđuje povreda člana 5. stav 1(c). Iz toga proističe da je Država povrijedila i član 5. stav 2, pošto podnosilac predstavke nije bio obaviješten o razlozima za njegovo lišavanje slobode.

Podnosilac je u svojoj predstavi, također, naveo da mu nije bio omogućen kontakt sa advokatom. Međutim, pošto je jasno utvrđeno da se on sam odrekao prava na branioca, a nije pružio nikakav dokaz da je to učinio pod prinudom, ova njegova žalba se odbija kao neprihvatljiva.

Sud dalje utvrđuje i dvije povrede člana 6, pošto podnosilac predstavke nije bio u mogućnosti da se izjasni o dokazu Ministarstva unutrašnjih poslova u postupku za utvrđivanje zakonitosti njegovog lišenja slobode niti da ga ospori, uz komentar da je trajanje postupka bilo neopravdano dugo, uključujući tu i period od tri mjeseca kada je istražni sudija bio na bolovanju.

ZNAČENJE I ZNAČAJ ZAKONITOSTI LIŠENJA SLOBODE

PRESUDA U SLUČAJU *GRORI PROTIV ALBANIJE*

7. juli 2009.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke Arben Grori albanski je državljanin rođen 1971. godine. On se trenutno nalazi u jednom zatvoru u Albaniji u kome se primjenjuju maksimalne mjere sigurnosti, gdje izdržava kaznu od 15 godina zatvora koja mu je izrečena za prekogranični ilegalni promet narkotika i kaznu doživotnog zatvora zbog ubistva i nezakonitog posjedovanja vatrenog oružja; potonja dva krivična djela počinjena su na teritoriji Italije.

G. Grori je uhapšen u Albaniji 30. aprila 2001. godine na osnovu potjernice izdate u Italiji 16. februara 2001. u vezi sa navodnom umiješanošću u ilegalni promet droge. Istog dana, Interpol u Rimu zatražio je od albanskih vlasti da pokrenu krivični postupak protiv podnosioca predstavke zbog krivičnih djela počinjenih na teritoriji Italije. U julu 2002. godine albanski državni tužilac optužio je g. Grorija za međunarodni promet droge, da bi ga u decembru 2003. godine albanski sudovi oglasili krivim i osudili ga, u junu 2006. godine, na 15 godina zatvora.

Pored toga, 2. februara 2001. godine italijanske vlasti su podnosioca predstavke u odsustvu osudile na doživotni zatvor zbog ubistva i na kaznu od pet godina zatvora zbog nezakonitog posjedovanja vatrenog oružja. One, međutim, nisu mogle da traže izvršenje te kazne u Albaniji, budući da u to vrijeme ni jedna ni druga zemlja nisu bile visoke strane potpisnice nijednog međunarodnog ugovora o ovom pitanju.

Dok je boravio u pritvoru prije krivičnog postupka u Albaniji za ilegalni promet droge izvršen u Italiji, g. Groriju je 15. maja 2002. godine uručeno rješenje albanskog suda kojim se pritvor produžava do postupka za potvrđivanje kazne koja mu je u odsustvu izrečena u Italiji za ubistvo i nezakonito posjedovanje vatrenog oružja.

G. Grori je uložio žalbu albanskom sudu pozivajući se na činjenicu da italijanske vlasti nisu podnijele albanskom ministru pravde zahtjev za potvrđivanje kazne koja je njemu u odsustvu izrečena u Italiji. Također je tvrdio da u relevantno vrijeme između ovih dviju zemalja nije postojao nijedan međunarodni sporazum koji bi omogućio to potvrđivanje. Također se pozvao na činjenicu da nije dao saglasnost za potvrđivanje, što je tadašnji Zakon o krivičnom postupku nalagao. Domaći sudovi su presudili protiv njega zaključivši da se, shodno pravilima međunarodnog krivičnog prava, saradnja među zemljama može odvijati čak i onda kada ne postoje bilateralni ugovori, na osnovu dobre volje, opštepriznatih normi i načela reciprociteta.

U periodu od septembra 2003. do februara 2004. godine g. Grori je tražio da bude podvrgnut odgovarajućem ljekarskom pregledu pošto mu se pogoršalo zdravstveno stanje. U avgustu 2004. godine dijagnostikovana mu je multipla skleroza, a ljekari su konstatovali da to oboljenje može izazvati šok organizma, oštećenje organa, trajnu invalidnost ili smrt. Tokom 2005. godine on je podnio nekoliko krivičnih prijava protiv tužilaštva i načelnika zatvorske bolnice u Tirani, žaleći se zbog nemara u pružanju zdravstvene zaštite, s obzirom na to da je njegovo liječenje kasnilo i da su mu uglavnom ordinirali lijekove koji se propisuju u slučaju reumatizma.

Evropski sud je 10. januara 2008. godine, na njegov zahtjev, naložio Albaniji da ga, u vidu privremene mjere, bez odlaganja prebaci u civilnu bolnicu na ispitivanje i preduzimanje odgovarajućeg liječenja. Albanija ga je 28. januara 2008. godine prebacila u Univerzitetski klinički centar u Tirani gdje je bio podvrgnut specijalističkim ljekarskim pregledima. Od 17. juna 2008. godine g. Grori redovno dobija odgovarajuću terapiju za svoje oboljenje.

2. Odluka Evropskog suda

G. Grori je u predstavi upućenoj Evropskom sudu za ljudska prava naveo da je u zatvoru neadekvatno liječen, a požalio se i na nezakonitost pritvora radi potvrđivanja i izvršenja u Albaniji kazne doživotnog zatvora na koju su ga, u odsustvu, osudili italijanski sudovi. Kao osnov svoje predstavke naveo je članove 3, 5. stav 1, 6. stav 1. i 7. Konvencije, kao i član 2. Protokola br. 7. Također je naveo da je njegovo prebacivanje u civilnu bolnicu u januaru 2008. godine, koje je naložio Evropski sud za ljudska prava shodno pravilu 39. svog Poslovnika, kasnilo, čime je prekršen član 34. Konvencije.

Član 3.

Sud je sa zabrinutošću primijetio da je od aprila 2005. do 28. januara 2008. godine g. Grori dugo ostavlja bez odgovarajućeg liječenja, uprkos tome što je obolio od teškog oboljenja. Prije svega, posljednji ljekarski izvještaj o njegovom zdravstvenom stanju potvrđuje da je bolest tokom godina napredovala zbog odsustva zdravstvene njege. Država nije pružila nikakvo obrazloženje za to što je odbila da mu obezbijedi liječenje koje su prepisali civilni ljekari, posebno kada se ima na umu da je riječ o liječenju koje je u to vrijeme u državnim bolnicama bilo besplatno; osim toga, država nije objasnila kako se terapija vitaminima i antidepressivima može smatrati odgovarajućom u datim okolnostima. Isto tako, država nije navela prihvatljivo objašnjenje za pogoršanje zdravstvenog stanja podnosioca predstavke tokom njegovog boravka u zatvoru. Sud je zaključio da je sve ovdje navedeno stvorilo tako snažno osjećanje nesigurnosti kod g. Grorija da je, u kombinaciji sa njegovom fizičkom patnjom, to predstavljalo ponižavajuće postupanje, čime je prekršen član 3.

Član 5. stav 1.

Sud je primijetio da je Vrhovni sud Albanije, pokušavajući da iznađe pravni osnov za držanje podnosioca predstavke u pritvoru, uveo u unutrašnje pravo odredbe međunarodnopravnih instrumenata koji u to doba još nisu bili stupili na snagu u odnosu na Albaniju. Iz tih razloga, teško da se za pravni osnov koji je Vrhovni sud konačno pronašao može reći da ispunjava zahtjeve „zakonitosti” u pogledu pritvora ovog podnosioca predstavke i konverzije njegove kazne koju su izrekli italijanski sudovi. Evropski sud je iz tih razloga zaključio da u periodu od 15. maja 2002. do 29. decembra 2003. godine g. Grori nije bio u pritvoru u skladu sa postupkom propisanim zakonom, te je stoga bio prekršen član 5. stav 1. Konvencije.

Član 34.

Sud je primijetio da je, uprkos tome što je država najkasnije ujutru 11. januara 2008. godine saznala za njegov nalog (nalog Suda u Strazburu) da podnosilac predstavke bude prebačen u bolnicu, to prebacivanje sprovedeno tek 28. januara 2008. Prema tome, nalog Suda nije izvršen punih 17 dana iako nisu postojale nikakve objektivne prepreke koje bi spriječile vlasti da to učine. Iz tih razloga, u ovom slučaju radilo se o prekršaju člana 34. Konvencije.

Ostali osnovi za tužbu

Sud je zaključio da nema potrebe da odvojeno razmatra predstavku sa stanovišta člana 6. stav 1, u pogledu nezakonitosti postupka u vezi sa validnošću i izvršenjem u Albaniji kazne koja mu je izrečena u Italiji. Sud je, također, odbacio ostale dijelove tužbe podnosioca predstavke.

Član 41.

Sud je podnosiocu predstavke dosudio iznos od 8.000 eura na ime nematerijalne štete i 7.000 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Krivična djelatnost postaje sve više međunarodna po svojoj prirodi, te se krivičnopravni sistemi moraju prilagođavati tome. Ovaj slučaj protiv Albanije koji se odnosi na izricanje kazne pojedincu i u toj zemlji i u Italiji naglašava važnost kriterijuma „zakonitosti” iz člana 5. To zahtijeva da svaki pritvor ima osnov na kome počiva i da bude u skladu sa unutrašnjepравnim propisima, kao i da taj domaći zakon ne krši Konvenciju (to jest, ne može biti proizvoljan).

Kao što je Sud više puta naglasio, kada se radi o lišenju slobode posebno je važno da se poštuje opšte načelo pravne sigurnosti. Pojedinaac mora biti u stanju da predvidi posljedice svog ponašanja

- u ovom slučaju, kada može biti lišen slobode shodno zakonima date zemlje. U ovom slučaju razmatrana je situacija u kojoj akcije vlasti nemaju potporu u unutrašnjem pravu, niti, zapravo, u međunarodnom pravu. Vrhovni i Ustavni sud pozvali su se na međunarodne ugovore kako bi potkrijepili odluku o pritvoru podnosioca predstavke da ne bi primijenili zahtjev za saglasnošću koji je predstavljao dio domaćeg zakonodavstva, ali ti ugovori u to vrijeme nisu bili na snazi u odnosu na Albaniju. Iako je podnosilac predstavke u ovom slučaju već bio u pritvoru zbog drugog krivičnog djela koje mu je stavljeno na teret kada je okružni sud donio rješenje o tome da on ostane u pritvoru radi potvrđivanja i izvršenja kazne izrečene u Italiji, Evropski sud očigledno smatra da „pravni osnov” na koji su se pozvali Vrhovni i Ustavni sud nije ispunjavao kriterijum „zakonitosti”.

PRESUDA U SLUČAJU *GUSINSKIY PROTIV RUSIJE*

19. maj 2004.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Vladimir Aleksandrovich Gusinskiy, ruski je i izraelski državljanin, rođen 1952. godine. On je u relevantno vrijeme bio predsjednik Odbora i većinski dioničar preduzeća *ZAO Media Most*, čiji je dio i *NTV*, popularni ruski televizijski kanal.

G. Gusinskiy je 13. juna 2000. godine uhapšen na osnovu sumnje da je počinio djelo prevare. Tvrdilo se da je, uspostavljanjem više preduzeća (uključujući *Media Most*), na prevaru prenio funkcije emitovanja sa *Ruskog videa*, preduzeća u vlasništvu države, na *OOO Ruski video*, privatno preduzeće, čime je u suštini „opljačkao” od Ruskog videa 11 TV kanal, sa procijenjenom vrijednošću od 10 miliona američkih dolara. G. Gusinskiy je 16. juna, nakon što je optužen za prevaru, oslobođen iz pritvora uz obećanje da neće napustiti zemlju.

U periodu dok je g. Gusinskiy bio lišen slobode, v.d. Ministra za štampu i mas-medije ponudio mu je da odustane od krivične optužbe protiv njega ako proda *Media Most* preduzeću *Gazprom* (preduzeće pod kontrolom države sa monopolom nad prirodnim gasom, koje je u sporu sa *Media Most*-om u vezi sa dugovima ovog preduzeća prema *Gazprom*-u) po cijeni koju će utvrditi *Gazprom*. Nakon potpisivanja takvog sporazuma u julu 2000. godine, krivični postupak je obustavljen. Nakon što je zabrana napuštanja zemlje ukinuta u avgustu 2000. godine, podnosilac predstavke je otišao u Španiju. Nakon toga je *Media Most* odbio da sprovede „julski sporazum”, tvrdeći da je na njega pristao pod prinudom.

U septembru 2000. godine su protiv podnosioca predstavke podignute dalje optužbe u vezi sa podizanjem zajmova na prevaru od strane *Media Most*-a. U decembru 2000. godine je uhapšen u Španiji shodno međunarodnom nalogu za hapšenje, ali je zatim oslobođen uz polaganje jemstva i smješten u kućni pritvor u njegovoj vili u mjestu Sotogrande. Španske vlasti su 4.

aprila 2001. godine odbile zahtjev ruskih vlasti za izručenje.

2. Odluka Suda

G. Gusinskiy se žalio da je lišenje slobode bilo nezakonito i proizvoljno, što je predstavljalo povredu člana 5. Konvencije. Konkretno, tvrdio je da nije postojala opravdana sumnja da je izvršio krivično djelo, da lišenje slobode nije bilo u skladu sa domaćim postupkom i da je trebalo da bude amnestiran, pošto, kao dobitnik nagrade Reda narodnog prijateljstva, uživa imunitet. On je, također, tvrdio da je prava svrha lišenja slobode bila da se on prinudi da svoje medijsko preduzeće proda pod nepovoljnim uslovima.

Član 5.

Sud je utvrdio da bi, imajući u vidu zahtjev „opravdane sumnje” člana 5. stav 1(c) Konvencije, dokazi koje su prikupile istražne vlasti trebalo da zadovolje objektivnog posmatrača da je podnosilac predstavke mogao da izvrši krivično djelo.

Po pitanju toga da li je lišenje slobode bilo sprovedeno „u skladu sa zakonom propisanim postupkom” (član 5. stav 1), Evropski sud je podsjetio da to znači ne samo poštovanje domaćeg zakona, veći da taj zakon mora imati određene osobine i kvalitete; konkretno, mora biti dovoljno dostupan i precizan da bi se izbjegla opasnost od proizvoljnog postupanja. Prema ruskom Zakonu o krivičnom postupku pritvor prije podizanja optužnice (kao u slučaju podnosioca predstavke) dozvoljen je u „izuzetnim okolnostima”. Strane u sporu su se složile da ovaj izraz u Krivičnom zakonu nije objašnjen, a vlada nije podnijela primjere prethodnih slučajeva u kojima je utvrđeno postojanje takvih „izuzetnih okolnosti”. Stoga nije utvrđeno da ova norma ispunjava zahtjeve da bi bila kvalifikovana kao „zakon” u smislu člana 5. stav 1. Konvencije.

Također je došlo do povrede domaćeg zakona, jer je na osnovu Zakona o amnestiji istražitelj trebalo da obustavi postupak protiv podnosioca predstavke, nakon što je saznao da je dobitnik nagrade Reda narodnog prijateljstva. Stoga je došlo do povrede člana 5. Evropske konvencije.

Član 18. u vezi sa članom 5.

U vezi sa žalbom podnosioca predstavke da je prava svrha lišenja slobode bila da se on natjera da *Gazprom*-u pod nepovoljnim uslovima proda svoje medijsko preduzeće, Evropski sud je primijetio da član 18. Konvencije nije samostalna odredba, i da može biti primijenjen samo u vezi sa drugim članovima Konvencije. Štaviše, mogućnost povrede člana 18. Konvencije može se pojaviti samo kada je zaštićeno pravo na slobodu bilo podvrgnuto ograničenjima dozvoljenim prema Konvenciji.

Pošto je zaključio da je sloboda podnosioca predstavke bila ograničena, Evropski sud je trebalo da utvrdi da li je on bio lišen slobode u bilo koju drugu svrhu osim onih predviđenih članom 5. stav 1. (c), što bi značilo povredu člana 18. Konvencije.

Nije sporno da je „julskim sporazumom” obustavljanje krivičnog postupka protiv podnosioca predstavke povezano sa prodajom njegovog medijskog preduzeća *Gazprom*-u, preduzeću pod kontrolom države. Prema mišljenju Suda, nije svrha krivičnog postupka i lišenja slobode da se koriste kao sredstvo za privredne pregovore. U okolnostima slučaja Sud nije mogao da ne zaključi da je ograničenje slobode podnosioca predstavke, dozvoljeno prema članu 5. stav 1. (c) Konvencije, bilo primijenjeno ne samo u svrhu privođenja podnosioca predstavke pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršio krivično djelo, već i iz drugih razloga.

Stoga je došlo da povrede člana 18. u vezi sa članom 5. Evropske konvencije.

Član 41.

Evropski sud je zaključio da je utvrđivanje povrede predstavljalo dovoljnu pravičnu nadoknadu nematerijalne štete koju je podnosilac predstavke pretrpio. Sud mu je dosudio 88.000 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Kao i slučaj *Maestri protiv Italije*, 17. februar 2004., ovaj slučaj također ispituje načelo „kvaliteta zakona” koje se kroz Konvenciju provlači kao zlatna nit. Da bi miješanje u prava prema Konvenciji (u ovom slučaju lišenje slobode) bilo „zakonito”, domaći zakon mora biti dovoljno precizan. Ruski Zakon o krivičnom postupku predviđa da osumnjičeni, pre nego što je „optužen” (prema domaćem zakonu) može biti lišen slobode samo u „izuzetnim okolnostima”. Zakonom nije data nikakva smjernica u pogledu toga šta bi moglo predstavljati „izuzetne okolnosti”, zbog čega je bio nedovoljno precizan da bi ispunio zahtjeve „kvaliteta zakona”. Kao posljedica ove odluke strane ugovornice širom Evrope morat će ispitati svoje domaće zakone da bi utvrdile da li postoje slične neprecizne odredbe koje se odnose na „izuzetne okolnosti”, bez određivanja ili bar ukazivanja na to šta bi takve okolnosti mogle biti.

Ovaj slučaj je također rijedak primjer da Sud odlučuje u vezi sa članom 18. Konvencije. U slučaju *Bozano protiv Francuske*, 18. decembar 1986, Sud je već objasnio da svako lišenje slobode mora zaista biti u određenu svrhu, koja naravno mora biti jedan od slučajeva predviđenih članom 5. stav 1. (a) do (f) Konvencije. Ovaj slučaj jasno ukazuje da, čak i ako je u toku krivična istraga koja bi mogla opravdati pritvor, lišenje slobode neće biti opravdano, ako je njegova istinska svrha da se postigne neki cilj koji nije dopušten prema članu 5. stav 1. (a) do (f). Evropske konvencije.

PRESUDA U SLUČAJU *ZEĆIRI PROTIV ITALIJE*

4. avgust 2005.

1. Činjenično stanje i odluka Suda

Podnosilac predstavke, Ljuljzim Zećiri, državljanin je Srbije i Crne Gore, rođen 1974. godine i živi na Kosovu, gdje je i rođen. Prije hapšenja je živio u Milanu u Italiji.

Podnosilac predstavke je uhapšen u Italiji 25. decembra 1998. godine i optužen za pokušaj oružane pljačke. Osuđen je u prvostepenim sudu 9. marta 1999. godine u skraćenom postupku na godinu i dva mjeseca zatvora, i novčanu kaznu, što je zamijenjeno sudskim nalogom za protjerivanje. Mjera protjerivanja nije sprovedena pošto podnosilac nije imao važeća dokumenta za povratak u sopstvenu zemlju.

Presuda je poništena u žalbenom postupku. Prvostepeni sud je u novoj presudi od 16. decembra 1999. godine, opet u skraćenom postupku osudio podnosioca na godinu i dva mjeseca zatvora i novčanu kaznu. Ove kazne nisu zamijenjene nalogom za protjerivanje.

Podnosilac predstavke je oslobođen 25. februara 2000. godine, nakon odsluživanja kazne u zatvoru Catanzaro. Istoga dana su mu policijske vlasti mjesta Catanzaro uručile nalog za pritvor u privremenom smještaju i centru za pomoć *Lamenzia Terme*; i podnosilac je lišen slobode. Nalog, opravdan izjavom da je „sudija naložio protjerivanje kao zamjenu kazne”, prvobitno je sud potvrdio prije nego što je poništen 21. marta 2000. godine.

Nakon oslobađanja podnosilac predstavke je napustio Italiju i vratio se na Kosovo.

Italijanska vlada je priznala da su policijski komandant i sudske vlasti načinile grešku nalažući i potvrđujući protjerivanje i lišenje slobode podnosioca predstavke, ne uzimajući u obzir činjenicu da je presuda od 9. marta 1999. godine poništena. Imajući u vidu da se takva greška ne može smatrati „opravdanom”, Evropski sud je zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 1. Konvencije.

Dalje, primijetivši da podnosilac predstavke nije imao mogućnosti da, sa dovoljnim stepenom sigurnosti, dobije nadoknadu za povredu člana 5. stav 1, Sud je utvrdio povredu člana 5. stav 5. Konvencije.

Evropski sud je bio mišljenja da je utvrđivanje povrede Konvencije samo po sebi predstavljalo dovoljnu nadoknadu na ime pretrpljene nematerijalne štete i dodijelio podnosiocu predstavke 500 eura na ime troškova postupka.

2. Komentar

Ova odluka naglašava konfuziju koja može nastati u domaćim postupcima u vezi sa lišenjem slobode stranaca uključenih u krivični postupak i lišenih slobode do izvršenja naloga za protjerivanje. Evropski sud je uvijek naglašavao značaj koji pridaje tome da država izričito odredi na koji se, od šest dozvoljenih razloga za lišenje slobode prema članu 5. stav 1. Konvencije, u stvari oslanja da bi to lišenje slobode opravdala. Također je uvek isticao da konkretno lišenje slobode - po tom osnovu - mora biti propisano zakonom. Nije prihvatljivo prosto tvrditi da pritvorenik može biti lišen slobode po više osnova. Mora mu se reći po kome osnovu je lišenje slobode opravdano. U ovom slučaju prvobitno lišenje slobode do protjerivanja je bilo zakonito - iako postoji pitanje koje Evropski sud nije razmatrao, dokle bi ono bilo u skladu sa Konvencijom kada protjerivanje ne bi bilo moguće izvršiti. Nova odluka - da mora da odsluži zatvorsku kaznu shodno osudi - nije sadržala nalog za protjerivanje. Kada je odslužio zatvorsku kaznu - lišenje slobode dozvoljeno prema članu 5. stav 1. (a), mogao bi biti ponovo lišen slobode do izvršenja naloga za protjerivanje prema članu 5. stav 1. (f) Konvencije. Kada je to lišenje zaista izvršeno, ipak je predstavljalo automatsku povredu Konvencije, zato što nije bilo postojećeg naloga za protjerivanje sa kojim bi lišenje slobode bilo povezano.

Veoma je neobično da, utvrdivši i da je *pritvor* predstavljao povredu člana 5. stav 1. i da je Italija povrijedila član 5. stav 5. Konvencije jer nezakonit „*pritvor*” podnosioca predstavke nije doveo do prava na nadoknadu prema italijanskom zakonu, Evropski sud je nastavio sa zaključkom da je utvrđivanje povrede predstavljalo dovoljnu pravičnu nadoknadu. Komitet ministara nadzire izvršenje presuda. On traži specifične i opšte mjere poduzete u odgovoru na presudu. Ostaje da se vidi kakvu će nadoknadu italijanska vlada morati da ponudi podnosiocu da bi uvjerala Komitet ministara da je povreda, koju je pretrpio zbog nemogućnosti da dobije nadoknadu u povredi člana 5. stav 5. Konvencije, ispravljena.

PRESUDA U SLUČAJU TIMOŠENKO PROTIV UKRAJINE

30. april 2013.

1. Osnovne činjenice

Julija Timošenko, rođena 1960. godine, bivša je predsjednica Vlade Ukrajine i lider jedne od najjačih opozicionih partija u Ukrajini. U aprilu 2011. protiv nje je pokrenut krivični postupak zbog toga što je navodno donijela nezakonit ukaz u vezi s potpisivanjem ugovora o uvozu gasa. Proglašena je krivom 11. oktobra 2011. i osuđena na sedam godina zatvora i trogodišnju zabranu obavljanja javne funkcije. Presuda i izrečena kazna potvrđene su i postale pravosnažne.

Tokom krivičnog postupka, 5. avgusta 2011, postupajući sud je naložio da gđa Timošenko bude

stavljena u pritvor. Sudija je prije svega zaključio da se ona oglušila o naredbe predsjedavajućeg sudije, da je ispoljila prezriv odnos prema učesnicima u postupku i da je odbila da iznese bilo kakav podatak o svojoj adresi stanovanja. Istog dana gđa Timošenko je smještena u jedinicu za istražni pritvor, u kojoj je ostala do 30. decembra 2011. Sudsko vijeće je odbacilo sve njene zahtjeve za puštanje na slobodu pozivajući se na obrazloženje koje je navelo u svojoj odluci od 5. avgusta 2011. Gđa Timošenko je 30. decembra 2011. prebačena u zatvor radi izdržavanja kazne.

Gđa Timošenko, koja ima mnogobrojne zdravstvene probleme, tvrdi da su uslovi boravka i u jednom i u drugom zatvorskom objektu u raznim aspektima neadekvatni i da joj nije pružena odgovarajuća medicinska njega.

U nekoliko navrata odbila je da je pregledaju ljekari osim onih po njenom vlastitom izboru, navodeći da ne vjeruje zatvorskom zdravstvenom osoblju. Od februara do aprila 2012. nekoliko puta ju je pregledao tim njemačkih ljekara, koji je predložio da se liječi u specijalizovanoj bolnici.

Pošto je Evropski sud za ljudska prava 15. marta 2012. donio privremenu mjeru u kojoj je naveo da njeno liječenje treba obezbijediti u odgovarajućem institucionalizovanom okruženju, gđa Timošenko je 20. aprila 2012. prebačena u bolnicu. Ona tvrdi da se usprotivila tom prebacivanju u bolnicu i da je tom prilikom primijenjena sila, što joj je navodno izazvalo modrice na stomaku i rukama. Odbila je liječenje zato što je smatrala da ta bolnica ne odgovara njenim potrebama, pa je stupila u štrajk glađu, protestvujući protiv nasilja zatvorskih čuvara i prisilnog prebacivanja u bolnicu.

Gđa Timošenko je 22. aprila 2012. vraćena u zatvor i sutradan je uložila žalbu zbog toga što je bila prisilno odvedena u bolnicu. Zatvorski ljekari su je pregledali 24. aprila 2012. godine. Prema ljekarskom izvještaju s tog pregleda, imala je izvjestan broj modrica, ali očigledna starost tih modrica nije odgovarala vremenu incidenta na koji je ona ukazivala. Prema tvrdnjama Države ljekar, vještak sudske medicine, bio je pozvan da pregleda gđu Timošenko, ali je ona odbila da se podvrgne tom pregledu.

Poslije medijskih izvještaja koji su se pojavili o tom incidentu, 25. aprila 2012. naložena je dalja istraga. Prema tvrdnjama Države, ispitan je izvjestan broj potencijalnih svjedoka. Oni su izjavili da se ona sama nije žalila na povrede, niti su oni sami bili u prilici da vide bilo kakav znak povreda na njoj. Od gđe Timošenko je sutradan opet zatraženo da se podvrgne sudskomedicinskom pregledu, što je ona odbila. Sudskomedicinski vještak je procijenio njene povrede na temelju izvještaja s pregleda od 24. aprila 2012. i zaključio je da te povrede nisu mogle biti nanesene 20. aprila, kao što je ona tvrdila. Primijetio je da su hematomi koji se učestalo ponavljaju mogli biti posljedica stanja njenog vaskularnog sistema, a ne udaraca nanesenih spolja. Tužilac je 3. maja 2012. odlučio da ne pokreće krivični postupak.

Gđa Timošenko je 9. maja 2012. ponovo prebačena u bolnicu, gdje je započela liječenje i okončala svoj štrajk gladu. Potom je uložila krivičnu prijavu zbog stalnog video-nadzora kome je bila izložena u bolnici i zbog navodnog objavljivanja povjerljivih medicinskih informacija. Tužilac je odlučio da ne pokreće krivični postupak. Tužba u upravnom postupku, koji je gđa Timošenko podnijela 8. juna 2012. u vezi sa istom pritužbom i, prije svega, time što joj je navodno uskraćeno pravo na telefoniranje, odbačena je 30. oktobra 2012.

2. Odluka Evropskog suda

Gđa Timošenko se prije svega žalila na sljedeće: tvrdila je da su uslovi njenog boravka u pritvoru bili neadekvatni, da joj nije pružena odgovarajuća medicinska njega, da je 20. aprila 2012. prebačena u bolnicu protiv svoje volje, da je tokom tog transfera pretrpjela povrede i da incident o kojem je riječ nije bio valjano istražen; da je u bolnici bila pod dvadesetčetvorosatnim nadzorom; da je njen pritvor do suđenja bio proizvoljan i bez ikakvog pravnog osnova; da nije mogla da ospori zakonitost pritvora i da nije imala utuživo pravo na naknadu; isto tako, žalila se da su postojali neki drugi, dublji i skriveni motivi za njeno držanje u pritvoru. Prvenstveno se pozvala na član 3. (zabrana ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja), član 5. (pravo na slobodu i sigurnost), član 8. (pravo na privatni život) i član 18. (granice korištenja ograničenja prava) Konvencije.

Pritužbe proglašene neprihvatljivim

Evropski sud je proglasio neprihvatljivim pritužbe koje je gđa Timošenko iznijela pozivajući se na član 3. u vezi sa uslovima boravka u pritvoru i u vezi s tim što navodno nije bilo odgovarajućeg liječenja za vrijeme njenog pritvora. Sud je zaključio da situacija u pogledu materijalnih uslova njenog pritvora nije bila dovoljno teška da se svrsta u polje dejstva člana 3. Pored toga, na osnovu opsežnog materijala koji je Sud imao pred sobom, bilo je potpuno jasno da je pitanju zdravstvenog stanja gospođe Timošenko bila posvećena velika pažnja ukrajinskih vlasti.

Sud je, također, proglasio neprihvatljivim – zbog toga što nisu bili iscrpljeni domaći pravni lijekovi – pritužbe gđe Timošenko po članu 8. Konvencije, u vezi s navodnim cjelodnevnim nadzorom kome je bila izložena u bolnici.

Član 3.

Kada je riječ o pritužbi koju je gđa Timošenko iznijela u vezi sa svojim navodnim zlostavljanjem prilikom prebacivanja u bolnicu 20. aprila 2012, Evropski sud je primijetio da je bilo utvrđeno da se za vrijeme pritvora na njenom tijelu pojavilo nekoliko modrica. Već sama ta činjenica zahtjevala je objašnjenje državnih organa u pogledu porijekla tih modrica. Međutim, pošto nije bilo forenzičkih dokaza, što je posljedica odluke gđe Timošenko da se ne podvrgne kompletnom sudskomedicinskom pregledu, Evropski sud nije mogao da utvrdi, u mjeri u kojoj to odgovara

potrebnom standardu dokazivanja, da su modrice nastale kao posljedica postupanja prema njoj prilikom prebacivanja u bolnicu 20. aprila 2012, čime je prekršen član 3. Konvencije.

Budući da je gđa Timošenko iznijela spornu pritužbu o zlostavljanju pred ukrajinskim vlastima, državni organi su bili u obavezi da sprovedu djelotvornu istragu povodom tih navoda. Međutim, ocjena koja je donesena o tome da je na djelotvornost istrage negativno utjecalo odbijanje gđe Timošenko da se podvrgne sudskomedicinskom pregledu bila je dovoljna da Sud na osnovu nje zaključi da je istraga prilikom njene pritužbe bila „djelotvorna” u smislu zahtjeva utvrđenih u členu 3. Konvencije.

Iz tih razloga, u tom slučaju nije bio prekršen član 3.

Član 5. stav 1.

Kada je riječ o pritužbi gđe Timošenko na to da je njen pretpretresni pritvor bio nezakonit i proizvoljan, Evropski sud je primijetio da je pritvor gđi Timošenko bio određen bez naznačenog roka, neograničeno, što je samo po sebi bilo u suprotnosti sa zahtjevima člana 5.

Osim toga, u rješenju o pritvoru od 5. avgusta 2011. nije bilo navedeno da je gđa Timošenko prekršila obavezu da ne napušta grad, što joj je prethodno određeno kao preventivna mjera. Isto tako, sudija Sudskog vijeća koje je sudilo u postupku nije iznio tvrdnju da je ona izostala s bilo kog ročišta pred tim sudom. Samim tim, među optužbama koje su navedene kao neki od razloga za njeno stavljanje u pritvor nije bilo moguće uočiti bilo kakvu opasnost od bjekstva. Glavno opravdanje za njen pritvor koje je sudija naveo odnosilo se na navodno ometanje postupka i izraženo nepoštivanje suda. Taj razlog nije naveden kao jedan od onih koji bi mogli da opravdaju lišenje slobode saglasno članu 5. stav 1.

Štaviše, i dalje je nejasno kako je stavljanje gđe Timošenko u pritvor predstavljalo primjereniju mjeru u okolnostima njenog navodnog nepoštivanja suda izraženog tokom postupka od mjere zabrane napuštanja grada, koja joj je izrečena. S obzirom na to da su razlozi koji su navedeni za njen pretpretresni pritvor bili sve vrijeme isti do izricanja presude, Evropski sud je stao na stanovište da je njeno pritvaranje bilo proizvoljno i nezakonito tokom cijelog tog perioda. Prema tome, tu je bio prekršen član 5. stav 1.

Član 5. stav 4.

Ukrajinski sudovi su u više navrata preispitali zakonitost pritvaranja gđe Timošenko. Međutim, relevantne sudske odluke nisu ispunjavale zahtjeve člana 5. stav 4. Konvencije, zato što su se svodile na puku tvrdnju da nije moguće izjaviti žalbu protiv odluke o promjeni preventivne mjere izrečene za vrijeme razmatranja nekog krivičnog slučaja i zato što je u njima više puta samo

ponovljeno početno rezonovanje, za koje je Evropski sud ustanovio da ima mnogo nedostataka. Mada je gđa Timošenko iznijela konkretne tvrdnje u brojnim molbama koje je upućivala zahtijevajući puštanje na slobodu, sudsko vijeće je odbacilo njene zahtjeve, a da prethodno nije ni razmotrio te argumente. Iz tih razloga, tu se radilo o kršenju člana 5. stav 4. Konvencije.

Član 5. stav 5.

Evropski sud je primijetio da ukrajinsko pravo ne predviđa postupak traženja nadoknade za lišenje slobode za koje Evropski sud za ljudska prava utvrdio da je protivno članu 5. Konvencije. Prema tome, tu se radilo o kršenju člana 5. stav 5.

Član 18. u vezi sa članom 5.

Gđa Timošenko se žalila zbog toga što su, kako je navela, vlasti koristile njen pritvor da je spriječe da učestvuje u političkom životu i da se kandiduje na izborima u oktobru 2012. Evropski sud je već utvrdio da je rješenje o pritvoru gđe Timošenko – iako je, prema navodima Države, bilo doneseno radi jednog od ciljeva navedenih u članu 5. – prije svega, poslužilo tome da ona bude kažnjena zbog nepoštivanja pretresnog vijeća. Iz tih razloga, Evropski sud je zaključio da joj sloboda nije bila ograničena da bi ona bila izvedena pred nadležni sudski organ, pošto je postojala razumna sumnja da je počinila krivično djelo, već iz drugih razloga. Evropski sud je smatrao da to predstavlja dovoljnu osnovu za zaključak da je u tom slučaju bio prekršen član 18. u vezi sa članom 5. Konvencije.

Član 41.

Gđa Timošenko nije podnijela zahtjev ni za kakvu naknadu na ime nematerijalne štete ili sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Ovo je prva od najmanje dvije presude koje Evropski sud treba da izrekne u vezi s podnositeljkom predstavke Julijom Timošenko. Dok se Evropski sud u tom slučaju usredsrijedio na pitanja u vezi s njenim boravkom u pritvoru prije suđenja, drugi slučaj otvoren na osnovu njene predstavke odnosi se na sudski postupak koji je vođen protiv nje i na dalji pretpretresni pritvor u vezi s drugim krivičnim postupcima; to suđenje tek predstoji pred Evropskim sudom.

Evropski sud je utvrdio da je u ovom slučaju bio prekršen član 5. Konvencije, budući da je doneseno rješenje o neograničenom pritvoru, što je i inače problem koji se često javlja u Ukrajini, ali i zato što je pravi razlog za njeno pritvaranje bilo navodno ometanje postupka i nipodaštavajući odnos prema učesnicima u postupku, što, shodno članu 5. stav 1. Konvencije, nije prihvatljiv razlog

za stavljanje u pritvor, pa je samim tim nezakonito. Iz tog zaključka proizlazi dalje rezonovanje Evropskog suda prilikom razmatranja člana 18. u vezi sa članom 5. Konvencije – budući da ograničenje slobode podnositeljke predstavke nije bilo izvršeno radi toga da ona bude izvedena pred nadležni sudski organ, već iz drugih razloga, ustanovljeno je da se i tu radi o kršenju Konvencije. Ima veoma malo slučajeva u kojima je Evropski sud utvrdio kršenje člana 18, što znači da Sud tim zaključkom upućuje jasnu poruku ukrajinskim vlastima. Zaista, u zajedničkom izdvojenom, ali saglasnom mišljenju, troje sudija je izrazilo želju da taj argument još razradi, tvrdeći da se zaključak koji je donijela većina ne bavi glavnom pritužbom podnositeljke predstavke, koja se odnosi na vezu između kršenja ljudskih prava i demokratije: naime, riječ je o tome da su vlasti iskoristile njen pritvor da bi je isključile iz političkog života. Pomenuto troje sudija zaključilo je da je na taj način utvrđeno kako su postojali skriveni motivi koji su ležali u osnovi postupaka nadležnih organa i koji nisu imali veze s doličnim ponašanjem u krivičnom postupku, već su se odnosili na identitet podnositeljke predstavke i utjecaj koji je ona imala kao vodeći opozicioni političar.

Jedan takav slučaj u kojem se radi o tako poznatoj osobi, ima, sasvim jasno, i političke posljedice i taj slučaj je utjecao na odnose Ukrajine s drugim zemljama Vijeća Evrope, a prije svega sa Evropskom unijom (EU). Nakon što je izrečena ova presuda u Strazburu, EU je zatražila od ukrajinskih vlasti da „temeljno preispitaju” odluku o lišenju slobode podnositeljke predstavke. Sem toga, EU je pozvala Ukrajinu da otkloni sistemske procesne nedostatke koji su identifikovani u presudi, i da to učini u sveobuhvatnoj reformi pravosuđa, koja je jedan od uslova za potpisivanje sporazuma o pridruživanju između EU i Ukrajine, kao i sporazuma o slobodnoj trgovini; i jedan i drugi navedeni sporazum odloženi su zbog zaključaka koje je Evropski sud donio u datom slučaju.

ZAKONITOST I DJELOTVORNO PREISPITIVANJE LIŠENJA SLOBODE

PRESUDA U SLUČAJU

KARADUMAN PROTIV TURSKE

17. juni 2008. godine

1. Osnovne činjenice

Trojica podnosilaca predstavke su turski državljani rođeni između 1966. i 1976. godine.

Dana 26. jula 2002. godine oni su uhapšeni i odvedeni u policijski pritvor, prvo u sjedištu policije u Ankari, a potom u sjedište policije u Dijarbakiru, pod sumnjom da su pripadnici ilegalne organizacije *Hizbulah (Božja partija)*. Dana 30. jula 2002. godine određen im je pritvor u prekrivičnom postupku i odvedeni su u zatvor u Dijarbakiru. Dana 1. avgusta 2002. godine podnosioci predstavke su vraćeni u sjedište policije radi daljeg ispitivanja koje je trajalo narednih deset dana.

Podvrgnuti su čitavom nizu ljekarskih pregleda. U nekima od ljekarskih izvještaja ukazano je na tragove i povrede na tijelima podnosilaca predstavke, dok se u drugima to nije spominjalo. Administrativna istraga okolnosti u kojima se odvijao njihov policijski pritvor u Ankari nije nastavljena, budući da nije zahtijevana nikakva dalja akcija, a jedinog policajca koji je bio optužen oslobodio je Krivični sud u Ankari. Još je u toku postupak u vezi sa policijskim pritvorom u Dijarbakiru.

2. Odluka Suda

Pozivajući se na članove 3. i 5. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, podnosioci predstavke su se obratili Evropskom sudu žaleći se na okolnosti u kojima se odvijao njihov policijski pritvor.

Član 3.

Sud je uočio izvjestan broj izrazitih nepodudarnosti između ljekarskih izvještaja koji su sačinjeni i predočeni i zaključio je, s obzirom da država nije dostavila nikakvo prihvatljivo objašnjenje za te nepodudarnosti, da ljekarski pregledi nisu bili valjano sprovedeni.

Iz tih razloga Sud je zaključio da su povrede koje su uočene i zabilježene kod podnosilaca predstavke, a za koje Država nije dostavila nikakvo objašnjenje, predstavljale kršenje člana 3. Sud je, također, zaključio da vlasti nisu sprovele djelotvornu istragu povodom navoda o zlostavljanju koje su podnosioci predstavki pretrpjeli za vrijeme boravka u policijskom pritvoru, što je, također, predstavljalo kršenje člana 3.

Član 5.

Osim toga, Sud je podsjetio da je ranije razmatrao slične slučajeve i da je utvrdio da je prekršen član 5. stav 1. i stav 4. Konvencije time što su podnosioci predstavki vraćeni policiji na ispitivanje, pošto im je prethodno već bio određen prekrivični pritvor, čime je zaobiđeno važeće zakonodavstvo kojim su utvrđeni rokovi, odnosno najduži vremenski period koji pojedinac može provesti u policijskom pritvoru, i to zbog pomanjkanja djelotvorne sudske revizije (preispitivanja zakonitosti). Iz tih razloga, Sud je zaključio da je u ovom slučaju bio prekršen član 5. stav 1. tačka (c) i stav 4.

Na kraju, Sud je primijetio da se u okolnostima ovog slučaja podnosioci predstavki nisu mogli osloniti na zakonodavstvo u smislu izricanja naknade za nezakonito hapšenje ili neovlašteni pritvor, čime je prekršen član 5. stav 5.

Član 41.

Sud je svakom podnosiocu predstavke ponaosob dosudio između 5.000 i 10.000 eura na ime nematerijalne štete, kao i iznos od 2.000 eura svim podnosiocima predstavke zajedno, na ime sudskih i ostalih troškova, s tim što je od tog iznosa odbijeno 850 eura koliko je Vijeće Evrope platilo na ime pravne pomoći.

3. Komentar

Događaji o kojima je riječ o ovom slučaju dogodili su se - kao i toliki drugi događaji u mnogobrojnim slučajevima koji se protiv Turske vode po osnovu člana 3. Konvencije - u ozloglašenoj stanici državne bezbjednosti u Dijarbakiru.

Sud pridaje veliki značaj činjenici da turske vlasti ne ispunjavaju standarde koji su utvrđeni na međunarodnom nivou u Istambulskom protokolu UN, kao i na nacionalnom nivou u cirkularu Ministarstva zdravlja, koji se odnosi upravo na medicinsko-pravni postupak. Sud je još jednom bio u obavezi da kritikuje to što turske vlasti nisu bez odlaganja sprovele djelotvornu istragu u vezi sa navodima o zlostavljanju. Sud i Komitet za sprječavanje mučenja često su naglašavali i naglašavaju da najefikasniji metod za svodenje na minimum broja incidenata zlostavljanja u pritvoru podrazumijeva postojanje odgovarajućih mjera procesne zaštite, uz istovremeno praćenje njihove praktične realizacije.

Podjednako je važno to što je Sud, još jednom, kritikovao turske vlasti zbog prakse da poslije ispitivanja lice bude uhapšeno (lišeno slobode), poslije čega mu se određuje prekrivični pritvor, a potom biva izvedeno iz tog pritvora i vraćeno policiji na ispitivanje, prije nego što ponovo bude vraćeno u zatvor. Ovakvo stalno prebacivanje ljudi iz jedne vrste pritvora, odnosno lišenja slobode u drugi vid pritvora, odnosno lišenja slobode znači da se izbjegavaju pravila koja se odnose na

sudski nadzor nad svim vidovima lišenja slobode. Sud je stao na stanovište da je to neprihvatljivo i da je u ovom slučaju pritvorom bio prekršen član 5. Konvencije.

PRESUDA VELIKOG VEĆA U SLUČAJU HASSAN PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

16. septembar 2014.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke je Khadim Rissan Hassan, državljanin Iraka, koji je, prije invazije na Irak u martu 2004. bio generalni direktor u Nacionalnom sekretarijatu partije Baas (vladajuća stranka u vrijeme Saddama Husseina). Imao je i generalski čin u armiji *El Kuds (El Quds)*, privatnoj stranačkoj vojsci partije Baas.

Slučaj o kome je riječ odnosi se na to što su britanske oružane snage zarobile i potom pritvorile brata g. Hassana, po imenu Tarek. Tareka Hassana britanska vojska je zarobila u iračkom regionu Basre 23. aprila 2003. Odveden je u Logor Buka (Bucca), američki pritvorski objekat kojim su Britanci upravljali do 14. aprila 2003. i u kome je Ujedinjeno Kraljevstvo i dalje zadržalo izvjesnu kontrolu nad zatočenicima koje je lišila slobode britanska vojska.

Ujedinjeno Kraljevstvo je prihvatilo tvrdnju da su britanske snage uhapsile Tareka, tvrdeći da je on bio lišen slobode pod sumnjom da je ratni zarobljenik, borac ili civil koji predstavlja opasnost za sigurnost, saglasno Trećoj ženevskoj konvenciji. Tužena država je osim toga tvrdila da, u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ili uopšte ne treba da se primjenjuje ili treba da se primjenjuje na način koji uzima u obzir pravo koje vlada u oružanom sukobu.

Tužena država je saopštila da je, poslije saslušanja koje su sprovele američke i britanske vlasti, utvrđeno da Tarek nije bio borac i da nije predstavljao prijetnju za sigurnost, pa je pušten na slobodu 12. maja 2003. ili negdje oko tog datuma. Prema tvrdnjama g. Hassana, Tarek u tom periodu, za koji se tvrdi da je tokom njega bio na slobodi, nije stupio u kontakt sa svojom porodicom. Početkom septembra 2003. godine na mjestu udaljenom oko 700 kilometara pronađeno je Tarekovo tijelo s ranama od metaka.

2. Odluka Evropskog suda

Suština predstavke g. Hassana svodila se na to da su britanske snage u Iraku uhapsile i pritvorile njegovog brata, koji je potom izgubio život pod nerazjašnjenim okolnostima; pronađeno je samo njegovo tijelo. On je zato Evropskom sudu podnio predstavku pozivajući se na član 5. stavove 1, 2, 3. i 4. Konvencije tvrdeći da je hapšenje i pritvaranje njegovog brata bilo proizvoljno i nezakonito.

Također se pozvao na članove 2, 3. i 5. tvrdeći da britanske vlasti nisu sprovele istragu o okolnostima u kojima je nastupilo pritvaranje, zlostavljanje i smrt njegovog brata.

Članovi 2 i 3.

Evropski sud je stao na stanovište da nema dokaza o tome da je Tarek Hassan bio zlostavljan tokom boravka u pritvoru, koji bi ukazali na obavezu Ujedinjenog Kraljevstva da sprovede zvaničnu istragu. Isto tako, nema dokaza koji bi ukazali na to da su britanske oružane snage odgovorne za smrt Tareka Hassana, koja je nastupila četiri mjeseca po njegovom puštanju na slobodu iz logora Bucca, u dijelu zemlje koji nije bio pod kontrolom Ujedinjenog Kraljevstva. Iz tih razloga, Sud je zaključio da su pritužbe po osnovu članova 2. i 3. očigledno neosnovane i taj aspekt predstavke je proglasio neprihvatljivim.

Član 5.

Nadležnost

Podnosilac predstavke je tvrdio da je njegov brat bio u nadležnosti Ujedinjenog Kraljevstva zbog primjene načela „efektivne kontrole teritorije”, onako kako je Evropski sud formulisao to načelo u slučaju *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zato što je Ujedinjeno Kraljevstvo imalo efektivnu kontrolu nad jugoistočnim Irakom poslije svrgavanja s vlasti režima stranke Baas. Vlada tužene Države tvrdila je da nadležnost ne treba primjenjivati tokom faze aktivnih neprijateljstva u međunarodnom oružanom sukobu, gdje su službena lica visoke strane ugovornice djelovala na teritoriji na kojoj nisu predstavljali okupacionu silu i gdje ponašanje visoke strane ugovornice umjesto toga treba da podliježe svim zahtjevima međunarodnog humanitarnog prava. Evropski sud je stao na stanovište da argumenti koje je iznijela tužena država nisu u skladu s njegovom sudskom praksom. Isto tako, Evropski sud nije prihvatio argument države da treba isključiti njenu nadležnost tokom perioda koji je nastupio nakon interniranja Tareka Hassana u logor Bucca, zato što je to interniranje u logor podrazumijevalo prenošenje nadležnosti sa Ujedinjenog Kraljevstva na Sjedinjene Američke Države. Imajući na umu raspodjelu dužnosti koja je primjenjivana u logoru Bucca, Evropski sud je stao na stanovište da je Ujedinjeno Kraljevstvo zadržalo vlast i kontrolu nad svim aspektima pritužbe koju je podnosilac predstavke podnio po osnovu člana 5. Prema tome, Tarek Hassan je potpadao pod nadležnost Ujedinjenog Kraljevstva od trenutka kada je zarobljen 23. aprila 2003. do trenutka kada je izašao iz autobusa koji ga je odveo iz logora Bucca do mjesta na kome se iskrao, 2. maja 2003.

Da li je zarobljavanje i kasnije pritvaranje Tareka Hassana bilo proizvoljno?

Evropski sud je naglasio da spisak osnova za dopušteno (zakonito) lišenje slobode u članu 5. stav 1. ne obuhvata interniranje ili preventivni pritvor onda kada ne postoji namjera da se u razumnoj

roku podigne optužnica za krivično djelo. Međutim, Evropski sud smatra da postoje važne razlike kada je riječ o kontekstu i o svrsi hapšenja koje se izvrši u mirnodopskim uslovima i hapšenja borca tokom oružanog sukoba. Prihvaćeno je da činjenica da nema formalne derogacije po osnovu člana 15. ne spriječava Evropski sud da vodi računa o cjelokupnom kontekstu i o odredbama međunarodnog humanitarnog prava kada tumači i primjenjuje član 5. na dati slučaj.

Kao i kada je riječ o zakonitom lišenju slobode po članu 5. stav 1, lišenje slobode na temelju ovlaštenja po osnovu međunarodnog humanitarnog prava mora biti „zakonito” da bi se spriječilo kršenje člana 5. stav 1. To znači da lišenje slobode mora biti u skladu s pravilima međunarodnog humanitarnog prava. Što je najvažnije, ono mora biti u skladu sa osnovnom svrhom člana 5. stav 1, a to je zaštita pojedinca od proizvoljnosti (vlasti). Evropski sud je, također, stao na stanovište da, kada je riječ o lišenju slobode tokom međunarodnog oružanog sukoba, član 5. stav 2. i stav 4. isto tako moraju da se tumače na način koji uzima u obzir kontekst i primjenljiva pravila međunarodnog humanitarnog prava.

U kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, možda nije praktično moguće da nezavisni sud utvrđuje zakonitost lišavanja slobode u smislu u kome se to normalno očekuje po članu 5 stav 4. Međutim, svaki „nadležni organ” koji u tom smislu stoji na raspolaganju u datom kontekstu može da pruži dovoljna jamstva nepristrasnosti i pravičnog postupka radi zaštite od proizvoljnosti. To znači da moraju postojati redovni pregledi i preispitivanja kako bi se osiguralo da pritvorenik bude bez odlaganja pušten na slobodu ukoliko ne spada u jednu od kategorija koje po međunarodnom humanitarnom pravu podliježu interniranju.

Primjenjujući ta opšta načela na ovaj konkretan slučaj, Evropski sud je stao na stanovište da su britanske vlasti imale razloga da vjeruju da bi pritvoreno lice moglo da bude ili zarobljeno kao ratni zarobljenik ili lice koje je neophodno internirati iz imperativnih razloga bezbjednosti, a i jedno i drugo predstavlja zakoniti osnov za zarobljavanje i pritvaranje. Gotovo odmah po interniranju u logor Bucca, Tarek Hassan je bio podvrgnut procesu temeljite provjere u vidu dva saslušanja koja su obavili obavještajni oficiri SAD i Ujedinjenog Kraljevstva i na osnovu kojih je odlučeno da on treba da bude pušten na slobodu zato što je ustanovljeno da je riječ o civilu koji ne predstavlja prijetnju za sigurnost. Svi dokazi ukazuju na to da je on ubrzo poslije toga pušten na slobodu.

Na osnovu svega navedenog, Evropski sud je zaključio da se čini da je zarobljavanje i pritvaranje Tareka Hassana bilo u skladu sa ovlaštenjima koje je Ujedinjeno Kraljevstvo imalo, kao i da su postojala dovoljna jamstva. Saglasno navedenim razlozima, Evropski sud je ustanovio da nije bilo povrede člana 5. stavovi 1, 2, 3. i 4. u datim okolnostima.

3. Komentar

U ovom slučaju, Veliko vijeće je prvi put izričito razmatralo interakciju člana 5. EKLP i

međunarodnog humanitarnog prava u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba. Član 5. sadrži iscrpan spisak situacija u kojima je, po Konvenciji, dopušteno lišenje slobode. Na tom spisku se ne nalazi zakonito lišenje slobode nekog lica na temelju izvjesnih ovlaštenja po osnovu međunarodnog humanitarnog prava tokom međunarodnog oružanog sukoba, na primjer, interniranje nekog ratnog zarobljenika. To je bio prvi slučaj u kome je jedna visoka strana ugovornica tražila od Evropskog suda da je izuzme od obaveza koje proističu iz člana 5. ili da na neki drugi način protumači te obaveze u svjetlu ovlaštenja za lišenje slobode koja ona ima po osnovu međunarodnog humanitarnog prava. Ujedinjeno Kraljevstvo nije zatražilo da ostvari mogućnost koju ima po članu 15. Konvencije za odstupanje u vanrednim okolnostima od odredaba Konvencije. Evropski sud je primijetio da nije praksa da visoke strane ugovornice odstupaju od svojih obaveza po osnovu člana 5. kako bi lišavale slobode lica na osnovu Treće ili Četvrte ženevske konvencije tokom međunarodnih oružanih sukoba. Konvencija se mora tumačiti u saglasnosti s pravilima međunarodnog prava, uključujući međunarodno humanitarno pravo. Napomenuto je da su ženevske konvencije pisane uporedo sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava. Evropski sud je primijetio da je njegov zadatak da pokuša da tumači i primijeni Konvenciju na način koji je u skladu sa okvirom koji je uspostavljen međunarodnim humanitarnim pravom. U svjetlu svih tih razmatranja, Evropski sud je prihvatio argument tužene države da nepostojanje formalne derogacije po članu 15. ne spriječava Evropski sud da uzme u obzir kontekst i odredbe međunarodnog humanitarnog prava prilikom tumačenja i primjene člana 5. Tako je Evropski sud praktično u član 5. stav 1. „učitao” jedan dodatni dopušteni osnov za lišenje slobode koji je konzistentan sa Trećom i Četvrtom ženevskom konvencijom, dok je zahtjev za *habeas corpus* u članu 5. stav 4. protumačio nešto uže kako bi omogućio administrativne oblike preispitivanja saglasno Četvrtoj ženevskoj konvenciji. Evropski sud je jasno stavio do znanja da je takvo njegovo rezonovanje ograničeno samo na *međunarodne* oružane sukobe, gdje je međunarodno humanitarno pravo relativno podrobno formulisano; na taj način je očuvano stanovište koje počiva isključivo na zaštiti ljudskih prava, koje je primijenjeno u slučaju *Al-Jedda*.

Zahtjev za „sudom” iz člana 5. stav 4. zamijenjen je potrebom za „nadležnim organom”, kako je to utvrđeno članovima 43. i 78. Četvrte ženevske konvencije. Međutim, ESLJP sud je jasno naglasio da takvo tijelo „treba da pruži dovoljna jamstva nepristrasnosti i pravičnog postupka radi zaštite od proizvoljnosti”. Tim insistiranjem na stalnom dejstvu člana 5. stav 4. kao osnovnog fona na kome se sve odvija, ESLJP sud je od „nadležnog organa” zahtijevao više nego što se od njega traži u tekstu člana 43. same Četvrte ženevske konvencije.

DOZVOLJENI VIDOVI LIŠENJA SLOBODE

PRESUDA VIJEĆA U SLUČAJU

PLEŠO PROTIV MAĐARSKE

2. oktobra 2012.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Tamaš Plešo (Tamás Plesó), mađarski je državljanin koji je rođen 1975. godine i živi u mjestu Dunakesi u Mađarskoj.

Pošto joj se obratila majka g. Pleša, zabrinuta zbog njegovog „čudnog ponašanja” i činjenice da nije našao pravi posao, ljekarka psihijatar dr M. dijagnostikovala je kod g. Pleša „paranoidnu šizofreniju u fazi posmatranja” u septembru 2007. i potom zajedno sa psihologom održala izvještaj broj analitičkih seansi sa njim. Kada je g. Plešo odbio da nastavi da pohađa te seanse, dr M. je zatražila od okružnog suda da donese rješenje o njegovoj obaveznoj hospitalizaciji, odnosno o daljnjem liječenju u psihijatrijskoj ustanovi.

Na ročištu održanom 11. decembra 2007. g. Plešu je određen staratelj za taj postupak i saslušano je izlaganje dr M. koja je iznijela svoje sumnje u pogledu toga da je g. Plešo obolio od paranoidne šizofrenije. Kada mu je sud o tome postavio pitanje, g. Plešo je izjavio da razmatra mogućnost da potraži pomoć ljekara specijaliste, sa izuzetkom dr M. Tokom sudskog postupka sud je naložio sudskom vještaku psihijatru dr H. da pripremi stručno mišljenje o zdravstvenom stanju g. Pleša. Taj psihijatrijski pregled i procjena obavljani su u vrijeme pauze na ročištu, u trajanju od četrdesetak minuta. Ni staratelj ni g. Plešo nisu imali priliku da prije nego što je ročište nastavljeno čuju mišljenje vještaka. Dr H. je zaključila da g. Plešo boluje od paranoidne šizofrenije i precizirala je da smatra da mu je liječenje neophodno, jer će u suprotnom doći do naglog pogoršanja zdravstvenog stanja. Po njenom mišljenju, g. Plešo ne može da se stara o sebi i stoga predstavlja znatnu opasnost za sebe samog. Na njenu preporuku da odluka o obaveznom liječenju bude odložena za šest mjeseci, kako bi se moglo posmatrati njegovo ponašanje, sudija je istakao da relevantni zakon ne pruža takvu mogućnost.

Okružni sud je 18. decembra 2007. godine naložio obavezno bolničko liječenje g. Pleša, na osnovu relevantnih članova Zakona o zdravstvenoj zaštiti i na osnovu sudske prakse Vrhovnog suda. Pozivajući se na predočena medicinska mišljenja, Sud je prihvatio da g. Plešo boluje od šizofrenije sa sumanutim idejama veličine i uvjerio se da g. Plešo dovodi u opasnost sopstveno zdravlje time što se ne podvrgava dobrovoljno psihijatrijskom liječenju i ne stara se o sebi. Sud je potvrdio da će odgovarajuće medicinsko liječenje poboljšati njegovo stanje i da će se, nasuprot tome, ukoliko se ne bude podvrgao liječenju njegovo zdravstveno stanje pogoršati.

Staratelj g. Pleša je uložio žalbu, tvrdeći da nisu ispunjeni uslovi za obavezno liječenje koje nalaže Zakon o zdravlju, budući da dokazi koje su predočile dvije ljekarke psihijatri ne svjedoče o tome da je g. Plešo stvarno opasan, već se to što je predočeno sastoji samo od maglovitih predviđanja konačnog pogoršanja njegovog zdravstvenog stanja. Okružni sud je odbacio žalbu u februaru 2008. godine. G. Plešo je 27. marta 2008. primljen na psihijatrijsko odjeljenje bolnice i u samom početku mu je liječenje pružano na zatvorenom odjeljenju, da bi poslije dvije sedmice bio prebačen na redovno odjeljenje. Sud je 25. aprila 2008. naložio da on bude pušten iz bolnice, oslanjajući se na mišljenje još jednog sudskomedicinskog vještaka - po mišljenju tog vještaka g. Plešo je bolovao od šizofrenije, ali od njega nema nikakve neposredne opasnosti i voljan je da prihvati dobrovoljno liječenje - tako da više nisu ispunjeni uslovi za obavezno liječenje.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na član 5. stav 1, g. Plešo se u predstavi žalio da je njegovo prisilno liječenje u psihijatrijskoj bolnici predstavljalo neopravdano lišenje slobode.

Član 5.

Hospitalizacija g. Pleša sprovedena protivno njegovoj volji bila je naložena na osnovu Zakona o zdravstvenoj zaštiti i na osnovu sudske prakse Vrhovnog suda Mađarske. Mada je Evropski sud prihvatio da je za smještaj u bolnicu postojao formalni osnov u unutrašnjem pravu, on je primijetio da je postupak koji je pritom primijenjen nosio u sebi opasnost od proizvoljnosti.

Mađarski sudovi su izveli svoj zaključak - da g. Plešo nije voljan da se dobrovoljno podvrgne liječenju i da ta situacija predstavlja znatnu opasnost po njegovo zdravlje - gotovo se isključivo oslanjajući na pribavljena ljekarska mišljenja. Evropski sud je primijetio da sudska praksa koja je primijenjena u datom slučaju ne sadrži smjernice u pogledu preciznog značenja pojma „znatna opasnost” u tom kontekstu i, prije svega, da li se značenje tog pojma proširuje toliko da obuhvati i potencijalno pogoršanje mentalnog zdravlja lica o kome je riječ. U takvim okolnostima, toliko oslanjanje na ljekarska mišljenja teško se može pomiriti sa ogromnom važnošću nezavisnog i nepristrasnog sudskog odlučivanja u slučajevima koji se tiču slobode ličnosti. Ovo utoliko prije ako se ima na umu da je ključno mišljenje izvedeno u razgovoru koji je vođen za vrijeme pauze na ročištu u trajanju od 40 minuta.

G. Plešo nije predstavljao neposrednu opasnost za druge ili za sopstveni život ili fizički integritet; jedino o čemu se tu radilo i što je moglo da se dogodi jeste pogoršanje njegovog zdravstvenog stanja, koje je bilo medicinski prognozirano. U takvim okolnostima, vlasti bi morale da budu u obavezi da uspostave pravičnu ravnotežu između konkurentnih interesa koji, s jedne strane, potiču od odgovornosti društva da obezbijedi najbolju moguću zdravstvenu zaštitu za one sa umanjanim sposobnostima i, s druge strane, neotuđivog prava svakog pojedinca na samoopredjeljenje,

uključujući i pravo na odbijanje ljekarske intervencije ili „pravo da se bude bolestan“. Međutim, mađarski sudovi nisu uložili istinski napor da uspostave tu pravičnu ravnotežu.

Primjećujući se da se pravo i praksa koji se tiču prisilne hospitalizacije i liječenja razlikuju među zemljama-članicama Vijeća Evrope, Evropski sud je zauzeo stanovište da polje slobodnog odlučivanja država u ovoj oblasti, gdje se radi o elementarnom pravu na ličnu slobodu, nije široko. Evropski sud je naglasio da hospitalizaciji nekog lica protivno njegovoj volji može da se pribjegne samo kao krajnjoj mjeri u nedostatku alternativnog rješenja koje bi bilo u manjoj mjeri invazivno, i samo ukoliko hospitalizacija nosi sa sobom istinske zdravstvene koristi ne namećući pritom ne-srazmjerni teret osobi o kojoj je riječ.

G. Plešo ranije nije bio podvrgavan psihijatrijskom liječenju. Osim toga, on nikada nije predstavljao opasnost za druge, a kamoli da je imao krivični dosije. Mađarski sudovi su se u suštini oslonili samo na to što je on odbio da se podvrgne hospitalizaciji, i u tome su vidjeli dokaz da on nije svjestan svog stanja što je, po mišljenju tih sudova, nosilo sa sobom opasnost od pogoršanja njegovog zdravstvenog stanja. Evropski sud nije mogao da prihvati takav način rezonovanja, budući da je to argument koji počiva na cirkularnoj logici i u potpunom je u neskladu sa djelotvornom zaštitom prava po Konvenciji. Kada su donijeli rješenje o obaveznom psihijatrijskom bolničkom liječenju g. Pleša, mađarski sudovi nisu dublje analizirali nijedan od sljedećih činilaca: razloge zbog kojih je on odabrao da odbije hospitalizaciju; stvarnu prirodu predviđenog prisilnog liječenja ili medicinsku korist koja bi se takvim liječenjem mogla postići, mogućnosti određivanja jednog perioda za posmatranje ili zahtijevanje od g. Pleša da prihvati liječenje u dnevnoj bolnici. Konačno, pada u oči da sudovi nisu pripisali baš nikakav značaj nepristajanju g. Pleša uprkos činjenici da mu nije oduzeta poslovna sposobnost. Iz svih tih razloga, Evropski sud nije bio uvjeren da je mentalni poremećaj g. Pleša bio takav da je zaista nalagao prisilnu hospitalizaciju. Usljed svega toga, u ovom slučaju je bio prekršen član 5. stav 1.

Član 41.

Podnosiocu predstavke dosuđen je iznos od 10.000 eura na ime nematerijalne štete i 2.500 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Tokom godine smo imali priliku da izvijestimo o jednom broju presuda i odluka Evropskog suda za ljudska prava koje su se ticale prava pojedinaca sa raznim vrstama invaliditeta. Slučaj *X i Y protiv Hrvatske*, presuda od 3. novembra 2011, odnosio se na lišavanje dviju podnositeljki predstavke poslovne sposobnosti, dok se slučaj *Đorđević protiv Hrvatske*, presuda od 24. jula 2012, odnosila na to što vlasti nisu zaštitile podnosioca predstavke od zlostavljanja. Sem toga, u predmetu *Hadžić i Suljić protiv Bosne i Hercegovine*, presuda od 7. juna 2011, radilo se o dvojici podnosilaca

predstavki koji su prisilno držani na psihijatrijskom odjeljenju u potpuno neprimjerenim uslovima, a Evropski sud je zaključio da je time prekršen član 5. Konvencije, budući da njihovo lišenje slobode nije bilo zakonito.

U ovom slučaju, Evropski sud je još jednom zabrinut zbog pojma zakonitosti. Kao što je Evropski sud više puta istakao, ideja koja leži u osnovi tog pojma jeste predstava o pravičnom i valjanom postupku, što konkretno znači da svaka mjera kojom se neko lice lišava slobode mora poticati od odgovarajućeg organa vlasti, mora biti sprovedena od strane takvog organa i ne smije biti proizvoljna. U važnom dijelu ove presude Evropski sud navodi da se mora uspostaviti pravična ravnoteža između odgovornosti društva da obezbijedi najbolju moguću zdravstvenu zaštitu pojedincima smanjenih sposobnosti, i prava tih lica na samoopredjeljenje, uključujući i njihovo „pravo da budu bolesni”.

Borci za prava lica sa invaliditetom pozdravili su ovu presudu, posebno ukazujući na način na koji je Evropski sud upotrijebio izraz „pravo da se bude bolestan”. Naglašeno je da je pravo na prihvatanje rizika nešto što je ljudima s invaliditetom prijeko potrebno, a često im se uskraćuje.

Ova presuda naglašava potrebu da domaći sudovi procijene sve relevantne faktore, uključujući i izgled liječenja ili postojanje metoda koji su u manjoj mjeri invazivni prije nego što odluče da nekog pojedinca liše slobode. U ovom slučaju Evropski sud je ustanovio da to nije učinjeno i zato je podnosiocu predstavke dosudio iznos od 10.000 eura na ime nematerijalne štete.

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJU *EL MASRI PROTIV BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE* 13. decembra 2012.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Haled El-Masri (Khaled El-Masri), njemački je državljanin (rođen 1963. godine), živi u Zendenu, u Nemačkoj.

U decembru 2003. godine podnosilac predstavke je putovao autobusom u Skoplje, nadajući se da će tamo provesti odmor. Na granici Srbije i Makedonije sumnju je izazvao njegov novi njemački pasoš. Zbog toga je izvršen pretres njegovih ličnih stvari i ispitivan je o mogućim vezama s nekoliko islamskih organizacija. Poslije ispitivanja koje je trajalo oko sedam sati, odvezen je u svoj hotel („Skopski merak”) u pratnji naoružanih ljudi u civilnoj odjeći. Po dolasku u hotel, podnosilac predstavke je držan u potpunoj izolaciji i neprestano je ispitivan na engleskom, jeziku koji on ne govori tečno. Obaviješten je da će ga vratiti u Njemačku ako potpiše priznanje da je član Al Kaide. Poslije deset dana lišenja slobode, podnosilac predstavke je počeo štrajk glađu i prebačen je na skopski aerodrom, s liscama na rukama i povezom na očima.

Podnosilac predstavke je na aerodromu obaviješten da će biti podvrgnut „ljekarskom pregledu“, da bi mu u tom trenutku savili ruke iza leđa i pretukli ga. Poslije toga je bačen na pod, neko ga je nogom u čizmi prikovao za taj pod, da bi mu potom u anus ugurali čvrst predmet. Zlostavljanje se nastavilo, pa je podnosilac predstavke okovan i vezan za bočne strane aviona. U pasošu su mu nalijepili makedonsku izlaznu vizu. Prebačen je u Afganistan preko Iraka. Tamo je držan u pritvornom centru za posebno opasne teroriste i u martu 2004. započeo je novi štrajk glađu.

U aprilu 2004. ljudi u kapuljačama su ga na silu izvukli iz kreveta, vezali ga za stolicu i silom ga hranili kroz cijev. Poslije toga su mu donijeli hranu u konzervama i knjige. Usljed hranjenja na silu razbolio se, pa mu je ukazana ljekarska pomoć. U maju 2004. ponovo su mu stavili povez na oči i lisice na ruke i naložili mu da se presvuče u odjeću koju je imao na sebi onda kada je ušao u Skoplje, da bi ga potom odveli u drugi avion. Prebačen je u Albaniju, ali mu niko nije kazao gdje se nalazi. Kada je konačno oslobođen u jednoj zgradi u Albaniji, kazali su mu gdje je i u pasoš su mu zalijepili albansku izlaznu vizu. Potom je prebačen u Frankfurt, u Njemačkoj. Ispostavilo se da je u međuvremenu, do povratka u Njemačku, izgubio 18 kilograma, da je zapušten i dijagnosticiran mu je posttraumatski stresni poremećaj koji je, vjerovatno, bio prouzrokovan mučenjem i zlostavljanjem.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosilac predstavke je smatrao da je Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija odgovorna za zlostavljanje kome je bio podvrgnut protivno članovima 3, 5, 8, 10. i 13. EKLJP.

Država je negirala svaku odgovornost za zlostavljanje podnosioca predstavke i osporila je vjerodostojnost izvještaja vještaka o njegovom mentalnom zdravlju.

Osim toga, Država je tvrdila da se, iako krivična istraga tvrdnji koje je podnosilac predstavke iznio nije urodila plodom, to može pripisati činjenici da je podnosilac predstavke kasnio kod podnošenja svoje pritužbe i da je tužbu podnio protiv nepoznatog počinioca.

Treća lica koja su intervenisala tvrdila su da je pravo na istinu u slučajevima prisilnog nestanka utkano u članove 2, 3. i 5. EKLJP i da je utvrđeno njenim članom 13. Osim toga, treća lica koja su se umiješala u postupak tvrdila su da taktika vanrednog izručenja, kakvo je to zbog koga se Sudu obratio podnosilac predstavke, predstavlja kršenje načela međunarodnog prava non-refoulement.

Saglasno članu 30. EKLJP, nadležnost za taj slučaj ustupljena je Velikom vijeću.

Član 3.

Na samom početku Sud je podsjetio na slobodu od mučenja, utvrđenom članom 3, koja predstavlja jedno od najelementarnijih prava i nužnost u demokratskom društvu. Zato je imperativno za države da djelotvorno istraže sve navode o postupanju koje je u suprotnosti sa članom 3. Sud je naglasio da ta pozitivna obaveza sprovođenja istrage takvih navoda proističe iz čitanja člana 3. u vezi sa članom 1. EKLJP. Bez djelotvornih istraga u kojima je moguće identifikovati počiniocima takvih radnji, prava i slobode utvrđene članom 3. bila bi nedjelotvorna u praksi, što bi omogućilo državnim akterima da nekažnjeno krše prava lica koja su pod njihovom kontrolom, a koja su utvrđena u članu 3. Iz tih razloga istraga mora biti ažurna, temeljna i nezavisna od izvršne vlasti.

Podnosilac je u oktobru 2008. podnio krivičnu prijavu javnom tužiocu zbog saučesništva predstavnika države u njegovom izručenju i zlostavljanju. Svoje tvrdnje je potkrijepio dokazima, kao što su pouzdani medijski izvještaji i druge inostrane istrage. Javni tužilac nije učinio ništa više osim što je kontaktirao sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po prijemu tužbe tog podnosioca predstavke, te stoga nije imao pravo da odbaci njegovu tužbu pozivajući se na nedostatak dokaza. Radi borbe protiv nekažnjene umiješanosti država u teška kršenja ljudskih prava, Sud je stao na stanovište da je podnosilac predstavke bio lišen mogućnosti da mu se podnese primjeren izvještaj o tome šta mu se dogodilo i ko mu je to uradio.

Pored toga, postupanje sa El-Masrijem ne može se opravdati razlozima nacionalne sigurnosti, niti razlozima borbe protiv terorizma. Evropski sud je stao na stanovište da zabrana mučenja mora i dalje biti tretirana kao apsolutno pravo. Iz tih razloga, Sud je ponovio da su vlasti propustile da preduzmu razumne korake da izbjegnu rizik od zlostavljanja za koji je Država znala, ili je morala da zna, da bi mogao aktivirati dejstvo člana 3. Iako El-Masri nije bio podvrgnut primjeni fizičke sile dok je bio lišen slobode u hotelu u Skoplju, Sud je primijetio da se član 3. ne odnosi isključivo na fizičku bol. Dugotrajno lišenje slobode tog podnosioca predstavke bilo je takvo da je moralo izazvati njegovu emocionalnu i psihološku patnju. Podnosilac predstavke je smišljeno doveden u situaciju u kojoj ga je trajno obuzimala anksioznost zbog toga što su vlasti željele da izvuku priznanje od njega. Vlasti za takvo ponašanje nisu mogle da navedu nikakvo opravdanje. Zato je Evropski sud zaključio da su uslovi u tom hotelu bili dovoljno teški da su predstavljali kršenje člana 3. EKLJP.

Zlostavljanje kome je podnosilac predstavke bio izložen na aerodromu u Skoplju također je ocijenjeno kao odgovornost Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije. Težina zlostavljanja također se ničim nije mogla opravdati, jer je broj pripadnika snaga bezbjednosti očigledno bio veći dok je podnosilac predstavke bio sam i on nije predstavljao nikakvu opasnost za njih. Pored toga, Evropski sud je, također, istakao da prisilno svlačenje kome pribjegava policija do te mjere degradira čovjeka da se nikako ne smije proizvoljno preduzeti.

Osim toga, istaknuto je da transfer El-Masrija obavještajnoj agenciji CIA nije izvršen u sklopu legitimnog zahtjeva za izručenje. Makedonske vlasti su znale koja je destinacija aviona u koji je podnosilac predstavke silom smješten. Evropski sud je izrazio zabrinutost zbog načina na koji američke vlasti postupaju prema licima osumnjičenim za terorizam, posebno u tako poznatim pritvorskim centrima kakav je onaj u Gvantanamu. Budući da je ta informacija u vrijeme kada je taj podnosilac predstavke bio predat američkim vlastima već bila u javnom domenu, Sud je bio uvjeren da su makedonske vlasti znale ili su morale da znaju koliki je rizik od mučenja ili zlostavljanja. Iz svih tih razloga, Evropski sud je zaključio da su makedonske vlasti prekršile član 3. EKLJP.

Član 5.

Sud je još jednom naglasio slučajeve iz sudske prakse u kojima je utvrđeno da države krše pravo na slobodu, prema članu 5. ako izvrše transfer pojedinaca u države u kojima su ti pojedinci izloženi riziku od „flagrantnog kršenja” člana 5. U tom slučaju, Sud je ustanovio da se makedonskim vlastima može pripisati odgovornost kako za lišenje slobode podnosioca predstavke u hotelu u Skoplju, i na aerodromu, tako i u Afganistanu i za njegovo potonje vraćanje preko Albanije. Makedonske vlasti su bile saučesnik u lišenju slobode podnosioca predstavke u Afganistanu, jer su ga voljno predale američkim vlastima.

Pored toga, Evropski sud je stao na stanovište da praksa vanrednih izručenja predstavlja prisilni nestanak, što po definiciji podrazumijeva lišenje slobode van normalnog pravnog sistema.

Član 8.

Sud je stao na stanovište da su prava podnosioca predstavke na porodični i privatni život, iz člana 8, bila prekršena, budući da su se vlasti u njih umiješale na način koji „nije u skladu sa zakonom”.

Član 13.

Sud je dalje zaključio da je bilo prekršeno pravo podnosioca predstavke na djelotvoran pravni lijek, iz člana 13. EKLJP. Zaključeno je da je podnosiocu predstavke uskraćen djelotvoran i praktičan pravni lijek usljed toga što nije bilo djelotvorne istrage. Nema dokaza da je ma na koji način preispitivana odluka o predaji podnosioca predstavke agenciji CIA. Usljed toga Sud je zaključio da je, u vezi sa članovima 3, 5. i 8, bio prekršen član 13. EKLJP.

Član 41.

Evropski sud je zaključio da Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija mora da plati El-Masriju 60.000 eura i sve pripadajuće iznose na ime poreza za nematerijalnu štetu koja mu je nanesena.

Sud je, pored toga, saopštio da mora biti isplaćena zatezna kamata po osnovnoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanoj za tri procentna poena.

3. Komentar

To je prva presuda u nizu slučajeva koji su u fazi razmatranja pred Evropskim sudom (*Al Naširi / Nashiri / protiv Poljske, Al Naširi protiv Rumunije, Abu Zubajad / Zubaydah / protiv Litvanije i Abu Zubajad protiv Poljske*) i svi se tiču vanrednih izručenja. To je međašna presuda Velikog vijeća koja je važna ne samo zbog toga što je Vijeće jednoglasno presudilo da je BJRM prekršila Konvenciju, već i zbog toga što je u cjelini gledano osvjetlila cijelo pitanje nekažnjivosti i posebno pravo na istinu. Evropski sud je ukazao na veliki značaj tog slučaja ne samo za tog podnosioca predstave, već i za druge žrtve sličnih krivičnih djela i pritom je posebno ukazao na pravo šire javnosti da zna šta se događalo u kontekstu „prava na istinu”. Sudije Tilkens (Tulkens), Špilman (Spielmann), Sicilianos i Keler (Keller) priložili su temeljito promišljeno saglasno mišljenje kojim su odmakli korak dalje u odnosu na prethodnu odluku Suda u slučaju *Udruženje „21. decembar 1989” i ostali protiv Rumunije* (presuda od 24. maja 2011) u kojoj se o „pravu na istinu” govorilo kao o aspektu člana 13, a ne kao o procesnom jemstvu koje je inherentno, bilo članu 2, bilo članu 3. Kao i većina sudija i oni su smatrali da je riječ o pravu koje pripada kako neposredno zainteresovanim licima, tako i široj javnosti. Sudije Kasadeval (Casadevall) i Lopes Gera (Lopez Guerra) u svojim izdvojenim mišljenjima iznijeli su stav da je upravo pravo na istinu neposredno zainteresovanih lica ono pravo koje je zaštićeno Konvencijom bez obzira na važnost ili značaj cijelog slučaja za širu javnost.

Iako se ta presuda odnosi na vrlo konkretan scenario (vanredna izručenja), ona ima znatno šire implikacije i za ponašanje istražitelja i za ponašanje tužilaca suočenih s drugim ozbiljnim pritužbama koje su do sada nailazile na zid šutnje vlasti, uključujući ponekad i one vlasti čije je ponašanje bilo predmet pritužbi. Evropski sud je zauzeo izrazito kritičan stav prema činjenici da nisu sprovedene neophodne istrage koje su pritom morale biti nezavisne, onda kada su vlasti čije je ponašanje bilo predmet pritužbi obeshrabrivale tužioca od daljnjeg insistiranja na gonjenju u datoj stvari.

PRETPOSTAVKA NEVINOSTI DO SUĐENJA

PRESUDA U SLUČAJU *MATIJAŠEVIĆ PROTIV SRBIJE*

19. septembar 2006.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Milija Matijašević, srpski je državljanin rođen 1976. godine i trenutno odslužuje zatvorsku kaznu.

Podnosilac predstavke je uhapšen i pritvoren 7. maja 2003. godine na osnovu sumnje da je počinio djela ubistva i prevare. U novembru 2003. godine je Okružno javno tužilaštvo u Novom Sadu podiglo optužnicu protiv podnosioca predstavke na osnovu sumnje da je počinio prevaru i podsticanje na ubistvo, a u aprilu je vijeće od tri sudije Okružnog suda u Novom Sadu produžilo pritvor podnosioca predstavke na još dva mjeseca. Pri obrazlaganju svoje odluke, sud je izričito naveo da je podnosilac predstavke počinio krivična djela za koja je optužen. Podnosilac predstavke se žalio Vrhovnom sudu, tvrdeći da je odlukom suda prejudiciran ishod budućeg krivičnog postupka i povrijeđeno temeljno pravo na pretpostavku nevinosti, jemčeno i domaćim zakonom i Evropskom konvencijom. Vrhovni sud je 22. aprila 2004. godine odbio žalbu, usredsrijedivši se isključivo na prethodne krivične osude podnosioca predstavke i tvrdnju o opasnosti da bi mogao da poćini dalja krivična djela, ako bi bio oslobođen. Nije razmatrao tvrdnju podnosioca predstavke u pogledu pretpostavke nevinosti.

U maju 2004. godine podnosilac predstavke je proglašen krivim za podsticanje na ubistvo i osuđen na osam godina zatvora.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je proglašen krivim pre nego što je njegova krivica dokazana. On se pozvao na član 6. stav 2. (pretpostavka nevinosti) Evropske konvencije.

Član 6. stav 2.

Evropski sud je ponovio da će pretpostavka nevinosti prema članu 6. stav 2. Konvencije biti povrijeđena ako sudska odluka ili, čak, izjava javnog službenika u vezi sa licem optuženim za krivično djelo, odražava mišljenje da je kriv, pre nego što je krivica dokazana u skladu sa zakonom. Dovoljno je, u nedostatku zvaničnog zaključka, da postoji neko obrazloženje koje ukazuje na to da sud ili zvanično lice u pitanju smatra optuženog krivim, dok će prijevremeno izražavanje takvog mišljenja od strane samog sudskog vijeća neizbježno povrijediti rečenu pretpostavku.

Evropski sud je zaključio da je Okružni sud proglasio podnosioca predstavke krivim prije nego što je njegova krivica dokazana u skladu sa zakonom, i da Vrhovni sud u žalbenom postupku nije ispravio tu „grešku”. Dalje je dodao da činjenica da je podnositelj na kraju proglašen krivim i osuđen na izdržavanje zatvorske kazne nije poništila početno pravo podnosioca na pretpostavku nevinosti do dokazivanja krivice u skladu sa zakonom.

Evropski sud je zaključio da je došlo do povrede člana 6. stav 2. Evropske konvencije.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je bio mišljenja da utvrđivanje povrede predstavlja dovoljno pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete koju je podnositelj predstavke mogao da pretrpi.

3. Komentar

Stotine predavki protiv Srbije sada čeka na razmatranje pred Evropskim sudom za ljudska prava. Ova prva presuda protiv Srbije služi kao snažan podsjetnik sudijama da nije dovoljno da pretpostavka nevinosti bude pohranjena u domaćem zakonu ili ustavu. Sudije moraju obratiti pažnju da osiguraju da ni njihove riječi ni njihova djela - niti nepovoljne izjave u medijima - prije osude optuženog lica ne daju utisak da oni smatraju da je krivica optuženog već utvrđena.

Osnovana sumnja, zasnovana na objektivno utvrdivim dokazima, da je lice počinilo krivična djela u pitanju nužan je, ali ne i dovoljan preduslov za lišavanje lica slobode do suđenja. Ali sudija koji iskazuje tu „osnovanu sumnju” mora biti obazriv da ne prekorači granicu, kao što je u ovom slučaju učinjeno, pominjanjem stvarne krivice. Presuda je korisna lekcija za više sudove da je na njima obaveza ispravljanja povreda pretpostavke nevinosti do kojih može doći usljed postupanja nižih sudova.

PRESUDA U SLUČAJU *SAMOILA I ČONKA PROTIV RUMUNIJE*

4. mart 2008.

1. Osnovne činjenice

Podnosioci predstavke, Kristijan Samoila (Cristian Samoila) i Dumitru Čonka (Cionca) su državljani Rumunije rođeni 1968, odnosno 1971. godine koji žive u Oradeji (Rumunija).

Protiv njih je pokrenut krivični postupak zbog korupcije, zloupotrebe službenog položaja i podsticanja na lažno svjedočenje uz otežavajuću okolnost da su u trenutku kada su počinili ta krivična djela bili policajci. Određen im je pritvor prije suđenja, a potom su bili oglaseni krivima i osuđeni

na kaznu zatvora u trajanju od šest godina. Prije nego što je protiv njih podignuta optužnica, šef policije u Oradeji je u jednom intervjuu objavljenom u lokalnim sedmičnim novinama izjavio da su podnosioci predstavke „krivi za tešku povredu dužnosti”. Dok su bili u prekrivičnom pritvoru, javni tužilac je, također, obavijestio novinare da su podnosioci predstavke pokušali da utiču na svjedoke i da su prijetili svjedocima. Pored toga, predsjednik Apelacionog suda je odbacio njihov zahtjev da se pojave pred tim sudom u sopstvenoj odjeći, a ne u osuđeničkim uniformama.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su, posebno, tvrdili da je pritvor u prekrivičnom postupku u njihovom slučaju predstavljao kršenje člana 5. (pravo na slobodu i sigurnost). Na osnovu člana 6. stav 2. (pretpostavka nevinosti) također su u predstavci naveli da je bila prekršena pretpostavka nevinosti.

Član 5.

Sud je zaključio da je došlo do kršenja člana 5. stav 3. budući da podnosioci predstavke nisu bez odlaganja bili izvedeni pred sudiju radi razmatranja zakonitosti njihovog pritvora; također je zaključio da je prekršen član 5. stav 4, budući da podnosiocima predstavke nije pružena odgovarajuća mogućnost da učestvuju u postupku čiji je ishod odlučivao o tome da li će njihov pritvor biti produžen ili okončan.

Član 6.

Sud je zauzeo stav da komentari koje su dali javni tužilac i šef policije u slučaju ovih podnosilaca predstavke mogu biti smatrani kao izjave o krivici podnosilaca predstavke kojima se prejudicira ocjena nadležnih sudija o samim činjenicama. Što se tiče okolnosti da su se podnosioci predstavke pojavili u Apelacionom sudu u osuđeničkim uniformama, Sud smatra da je to vjerovatno moglo da pojača utisak u javnosti o njihovoj krivici. Iz tih razloga, Sud je zaključio da je bio prekršen član 6. stav 2.

Član 41.

Sud je svakom podnosiocu predstavke dosudio svotu od 2.000 eura na ime nematerijalne štete i obojici zajedno 650 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

U ovom slučaju Sud je utvrdio da je, između ostalog, usljed izjava koje su medijima dali tužilac i šef policije, a čiji se sadržaj odnosio na to da su podnosioci predstavke bili krivi za

nezakonito ponašanje, i koje su mogle da ometu sudski postupak, bio prekršen član 6. stav 2. Povredu Konvencije nije predstavljalo to što je u štampi izvještavano o tome, već je tu povredu predstavljala činjenica da su sporne izjave dali tužilac i policija (vidjeti slučaj *J.B. (Y.B.)* i ostali protiv Turske, 28. oktobar 2004. godine). Ovaj slučaj (kao i slučaj *J.B.*) može se usporediti sa jednim brojem drugih odluka o prihvatljivosti koje je Sud odbacio kao potpuno neosnovane tužbe o tome da su optuženi bili žrtve medijskih kampanja koje su protiv njih vođene, čak i uprkos tome što su se ti slučajevi dogodili u pravnim sistemima u kojima krivična suđenja podrazumijevaju ili učešće laičke porote, ili sudija porotnika koji vijećaju zajedno sa profesionalnim sudijom i podložni su utjecajima onoga što pročitaju u štampi ili vide na televiziji. U slučajevima *Papon protiv Francuske* (predstavka 54210/00) i *Abdulkerim Arslan protiv Turske* (predstavka 67136/01) Sud je utvrdio da su predstavke bile potpuno neosnovane zbog toga što sporni materijal objavljen u štampi nije poticao od državnih zvaničnika angažovanih u krivičnom pravosuđu, ili zato što kampanje u štampi nisu bile u dovoljnoj mjeri „žestoke”.

Međutim, ni u jednom od ovih slučajeva Sud se nije pozvao na svoje presude u identičnim slučajevima *Njuz Ferlags GmbH (News Verlags) & CoKG protiv Austrije* (11. januar 2000.) ili *Bladet Tromso protiv Norveške* (20. maj 1999.). Ti slučajevi su se odnosili na član 10. (sloboda izražavanja). Sud je u tim slučajevima istakao da je, kada se u medijima izvještava o krivičnim postupcima koji su u toku, važno da štampa ne prekorači granice koje su neophodne za očuvanje prava na pravično suđenje, čak i u onim situacijama koje se ne odnose na izjave lica zaposlenih u sistemu krivičnog pravosuđa. Većina evropskih država ima stroge zakone o novinskom izvještavanju o krivičnim postupcima koji su u toku na način koji bi mogao da prejudicira ishod suđenja, ali se još čeka definitivna presuda Evropskog suda o problemima koji iskrsavaju u vezi sa „medijskim suđenjima”.

PROVJERA I PREISPITIVANJE LIŠENJA SLOBODE PRIJE SUĐENJA

PRESUDA U SLUČAJU

LAVENTS PROTIV LITVANIJE

28. novembar 2002.

1. Činjenično stanje

Aleksandrs Lavents je litvanski državljanin, rođen 1959. godine. On je trenutno pod nadzorom u bolnici u gradu Riga.

Podnosilac predstavke je bio predsjednik upravnog odbora najveće litvanske banke. Banka je ušla u postupak likvidacije, što je nanijelo ogromnu štetu nacionalnoj ekonomiji i dovelo do finansijske propasti stotina hiljada ljudi. Nadležni tužilac je osumnjičio podnosioca predstavke za krivično djelo sabotaze, jer je odobrio prenos od oko 139 miliona eura u rusku banku sa sjedištem u Moskvi za šta se ona obavezala da izvrši isplatu u obveznicama ruske vlade. Podnosilac predstavke je, također, optužen za obmanu u cilju stvaranja slike uspješne i stabilne banke.

Podnosilac predstavke je 1. juna 1995. godine zvanično osumnjičen za sabotazu i ispitivan je, a od 28. juna 1995. godine je bio pod istragom. Pritvoren je 14. jula 1995. godine, shodno odluci o određivanju pritvora prije suđenja. Pritvor je tokom istrage produžavan nekoliko puta, uprkos većem broju žalbi podnosioca predstavke. Podnosilac predstavke je tokom tog vremenskog perioda dva puta boravio u bolnici pod nadzorom, jer je patio od srčanih problema.

Suđenje pred Okružnim sudom Rige je počelo 12. juna 1997. godine. Sud je odbio zahtjev podnosioca predstavke za puštanje na slobodu, na osnovu toga da je optužen za ozbiljna krivična djela i da njegovo zdravstveno stanje ne opravdava izmjenu naložene preventivne mjere. Nakon što je na ročištu 14. oktobra 1997. godine doživio srčani udar, podnosilac predstavke je smješten u kućni pritvor pod nadzorom i bilo mu je izričito zabranjeno da napušta svoj stan. Dan nakon ove odluke, vodeći dnevni list u Litvaniji u to vrijeme objavio je izjave premijera i Ministra pravde u kojima su izrazili svoje neslaganje sa izmjenom naloženih mjera pritvora. Sljedećeg dana su sudije u postupku zatražile izuzeće zbog pritiska „od strane Vlade i javnosti” i slučaj je dodijeljen drugom vijeću istog suda. Također, od oktobra 1997. godine prema nalogu suda je oduzimana i kontrolisana prepiska podnosioca predstavke, uključujući i prepisku sa pravnim zastupnicima. Do danas ta mjera nije ukinuta.

Podnosilac predstavke je smješten u pritvor 14. septembra 1998. godine. On je podnio ukupno devet zahtjeva za puštanje iz pritvora, koji su svi odbijeni na osnovu toga da njegov karakter i ozbiljna priroda optužbe čine zadržavanje u pritvoru neophodnim. Zbog zdravstvenog stanja je ponovo priman u bolnicu, i u zatvoru - gdje su mu uskraćene porodične posjete i u

medicinskim ustanovama van zatvora.

Podnosilac predstavke je tokom suđenja u više navrata ulagao prigovor na rad predsjedavajućeg sudije Okružnog suda, gđe Šteinerte i dvoje drugih sudija na tom slučaju, optužujući ih za pristrasnost i prikrivanje značajnog djela oslobađajućeg dokaznog materijala. Senat Vrhovnog suda je na zahtjev tužioca 14. decembra 1999. godine poništio odluku drugo dvoje sudija o izuzeću gđe Šteinerte. Okružnom sudu Rige je ponovo upućen isti prigovor, ali on ga je, sa potpuno istim sudijama koji su zasjedali i sa gđom Šteinerte kao predsjedavajućim sudijom, razmotrio i odbio. Dalje, tokom novembra i decembra 1999. godine u dva dnevna lista je objavljeno više izjava gđe Šteinerte. U njima je kritikovala postupanje odbrane i aludirala na ishod suđenja; također je izrazila svoje iznenađenje što je podnosilac predstavke uporan u poricanju optužbi i pozvala ga da dokaže svoju nevinost.

Presudom od 28. decembra 2001. godine podnosilac predstavke je proglašen krivim i osuđen na devet godina zatvora. Postupak po žalbi još nije počeo.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio po članu 5. Evropske konvencije o ljudskim pravima na dužinu pritvora prije suđenja i na nedostatak djelotvornog preispitivanja pritvora od strane suda. Shodno članu 6. Konvencije, on je tvrdio da nije imao suđenje u razumnom vremenskom roku ili od strane nezavisnog i nepristrasnog suda obrazovanog na osnovu zakona i da su izjave sudije nadležne za njegov slučaj date štampi ukazale na to da je bila unaprijed uvjerena u njegovu krivicu. On je dalje tvrdio da su zapljena i kontrolisanje njegove prepiske i zabrana porodičnih posjeta tokom dijela vremenskog perioda provedenog u pritvoru predstavljali povredu člana 8. Konvencije.

Član 5. stav 3.

Sud je primijetio da je podnosilac predstavke bio u stalnom kućnom pritvoru pod nadzorom tokom 11 mjeseci, pri čemu mu je bilo strogo zabranjeno da napušta svoj stan. On je bio mišljenja da je stepen ograničenja usljed takve mjere dovoljan da se smatra za lišenje slobode u okviru značenja člana 5. Konvencije. Isto važi i za vremenske periode provedene u bolnici.

Sud je mogao da razmatra samo vremenski period nakon 27. juna 1997. godine, kada je Konvencija u Litvaniji stupila na snagu. Međutim, on je morao da ima u vidu i period koji je podnosilac predstavke već proveo u pritvoru do tog dana, da bi procijenio da li je dužina pritvora bila razumna. On je, prema tome, primijetio da je između dana hapšenja podnosioca predstavke i datuma donošenja presude prošlo šest godina, pet mjeseci i 14 dana, uključujući i period od četiri godine i šest mjeseci nakon što je Konvencija stupila na snagu u Litvaniji.

Evropski sud je primijetio da je Okružni sud, nakon što je Konvencija stupila na snagu, u devet navrata odbijao zahtjeve podnosioca predstavke za oslobađanje iz pritvora, iznoseći razloge za svoje odluke na apstraktan i sumaran način i prosto se pozivajući na kriterijum postavljen u relevantnoj odredbi Zakona o krivičnom postupku. Prema mišljenju Suda, takvi razlozi nisu mogli opravdati dalji pritvor podnosioca predstavke i nisu ispunili vremenske zahtjeve, i stoga je došlo do povrede člana 5. stav 3. Konvencije.

Član 5. stav 4.

Sud je bio nadležan da ispituje ovu žalbu samo u pogledu vremenskog perioda nakon 27. juna 1997. godine, što znači da se razmatranje djelotvornosti sudskog preispitivanja ticalo samo faze postupka pred sudom.

Za ovaj slučaj je bio nadležan Okružni sud Rige, koji je, također, imao zadatak da razmatra zahtjeve podnosioca predstavke za oslobađanje iz pritvora. Sud se u vezi sa tim pozvao na svoje zaključke po članu 6. stav 1. Konvencije, prema kojima podnosiocu predstavke nije suđeno pred nepristrasnim sudom i sudsko vijeće koje je razmatralo njegov slučaj nije bilo „obrazovano na osnovu zakona” u pogledu perioda nakon 14. decembra 1999. godine. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 4. Konvencije.

Član 6. stav 1.

Pravo na suđenje u okviru razumnog vremenskog roka

Sud je smatrao da je postupak u slučaju podnosioca predstavke počeo 1. juna 1995. godine, kada je prvi put ispitivan kao osumnjičeni, a da se završio sa donošenjem presude prvostepenog suda 28. decembra 2001. godine. Stoga je postupak, koji još uvijek čeka na nastavak po žalbi, trajao skoro šest godina i sedam mjeseci. Iako je Sud žalbu mogao da razmatra samo od dana kada je Konvencija stupila na snagu u Litvaniji, on je istakao da ima obavezu da u obzir uzme fazu u kojoj se postupak u tom trenutku nalazio. Istraga slučaja je do tog dana trajala dvije godine i 27 dana.

Evropski sud je priznao da je slučaj izuzetno složen i primijetio da su značajna odlaganja prouzrokovana zdravstvenim stanjem podnosioca predstavke, ali je držao da podnosilac predstavke ne može biti smatran odgovornim za ta odlaganja pošto su bila posljedica više sile. U pogledu postupanja domaćih vlasti, Sud je primijetio da je od dana kada su sudije u postupku zatražile izuzeće, navodeći kao razlog pritisak Vlade, do dana kada je slučaj dodijeljen drugom sudskom vijeću proteklo skoro 11 mjeseci, a da nije dat nijedan razlog za takvu neaktivnost. Sud je stoga zaključio da sudske vlasti nisu pokazale neophodnu ažurnost koja se zahtijeva radi ispravnog sprovođenja postupka i zaključio da je iz tog razloga došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije.

Pravo na suđenje pred sudom obrazovanim na osnovu zakona

Sud je primijetio da je Senat Vrhovnog suda na zahtjev tužioca poništio odluku za izuzeće gđe Šteinerte. Protivno uputstvu Senata, datom u njegovoj odluci, slučaj je upućen istom sudskom vijeću Okružnog suda Rige koje se već bilo izuzelo iz postupka. Sud je dalje primijetio da su, nakon što je njihova odluka bila poništena, dvoje sudija iz Vijeća bile zakonom onemogućena da dalje odlučuju u tom slučaju. Vijeće Okružnog suda stoga nije bilo obrazovano na osnovu zakona i zato je došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije u tom pogledu.

Pravo na suđenje od strane nezavisnog i nepristrasnog suda

Sud je primijetio da je gđa Šteinerte u štampi kritikovala stav odbrane u sudskom postupku, iznosila prognoze u pogledu ishoda suđenja i izrazila iznenađenje što podnosilac predstavke uporno poriče krivicu, zahtijevajući od njega da dokaže svoju nevinost. Po mišljenju Suda, te izjave su predstavljale usvajanje definitivnog stava u pogledu ishoda suđenja, sa izrazitim favorizovanjem presude o krivici podnosioca predstavke. Izjave su navele podnosioca predstavke na strahovanje da sudija o kojoj je riječ nije nepristrasna. Sud je, prema tome, zaključio da je došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije zbog nedostatka nepristrasnosti suda i utvrdio da taj zaključak čini nepotrebnim posebno ispitivanje pitanja da li je sud bio „nezavisan”.

Član 6. stav 2.

Evropski sud je primijetio da na osnovu izjava gđe Šteinerte štampi izgleda da je bila ubijedena u krivicu podnosioca predstavke. Ona je čak sugerisala da on treba da dokaže da nije kriv, što je stav koji je prema mišljenju Suda protivan samom načelu pretpostavke nevinosti. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 6. stav 2. Konvencije.

Član 8.*Zapljena i kontrola prepiske*

Sud je smatrao da je došlo do miješanja u pravo podnosioca predstavke na poštivanje prepiske. On je primijetio da je sudija naložio mjeru o kojoj je riječ na osnovu Zakona o krivičnom postupku, kojim se dozvoljava takva mjera u slučaju lica optuženih za naročito ozbiljna krivična djela. Prema mišljenju Evropskog suda, tom odredbom je sudovima ostavljeno isuviše diskrecionih ovlaštenja, jer se njom samo ukazuje na vrste krivičnih djela o kojima je riječ, a ne navodi konkretno period važenja mjere niti razlozi koji bi mogli opravdati njenu primjenu. Primijenjeni zakon nije dovoljno jasno ukazao na obim i način primjene slobode odlučivanja dodijeljene vlastima u relevantnoj oblasti. Sud je zaključio da miješanje nije bilo propisano zakonom i da je došlo do povrede člana 8. Konvencije.

Zabrana porodičnih posjeta

Sud je primijetio da je došlo do miješanja u pravo podnosioca predstavke na poštivanje porodičnog života. Supruzi i kćerki podnosioca predstavke nije bilo dozvoljeno da ga posjećuju tokom tri vremenska perioda, od kojih je najduži trajao skoro godinu dana i sedam mjeseci. Zabrana je, štaviše, bila apsolutna. Uz to, Sud je primijetio da podnosilac predstavke nije iskoristio vremenski period proveden u kućnom pritvoru, tokom kojeg je imao neograničen kontakt sa svojom porodicom, da se upusti u bilo koji oblik dosluha ili da ometa istragu slučaja. Sud stoga nije bio ubijeđen da je bila neophodna primjena tako stroge mjere za postizanje opravdanih ciljeva kojima se moglo težiti. On je zaključio da je došlo do povrede člana 8. Konvencije po tom pitanju.

Član 41.

Sud je podnosiocu predstavke dosudio 15.000 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Obiman pregled koji je u ovoj presudi dat u pogledu mnogih značajnih pitanja koja se postavljaju po članu 5. i 6. Konvencije čini svaki komentar suvišnim. Ona će bez sumnje još mnogo godina biti citirana i u Strazburu i u domaćim sudovima. Uz to, ova presuda je korisno sredstvo za sve koji žele da dalje prošire svoje znanje o sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava u krivičnoj materiji.

PRESUDA U SLUČAJU *FREIMANIS I LIDUMS PROTIV LITVANJE*

9. februar 2006.

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke, Talis Freimanis i Alvis Lidums, obojica litvanski državljani, bivši su poslovni ljudi. G. Freimanis je rođen 1946. i živi u gradu Riga, a g. Lidums 1954. godine i živi u mjestu Jelgava u Litvaniji.

G. Freimanis je bio predsjednik upravnog odbora najveće litvanske banke, a g. Lidums jedan od njenih direktora. Banka je otišla pod stečaj, prouzrokovavši veliku štetu litvanskoj ekonomiji i materijalne gubitke za više stotina hiljada ljudi. Tužilac nadležan za predmet osumnjičio je g. Freimanisa i bivšeg predsjedavajućeg nadzornog odbora banke, g. Laventsa, za krivično djelo sabotaze zbog odobravanja prenosa oko 139 miliona eura u rusku banku sa sjedištem u Moskvi, u zamjenu za obavezu isplate u obliku obveznica ruske vlade. Oni su, također, optuženi za prevaru u cilju stvaranja slike uspješne i stabilne banke.

U junu 1995. godine je pokrenuta istraga protiv g. Freimanisa i g. Laventsa i oni su saslušani. G. Lidums je ispitan kao svjedok.

Nakon što je smješten u pritvor do suđenja 28. juna 1995. godine, g. Freimanis je zbog srčanog udara primljen u bolnicu. On je 29. avgusta 1995. godine prebačen u zatvor. Sud je 5. oktobra 1995. godine odobrio jednu od njegovih žalbi i naložio smještanje u kućni pritvor, shodno kome je bio pod nadzorom i zabranjeno mu je da napušta stan.

Protiv g. Lidumsa je 30. januara 1996. godine pokrenuta istraga zbog teške pronevjere i određeno mu je prinudno mjesto boravka.

Ovaj predmet je upućen na suđenje pred Okružnim sudom u Rigi. Sud je 30. juna 1997. godine naložio policijski nadzor g. Freimanisa. Zatim je 14. oktobra 1997. naložio da g. Lavents, do tada u pritvoru, bude smješten u kućni pritvor. Dan nakon te odluke, najtiražniji litvanski dnevni list u to vrijeme objavio je izjave premijera i ministra pravde - također objavljene i u litvanskom službenom glasniku - u kojima izražavaju svoje neslaganje sa izmjenom mjere pritvora dosuđene g. Laventsu. Sljedećeg dana, sudije nadležne za predmet povukle su se zbog pritiska „vlade i javnosti”, a predmet je upućen drugom vijeću istog suda.

Okružni sud u Rigi je 25. septembra 1998. godine naložio lišenje slobode sva tri optužena lica. Oni su uhapšeni u sudnici i prebačeni u Centralni zatvor u Rigi.

U više prilika tokom suđenja, g. Lavents je ulagao prigovor na rad predsjedavajućeg sudije okružnog suda, gđe Šteinerte i drugo dvoje sudija u vijeću, optužujući ih za pristrasnost i prikriivanje značajnog djela oslobađajućeg dokaznog materijala. Senat Vrhovnog suda je na zahtjev tužioca 14. decembra 1999. godine poništio odluku druge dve sudije o izuzeću gđe Šteinerte. Prigovor je upućen Okružnom sudu Rige, ali on ga je odbio, na vijeću sa potpuno istim sudijama i predsjedavajućom gđom Šteinerte. Dalje, gđa Šteinerte je dala veći broj izjava za štampu. U njima je kritikovala postupanje odbrane i aludirala na ishod postupka; također je izrazila svoje iznenađenje što je podnosilac predstavke uporan u poricanju optužbi i pozvala ga da dokaže svoju nevinost.

G. Freimanis i g. Lidums su 28. decembra 2001. godine osuđeni na šest, odnosno tri godine i tri mjeseca zatvora. G. Lavents je osuđen na devet godina zatvora. G. Lidums, čiji je period pritvora do završetka suđenja u potpunosti ispunio zatvorsku kaznu, odmah je oslobođen. Međutim, period koji je g. Freimanis proveo u kućnom pritvoru nije se računao kao dio odsluženja kazne. Podnosioci predstavke su se žalili na osude.

Ubrzo nakon presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Lavents protiv Litvanije*, 27. januara 2003. godine, g. Freimanis i g. Lavents su oslobođeni i stavljeni pod policijski nadzor.

U presudi od 6. maja 2005. godine, Okružni sud u Rigi kome je predmet vraćen nakon što je prvobitna presuda ukinuta, potvrdio je osude g. Freimanisa i g. Lidumsa i dosuđene kazne, i umanjio zatvorsku kaznu g. Laventsa na sedam godina i sedam mjeseci. Također, svoj trojici je zaplijenjena imovina.

Podnosioci predstavke su izrazili namjeru da se žale na tu odluku.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su tvrdili da je krivične optužbe protiv njih ispitivao sud koji nije pružio nikakva jamstva nezavisnosti ili nepristrasnosti, i čiji sastav nije bio u skladu sa relevantnim odredbama Zakona o krivičnom postupku. Također su se žalili na dužinu pritvora do suđenja, prekomjernu dužinu krivičnog postupka i nedostatak djelotvornog sudskog preispitivanja lišenja slobode. Konačno, žalili su se da im je povrijeđeno pravo na pretpostavku nevinosti. Oni su se pozvali na član 5. stavovi 3. i 4. i član 6. stavovi 1. i 2. Evropske konvencije.

Član 5. stav 3.

Evropski sud je ponovio da kućni pritvor i vremenski periodi provedeni u bolnici predstavljaju lišenje slobode u okviru značenja člana 5. Evropske konvencije. Policijski nadzor i nalozi za prinudno mjesto boravka, sa druge strane, samo su ograničenja slobode kretanja pojedinca, a ne lišenje slobode u okviru značenja člana 5. Konvencije.

Sud je primijetio da je g. Freimanis proveo početni period od jedne godine, deset mjeseci i jednog dana u pritvoru do suđenja, od kojih samo tri dana spadaju u period nakon što je Konvencija 1997. godine stupila na snagu u Litvaniji. Nakon što je ponovo zatvoren bio je lišen slobode, kao i g. Lidums, tri godine, tri mjeseca i tri dana.

U pogledu prvog perioda pritvora g. Freimanisa, Sud je smatrao da nije prekoračio granice koje se smatraju „razumnim” u okviru značenja člana 5. stav 3. Konvencije. U pogledu pritvora podnosioca predstavke u vremenskom periodu između 25. septembra 1998. i 28. decembra 2001. godine, Sud je primijetio da je Okružni sud u osam prilika odbio zahtjeve za ukidanje pritvora podnosilaca predstavke, obrazlažući svoje odluke na apstraktan i štur način, i samo se pozivajući na kriterijume postavljene relevantnom odredbom Zakona o krivičnom postupku. Evropski sud je zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 3. Konvencije u tom pogledu.

Član 5. stav 4.

Evropski sud je podsjetio da je u slučaju Lavents protiv Litvanije zaključio da Okružni sud u Rigi nije bio nepristrasan sud, i da vijeće koje je razmatralo predmet nije bilo „uspostavljeno zakonom”

u pogledu perioda nakon 14. decembra 1999. godine. Ne videći razlog da u ovom slučaju dođe do drugačije odluke u pogledu podnosioca predstavke, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 4. Evropske konvencije.

Član 6. stav 1.

U slučaju g. Freimanisa postupak, za koji se tvrdi da čeka na suđenje pred apelacionim sudom, trajao je gotovo deset godina, uključujući skoro osam od stupanja na snagu Konvencije u Litvaniji. U slučaju g. Lidumsa postupak je već trajao preko devet godina i tri mjeseca, uključujući oko sedam godina i deset mjeseci nakon stupanja na snagu Konvencije u Litvaniji. Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 6. stav 1. Evropske konvencije u tom pogledu.

Član 6. stav 2.

Evropski sud je podsjetio da je, u presudi *Lavents protiv Litvanije*, primijetio da izgleda da su izjave gđe Šteinerte za štampu ukazale na njenu ubijedenost u krivicu podnosioca predstavke. Iako je u svojim izjavama gđa Šteinerte pominjala po imenu samo g. Laventsa i g. Freimanisa, u većini izjava je koristila izraze „odbrana” i „optuženi” jasno misleći na svu trojicu optuženih, uključujući g. Lidumsa. Shodno tome, Evropski sud je zaključio da je došlo do povrede pretpostavke nevinosti prema članu 6. stav 2. Evropske konvencije.

Član 41.

Sud je zaključio da je utvrđivanje povrede predstavljalo samo po sebi dovoljnu pravičnu nadoknadu na ime nematerijalne štete koju su podnosioci predstavke pretrpjeli i odbacio ostatak zahtjeva podnosioca predstavke za pravičnu nadoknadu.

3. Komentar

Ova presuda je, prije svega, od značaja zato što potvrđuje značaj poštivanja zahtjeva iz Konvencije u vezi sa sprovođenjem pravde u predmetima koji privlače pažnju javnosti. Ovo je naročito tako kada su, kao u ovom slučaju, lica optužena za prevaru ogromnih razmjera koja ima za posljedicu gubitak velikih svota novca od strane stanovništva.

Činjenice ovog slučaja blisko su povezane sa slučajem *Lavents protiv Litvanije* (27. januar 2003.). U slučaju *Lavents* Sud je utvrdio povredu prava na nezavisan i nepristrasan sud uspostavljen zakonom. U ovom slučaju su litvanske vlasti, nakon obavještenja o odluci Evropskog suda u slučaju *Lavents*, vratile odluke u *Freimanis* i *Lidums* nižem sudu da budu ponovo razmotrene pred vijećem u drugom sastavu. Evropski sud shodno tome nije utvrdio povredu tog aspekta člana 6. Evropske konvencije. Međutim, jeste utvrdio povredu člana 5. stav 3. Konvencije. Sud je mnogo

puta ponovio da ozbiljnost krivičnog djela u pitanju ne može sama po sebi opravdati pritvor do suđenja, a litvanski sudovi se nisu oslonili na neki dodatni razlog u obrazloženju svoje odluke o pritvoru.

Evropski sud je također utvrdio, kao u slučaju *Lavents*, da je javna izjava o krivici optuženih data prije okončanja sudskog postupka predstavljala povredu pretpostavke nevinosti, jemčene prema članu 6. stav 2. Konvencije. U zanimljivom novom pomaku u sudskoj praksi, Sud je zaključio da za ovaj stav nije značajno to što drugi podnosilac predstavke, *g. Lidums*, nije posebno imenovan.

PRESUDA U SLUČAJU VRENČEV PROTIV SRBIJE

23. septembar 2008.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Ljubiša Vrenčev državljanin je Srbije koji je rođen 1968. godine i živi u Pančevu.

Dana 16. novembra 2003. godine policajac je na glavnoj autobuskoj stanici u Beogradu zaustavio i pretresao podnosioca predstavke i tom prilikom je kod njega nađen paketić sa 4,13 grama marihuane (kanabis). Podnosilac predstavke je potom odveden u policijsku stanicu, ali je poslije kraćeg vremena pušten na slobodu. Dok je bio u pritvoru dežurni policajac je izdao priznanicu za navedeni paketić hašiša. Međutim, policajac je, po svemu sudeći, u izvještaju koji je potom napisao o incidentu i koji nosi isti datum, pogriješio tako što je u adresi podnosioca predstavke naveo pogrešan kućni broj.

Podnosilac predstavke je pritvoren 6. jula 2004. godine kada je otišao u policijsku stanicu, pošto ga je otac obavijestio da ga policija traži. Docnije se ispostavilo da je okružni sud u Beogradu 29. juna 2004. godine u okviru krivičnog postupka protiv podnosioca predstavke u vezi sa zapljenom hašiša, izdao nalog za lišenje slobode. Podnosilac predstavke se nije pojavio na ročištima koja su bila zakazana za prvu polovinu te godine, tako da je sud zaključio da postoji dovoljna činjenična osnova da se izvede zaključak kako je podnosilac predstavke u bjekstvu ili se krije i stoga je izdat nalog za njegovo pritvaranje.

Dana 7. jula 2004. godine advokat podnosioca predstavke uložio je žalbu (koja je kompletirana 8. jula) na nalog za pritvaranje okružnog suda od 29. juna 2004. godine i u toj žalbi je naveo da, usljed zbrke koja je nastala oko njegove adrese, podnosilac predstavke nije znao da se protiv njega vodi krivični postupak; isto tako, ne može se zaključiti kako je smišljeno izbjegavao da primi sudski poziv. Podnosilac predstavke je otišao u policijsku stanicu „svojom voljom” čim je saznao da ga (policajci) traže.

Dana 12. jula 2004. godine Vrhovni sud je odbio žalbu. Tu odluku je donio bez usmenog saslušanja. U svojoj odluci Vrhovni sud je potvrdio razloge koje je okružni sud naveo za pritvaranje. Dana 14. jula 2004. godine advokat podnosioca predstavke primio je tu odluku.

Dana 16. jula 2004. godine on je uložio podnesak okružnom sudu, tražeći da podnosilac predstavke bude oslobođen uz kauciju ili da, alternativno, njegov pritvor bude zamijenjen zabranom napuštanja mjesta boravka do okončanja krivičnog postupka. Okružni sud po svemu sudeći nije razmatrao ovaj podnesak.

Dana 26. jula 2004. godine održano je ročište i okružni sud je oglasio podnosioca predstavke krivim za nezakonito posjedovanje narkotika; izrečena mu je novčana kazna u iznosu od 10.000 srpskih dinara (po kursu koji je u to vrijeme važio, to iznosi otprilike 128 eura).

U zasebnoj odluci donesenoj istog datuma okružni sud je oslobodio podnosioca predstavke iz pritvora. Sud je, između ostalog, zaključio da je „sadašnja faza krivičnog postupka završena” i da je „optuženi dao tačne podatke o svojoj važećoj adresi”.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke pozvao se na član 5. stavove 1, 3, 4. i 5. (pravo na slobodu i sigurnost).

Član 5. stav 1.

Sud je primijetio da stranke nisu osporile činjenicu da je postojala osnovana sumnja u pogledu toga da li je podnosilac predstavke počinio krivično djelo o kojem je riječ. Sud je, također, primijetio da je podnosilac predstavke bio dužan da policiji da podatke o svom faktičkom mjestu boravka (što on nije učinio, kako potvrđuju iskazi svjedoka, njegovih susjeda), kao i da se barem u jednoj prilici policija pojavila na adresi koju je on dao ali nije mogla da ga nađe. Iz tih razloga Sud je utvrdio da, uprkos zbrci koja je nastala u vezi sa adresom podnosioca predstavke i koja jeste razlog za žaljenje, njegov pritvor nije bio nezakonit niti proizvoljan i iz tih razloga je zaključio da tu nije došlo do povrede člana 5. stav 1. tačka (c).

Član 5. stav 3.

Sud je primijetio da nije održano nijedno ročište ni kada je izdat početni nalog za pritvaranje podnosioca predstavke, ni onda kada je Vrhovni sud razmatrao žalbu koja je s tim u vezi podnesena. Iz tih razloga potrajalo je 20 dana dok se podnosilac predstavke nije lično pojavio pred sudijom, pa čak i tada to njegovo pojavljivanje nije bilo dio postupka prije suđenja, već je do njega došlo na suđenju podnosiocu predstavke. Sud je stoga zaključio da je bilo prekršeno pravo podnosioca predstavke da bude izveden pred sudiju, kako mu to jemči član 5. stav 3.

Što se tiče drugog dijela člana 5. stav 3, to jest, prava podnosioca predstavke da bude pušten na slobodu do suđenja, Sud je još jednom ponovio da navedena odredba ne daje sudskim vlastima izbor između toga da izvedu optuženog na sud u razumnom roku ili da mu odobre da bude na slobodi do suđenja. Sve dok presuda ne bude izrečena, optuženik ili optuženica moraju se smatrati nevinima, a svrha ove odredbe u suštini jeste da se zahtijeva da pojedinac bude pušten na privremenu slobodu od trenutka kada dalje držanje u pritvoru prestane da bude razumna mjera. Što se tiče aktuelnog slučaja, Sud je primijetio da je podnosilac predstavke 16. jula dostavio podnesak u kome traži puštanje na slobodu, ali taj podnesak, po svemu sudeći, nikada nije uzet u razmatranje; osim toga, deset dana kasnije podnosilac predstavke je oglašen krivim i osuđen na novčanu kaznu u iznosu od 128 eura, što se, s obzirom na okolnosti, moglo i pretpostaviti. Prema tome, ovdje je došlo do odvojenog kršenja prava podnosioca predstavke „na puštanje na slobodu do suđenja”, što je moglo biti „uslovljeno jemstvima da će se on pojaviti na suđenju”, kako je to propisano članom 5. stav 3. Konvencije.

Član 5. stav 4.

Sud je primijetio da postupak pred Vrhovnim sudom nije obuhvatio usmeno ročište. Pored toga, protekla su četiri dana od trenutka kada je žalba podnosioca predstavke bila kompletirana dok nije donesena odluka, što je kašnjenje koje je, samo po sebi, predstavljalo prekoračenje granice od 48 sati propisane članom 143. stav 6. Zakonika o krivičnom postupku (Republike Srbije). Povrh svega, advokat podnosioca predstavke dobio je odluku Vrhovnog suda tek dva dana pošto je ta odluka donesena, što je ukupno činilo šest dana pošto je priveden kraju žalbeni postupak. Iz tih razloga, Sud je zaključio da je u dva aspekta prekršen član 5. stav 4: s jedne strane, postupak pred Vrhovnim sudom vođen je nedovoljno brzo, dok, s druge strane, pred Vrhovnim sudom nije bilo usmene rasprave.

Član 5. stav 5.

Konačno, s obzirom na to da je Vrhovni sud utvrdio kako je držanje u pritvoru podnosioca predstavke bilo zakonito, Sud je utvrdio da podnosiocu predstavke nije pruženo „utuživo pravo na naknadu” u bilo kom parničnom postupku koji bi mogao da pokrene, čime je prekršen član 5. stav 5.

Član 41.

G. Vrenčevu dosuđen je iznos od 2.000 eura na ime nematerijalne štete i 1.603 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Evropski sud uvijek naglašava da je osnovna svrha člana 5. sprječavanje proizvoljnog i

neopravdanog lišenja slobode, kao i da je stoga neophodno „skrupulozno poštivanje vladavine prava”. Sud je utvrdio da u ovom slučaju nije bilo kršenja člana 5. stav 1, zato što se pritvaranje temeljilo na osnovanoj sumnji da je podnositelj predstavke počinio krivično djelo, a u cilju njegovog izvođenja pred nadležni sudski organ shodno članu 5. stav 1. tačka (c) postojao je dovoljan osnov da se donese onaj prvobitni zaključak o tome da postoji opasnost da on pobjegne.

Međutim, uočljivi propusti srpskih sudova da „skrupulozno poštuju vladavinu prava”, kako to nalaže član 5, doveli su do zaključka o kršenju kako člana 5. stav 3, tako i člana 5. stav 4. Sud je još jednom ukazao na svoju raniju praksu u tom smislu da sudija koji donosi odluku o tome da li su hapšenje i pritvaranje u početku zakoniti ne mora nužno biti sudija koji je ovlašten da lice pusti na slobodu uz kauciju. Zahtjev da pritvor bude zakonit predstavlja *conditio sine qua non* početne odluke o pritvoru, a potom može biti donesena zasebna odluka o tome da li je u skladu sa Konvencijom da se pritvor produži do suđenja. Početna zakonitost predstavlja nužan, ali ne i dovoljan uslov za ovo produženje pritvora. Sud je u slučaju *Vrenčev* naglasio da je važno da pritvoreno lice bude fizički izvedeno na optužno (akuzatorno) usmeno ročište onda kada se donosi odluka u vezi sa pritvorom. To se nije dogodilo čak ni u slučaju odloženog postupka o pritvoru pred Vrhovnim sudom. Sud je također primijetio - ne prvi put - da suđenje u razumnom roku i puštanje na slobodu do suđenja predstavljaju istovremene, odnosno uporedne, a ne alternativne zahtjeve.

Sud je ukazao i na odliku srpskog krivičnog postupka - koja nije uobičajena u Evropi - a svodi se na to da je Vrhovni sud dužan da se rutinski bavi žalbama u kontekstu pritvora posebno u slučaju kada je podnosiocu predstavke, iako je on oglašen krivim, izrečena, kako se moglo i predvidjeti, samo novčana kazna u iznosu od oko 128 eura, a ne kazna lišenja slobode.

PRESUDA U SLUČAJU NIEDBALA PROTIV POLJSKE

4. juli 2000.

1. Činjenično stanje

Podnositelj predstavke, Maciej Niedbala, državljanin je Poljske.

G. Niedbala je 2. septembra 1994. godine zadržan u pritvoru po nalogu tužioca zbog sumnje da je izvršio djelo krađe vozila, a 20. marta 1995. godine je osuđen zbog posjedovanja ukradene robe i pušten iz pritvora. Ponovo je uhapšen 21. aprila 1995. godine i opet zadržan u pritvoru zbog sumnje da je izvršio pokušaj krađe vozila. Apelacioni sud je 5. septembra 1995. preinačio presudu od 20. marta 1995. godine i utvrdio da je podnositelj predstavke kriv za djela podstrekavanja i pomaganja prodaje ukradene robe.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je pravo na slobodu i sigurnost ličnosti, jemčeno članom 5. stav 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima, bilo povrijeđeno time što je bio lišen slobode odlukom tužioca, a ne sudije ili bilo kog drugog službenog lica zakonom ovlaštenog da primjenjuje sudska ovlaštenja. On je dalje tvrdio i da je došlo do povrede člana 5. stav 4. Konvencije, zato što postupak, koji se odnosio na preispitivanje njegovog zadržavanja u pritvoru, nije bio uistinu kontradiktoran, kao i člana 8. Konvencije, zato što je njegova prepiska sa Ombudsmanom bila otvarana i zadržavana.

Član 5. stav 3.

Sud je podsjetio da je uloga službenog lica, koje se pominje u članu 5. stav 3. Konvencije, da preispituje okolnosti za ili protiv pritvora; da odluči, u skladu sa zakonskim kriterijumima, da li postoje razlozi koji opravdavaju zadržavanje u pritvoru i da naredi oslobađanje ako takvi razlozi ne postoje. Prije nego što se može reći da „službeno lice” primjenjuje „sudska ovlaštenja” u okviru značenja ove odredbe, ono mora zadovoljiti određene uslove, koji pritvorenom licu pružaju zaštitu od proizvoljnog ili neopravdanog lišenja slobode. Stoga „službeno lice” mora biti nezavisno od izvršnih vlasti i od stranaka u sporu. U ovom pogledu objektivne okolnosti u vrijeme donošenja odluke o pritvoru su ključne: ako u tom trenutku izgleda vjerovatno da „službeno lice” može kasnije uzeti učešće na strani optužbe u krivičnom postupku koji slijedi, njegova nezavisnost i nepristrasnost se mogu dovesti u pitanje.

Sud je napomenuo da tužioci u krivičnom postupku imaju ulogu istrage i optužbe i da prema tome njihov položaj, kako je u relevantno vrijeme bio regulisan zakonom, predstavlja položaj stranke u postupku. On je, također, primijetio da nije sporno da poljski zakon, koji se primjenjivao u relevantnom periodu, nije pružao nikakvu zaštitu od opasnosti da isti tužilac, koji je odlučivao o pritvoru podnosioca predstavke, može da kasnije uzme učešće na strani optužbe.

Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 3. Konvencije.

Član 5. stav 4.

Sud je podsjetio da, prema članu 5. stav 4. Konvencije, uhapšeno ili pritvoreno lice ima pravo da pokrene postupak za sudsko preispitivanje procesnih i materijalnih uslova koji su od ključne važnosti za „zakonitost” lišavanja slobode u smislu člana 5. stav 1. Konvencije. Iako nije neophodno da postupak po članu 5. stav 4. uvijek bude praćen istim jemstvima kao ona koja su predviđena u članu 6. stav 1. Konvencije u krivičnim ili građanskim sporovima, on mora imati sudski karakter i osigurati jemstva u skladu sa oblikom lišavanja slobode koji je u pitanju. U slučaju lica čiji pritvor spada u okviru člana 5. stav 1. (c) Konvencije, zahtijeva se saslušanje. U postupku u kojem

se ispituje žalba na odluku o pritvoru, mora biti osigurana „ravnopravnost” stranaka u sporu - tužioca i pritvorenog lica.

U slučaju koji se razmatra nije osporavano da zakon u relevantno vrijeme nije davao pravo ni samom podnosiocu predstavke niti njegovom pravnom zastupniku da prisustvuju sudskom ročištu na kojem je bila ispitivana zakonitost odluke o pritvoru. Štaviše, zakonske odredbe na snazi nisu nalagale da se podnesi tužioca u prilog zadržavanja u pritvoru podnosioca predstavke dostavljaju bilo podnosiocu predstavke bilo njegovom pravnom zastupniku. Prema tome, podnosilac predstavke nije imao mogućnost da komentariše te dokaze, da bi osporio razloge koje je tužilac naveo da bi opravdao pritvor. Dalje, prema zakonu na snazi tužilac je imao ovlaštenje da bude prisutan na bilo kom od sudskih ročišta na kojima je sud ispitivao zakonitost pritvora podnosioca predstavke i na jednom od tih ročišta tužilac je zaista i bio prisutan.

U zaključku, Sud je utvrdio povredu člana 5. stav 4. Konvencije.

Član 8.

Sud je smatrao da je otvaranje i zadržavanje pisma podnosioca predstavke upućenog Ombudsmanu, u kome on tvrdi da su zatvorski stražari loše postupali prema njemu, predstavljalo „miješanje od strane javne vlasti” u korištenje prava podnosioca predstavke na poštivanje prepiske, jemčeno stavom 1. člana 8. Evropske konvencije. Takvo miješanje je protivno članu 8, osim ako je u „skladu sa zakonom”, ako teži jednom ili više opravdanih ciljeva, pomenutim u članu 2. Konvencije i, dalje, ako je „neophodno u demokratskom društvu” radi njihovog postizanja.

Sud je zaključio da poljski zakon na snazi u relevantnom periodu nije utvrdio sa dovoljnom preciznošću obim i način primjene diskrecionih ovlaštenja dodijeljenih javnim vlastima u pogledu kontrole prepiske zatvorenika. Slijedi da miješanje na koje se žalilo nije bilo „u skladu sa zakonom”.

Prema tome, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 8. Evropske konvencije.

Član 41.

Sud je smatrao da se ne može razmatrati da li bi podnosilac predstavke bio zadržan u pritvoru u slučaju da su procesne garancije iz člana 5. stavovi 3. i 4. Evropske konvencije bile poštovane. Prema tome, Sud je smatrao da je eventualna nematerijalna šteta pretrpljena od strane podnosioca predstavke u pogledu povrede odredbi člana 5. Konvencije nadoknađena na odgovarajući način samim utvrđivanjem povrede ovih odredbi. Sud je dalje smatrao da je podnosilac predstavke, također, pretrpio nematerijalnu štetu zbog odlaganja slanja njegove prepiske sa Ombudsmanom i na to ime dodijelio mu je svotu od 2.000 poljskih zlota (PLN). Sud je podnosiocu predstavke dalje

dodijelio svotu od 10.800 PLN na ime troškova postupka.

PRESUDA U SLUČAJU SALOV PROTIV UKRAJINE

6. septembar 2005.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Sergey Petrovich Salov, ukrajinski je državljanin rođen 1958. godine i živi u Ukrajini. On je advokat i u vrijeme događaja, o kojima je riječ, bio je pravni zastupnik Olexandera Moroza, predsjedničkog kandidata na izborima 1999. godine u Ukrajini.

G. Salov je 30. i 31. oktobra, kako se tvrdi, podijelio izvjestan broj primjeraka krivotvorenog specijalnog izdanja parlamentarnog novinskog lista sa izjavom, pripisanom portparolu parlamenta, da je predsjednički kandidat i tadašnji predsjednik Leonid Kuchma mrtav. G. Salov je uhapšen 1. novembra 1999. godine i pritvoren zbog širenja lažnih podataka o g. Kuchmai.

On je 10. novembra 1999. podnio zahtjev Okružnom sudu za oslobađanje iz pritvora, koji je odbijen 17. novembra 1999. godine. Okružni sud je 7. marta 2000. naložio sprovođenje dodatne istrage okolnosti slučaja, ne našavši dokaze radi osude podnosioca za krivična djela za koja je optužen.

Međutim, Predsjedništvo Oblasnog suda je odobrilo pritužbu (protest) koju je optužba uložila na odluku od 7. marta 2000. godine, i ponovo uzelo slučaj za dalje sudsko razmatranje. Podnosilac predstavke je oslobođen iz pritvora 16. juna 2000. godine. Njemu je 6. jula 2000. godine dosuđena petogodišnja uslovna kazna zbog miješanja u pravo građana da glasaju, u cilju vršenja uticaja na rezultate izbora putem prevare. Zbog toga mu je i oduzeta advokatska dozvola za rad u trajanju od tri godine i pet mjeseci.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da nije odmah izveden pred sudiju ili drugu sudsku vlast radi preispitivanja hapšenja. On je, također, tvrdio da nije imao pravično suđenje zato što je predsjedništvo Oblasnog suda poništilo presudu od 7. marta 2000. godine. Dalje je izrazio sumnju u pogledu nepristrasnosti sudije na suđenju, tvrdeći da ukrajinsko domaće zakonodavstvo i sistem za finansiranje sudova ne sprječavaju spoljne pritiske na sudije. On je, također, tvrdio da nije znao da li je podatak o smrti kandidata g. Kuchmae istinit, i da je pokušavao da ga potvrdi. Pozvao se na član 5. stav 3. (pravo na slobodu i sigurnost), član 6. stav 1. (pravo na pravično suđenje) i član 10. (sloboda izražavanja) Evropske konvencije.

Član 5. stav 3.

Evropski sud je primijetio da je policija uhapsila podnosioca predstavke 1. novembra 1999. godine, ali da sud nije razmotrio pritvor do 17. novembra, 16 dana nakon hapšenja. Čak i da Sud prihvati tvrdnju ukrajinske vlade da je podnosilac predstavke doprinio odgađanju time što nije podnio zahtjev za oslobađanje do 10. novembra, čak i sedmodnevni pritvor bez sudske kontrole nalazi se van strogih vremenskih ograničenja postavljenih Konvencijom. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 3. Evropske konvencije.

Član 6. stav 1.

Sud je smatrao da se može reći da su sumnje podnosioca predstavke u pogledu nepristrasnosti sudija Okružnog suda objektivno opravdane, uzimajući u obzir nedovoljna zakonska i finansijska obezbjeđenja u pogledu mogućeg pritiska od strane predsjednika Oblasnog suda, obavezujuću prirodu naloga predsjedništva Oblasnog suda, i tekst relevantne sudske odluke Okružnog suda u slučaju.

Uz to, načelo jednakosti stranaka u sporu nalaže da je protest javnog tužioca podnesen predsjedništvu Oblasnog suda trebalo da bude saopšten podnosiocu predstavke i/ili njegovom advokatu, koji je trebalo da ima razumnu mogućnost da ga komentariše prije razmatranja predsjedništva. Dalje, podnosiocu predstavke je trebalo da bude obezbjeđena kopija odluke predsjedništva Oblasnog suda, tako da mu se pruži prilika da pripremi svoju odbranu prije suđenja. Kako se to nije dogodilo, i ni podnosilac niti njegovi pravni zastupnici nisu bili prisutni kada je predsjedništvo razmatralo protest, podnosilac se našao u značajno nepovoljnijem položaju od protivne strane, državnog tužilaštva.

Sud je dalje zaključio da domaći sudovi nisu dali obrazložen odgovor zašto Okružni sud prvobitno nije smatrao da postoje dokazi da bi osudio podnosioca predstavke za krivična djela za koja je optužen, a ipak ga je 6. jula 2000. godine proglasio krivim za miješanje u prava glasača. Nepostojanje obrazložene odluke također je omelo podnosioca predstavke da ospori ta pitanja u žalbenom postupku.

Konačno, odluka predsjedništva Oblasnog suda da razmotri kasni zahtjev tužilaštva za preispitivanje odluke od 7. marta 2000. godine, i da je poništi mjesec dana nakon što je usvojena, može biti opisana kao proizvoljna i moguće je da podriiva pravičnost postupka.

Evropski sud je stoga bio mišljenja da je krivični postupak u cjelosti bio nepravičan, i zaključio da je došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije.

Član 10.

Evropski sud je zauzeo stav da se sporni članak u distribuiranom krivotvorenom novinskom listu

odnosi na pitanja od javnog interesa i značaja, izbora uopšte i pitanja podrške određenom kandidatu.

Sud je primijetio da je podnosilac predstavke naglasio da on nije znao da li je podatak istinit dok je o njemu diskutovao sa drugima. On je tvrdio da je pokušavao da ga potvrdi. Štaviše, utjecaj podatka iznesenog u krivotvorenom novinskom listu je mali, pošto je podnosilac predstavke imao samo osam primjeraka i razgovarao je o tome sa ograničenim brojem ljudi, što je činjenica koju su domaći sudovi trebali da uzmu u obzir. Domaći sudovi su pri razmatranju slučaja podnosioca predstavke takođe morali da uzmu u obzir jemstva slobodnog izražavanja i slobodne rasprave o podacima, garantovana u članu 10. Konvencije, imajući u vidu konkretan kontekst predsjedničkih izbora.

Evropski sud je ponovio da su priroda i ozbiljnost nametnutih kazni također činioci koje treba uzeti u obzir prilikom razmatranja srazmjernosti miješanja. U slučaju podnosioca predstavke, osuda i posljedično poništavanje dozvole za rad od strane advokatske komore predstavljali su veoma strogu kaznu.

Sud je zaključio da sporno miješanje nije bilo neophodno u demokratskom društvu. Dalje, odluka da se podnosilac osudi zbog razgovora o podatku iznesenom u krivotvorenom primjerku novinskog lista o smrti predsjednika Kuchmae očigledno je nesrazmjerna opravdanom cilju kome se težilo. Shodno tome, Sud je utvrdio povredu člana 10. Evropske konvencije.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodelio 227,35 eura na ime materijalne i 10.000 eura na ime nematerijalne štete.

3. Komentar

Ovaj slučaj analizira veći broj zanimljivih pitanja o nezakonitom lišavanju slobode, pravu na pravično suđenje i slobodi izražavanja.

Naročito je vrijedno pažnje obrazloženje Suda pri ispitivanju da li je došlo do povrede prava na nezavisan i nepristrasan sud prema članu 6. Konvencije. Iako je naglasio da su tvrdnje podnosioca predstavke da je nadležni sudija bio politički motivisan bile od male pomoći, Sud je dalje ispitao širu pozadinu odluke da se dozvoli protest optužbe i ponovno razmatranje slučaja. Pri tome je, između ostalog, primijetio odluku Ustavnog suda Ukrajine iz 1999. godine u kojoj je utvrđeno da je Kabinet ministara postupio neustavno kada je drastično umanjio državni budžet za sudski sistem - za šta je utvrđeno da dovodi do finansijskog utjecaja na sudove i ugrožava pravo građana na sudsku zaštitu. Evropski sud je, također, skrenuo pažnju na rezoluciju koju je ukrajinsko Vijeće

sudija usvojilo 2000. godine, u kojoj se naglašava da su odluke vlade da umanju sudijske plate protivne načelu nezavisnosti sudstva. Imajući to u vidu, zajedno sa organizacionom strukturom sudova (naročito odnosom između predsjedništva Oblasnog suda i Okružnog suda), Evropski sud za ljudska prava je zaključio da se može reći da su sumnje podnosioca predstavke u pogledu nepri- strasnosti sudije objektivno opravdane i utvrdio povredu člana 6. stav 1. Konvencije.

Sudija Cabral Barreto i sudija Mularoni nisu se složili sa ovim konkretnim stavom. Oni su tvrdili da, kao prvo, postupak ponovnog razmatranja slučajeve može biti uspoređen sa dobro poznatim kasacionim postupkom. Drugo, smatrali su da se u vezi sa tvrdnjom većine o nedostatku finansij- skih jemstava protiv spoljnog pritiska, može stvoriti predstava da je sudija u pitanju korumpiran. Ovaj slučaj će vjerovatno pokrenuti raspravu o tačnom značenju izjave Suda u pogledu nedostat- ka finansijskih obezbjeđenja protiv spoljnog pritiska, o državnom finansiranju sudskog sistema i njegovom utjecaju na pravo na pravično suđenje.

PRESUDA U SLUČAJU *ÖCALAN PROTIV TURSKJE*

12. mart 2003.

1. Činjenično stanje

Abdullah Öcalan, turski državljanin rođen 1949. godine i bivši vođa Kurdistanske radničke partije (PKK), trenutno je u zatvoru İmralı u Turskoj.

Turski sudovi su u vrijeme događaja koji su u pitanju, izdali sedam naloga za hapšenje g. Öcalan-a i Interpol je raspisao „crvenu” potjernicu. On je optužen za osnivanje oružane bande radi naruša- vanja integriteta turske države i podsticanja terorističkih djela, koja imaju za posljedicu gubitak života.

On je 9. oktobra 1998. godine protjeran iz Sirije, gdje je živio mnogo godina. Odatle je otišao u Grčku, Rusiju, Italiju i zatim opet u Rusiju i Grčku prije nego što je došao u Keniju gdje je uvečer 15. februara 1999. godine pod spornim okolnostima ukrcao u avion na aerodromu u Najrobiju i uhapšen od strane turskih vlasti. Zatim su odletjeli u Tursku, a g. Öcalan je tokom većeg dijela leta imao povezane oči.

Po dolasku u Tursku mu je preko glave stavljena kapuljača dok je odvođen u zatvor İmralı, gdje je zadržan u policijskom pritvoru od 16. do 23. februara 1999. godine i ispitivan od strane pripadnika snaga bezbjednosti. Tokom tog perioda nije imao pravnu pomoć i dao je više samooptužujućih izjava koje su doprinijele kasnijoj osudi. Snage bezbjednosti su spriječile njegovog pravnog za- stupnika u Turskoj da doputuje da ga posjeti. Također, 16 drugih pravnih zastupnika nisu dobili dozvolu da ga posjete 23. februara 1999. godine.

Podnosilac predstavke je 23. februara 1999. godine izveden pred Sud za državnu sigurnost u Ankari, koji je naložio pritvor do suđenja. Prva posjeta pravnih zastupnika je ograničena na 20 minuta, a pripadnici snaga sigurnosti i sudija su bili prisutni u istoj sobi. Kasniji sastanci između podnosioca predstavke i njegovih pravnih zastupnika odvijali su se u prostorijama gdje su ih mogli čuti pripadnici snaga bezbjednosti. Nakon prve dve posjete, kontakt podnosioca predstavke sa pravnim zastupnicima ograničen je na dvije jednosatne posjete sedmično. Zatvorske vlasti pravnim zastupnicima nisu dozvolile da podnosiocu predstavke obezbijede kopije dokumenata iz spisa slučaja, osim optužnice. Do ročišta 2. juna 1999. godine Sud za državnu bezbjednost podnosiocu predstavke nije dao dozvolu da pod nadzorom dva pisara vidi spise slučaja, a njegovim pravnim zastupnicima da mu obezbijede kopije određenih dokumenata.

U optužnici podignutoj 24. aprila 1999. godine javni tužilac Suda za državnu sigurnost Ankare optužio je podnosioca predstavke za izvršenje djela sa namjerom da pokrene odvajanje dijela turske teritorije, i za stvaranje i vođstvo oružane bande sa tim ciljem. Javni tužilac je tražio od suda da podnosioca predstavke osudi na smrt prema članu 125. Krivičnog zakona. Podnosilac predstavke je 29. juna 1999. godine proglašen krivim po optužnici i osuđen na smrt shodno članu 125. Kasacioni sud je potvrdio presudu.

Evropski sud za ljudska prava je 30. novembra 1999. godine, primjenjujući pravilo 39. Pravila suda (privremene mjere), zahtijevao od turskih vlasti „da preduzmu sve neophodne korake da obezbijede da se smrtna kazna ne izvrši da bi se Sudu omogućilo da djelotvorno nastavi sa ispitivanjem prihvatljivosti i predmeta žalbe podnosioca predstavke prema Konvenciji”.

U oktobru 2001. godine član 38. turskog Ustava je izmijenjen, čime je ukinuta smrtna kazna, osim u slučaju rata i neposredne ratne opasnosti ili za djela terorizma. Prema Zakonu 4771, objavljenom 9. avgusta 2002, turska Skupština je odlučila da ukine smrtnu kaznu u vrijeme mira. Sud za državnu sigurnost Ankare je 3. oktobra 2002. preinačio smrtnu kaznu i podnosiocu predstavke izrekao kaznu doživotnog zatvora.

Ustavni sud je 27. decembra 2002. godine odbio zahtjev da se poništi odredba o ukidanju smrtno kazne u vrijeme mira za lica osuđena za krivična djela terorizma. Dva sindikata, koja su učestvovala u krivičnom postupku, uložila su 9. oktobra 2002. godine žalbu zbog povrede materijalnog prava na odluku da se smrtna kazna g. Öcalan-a preinači u kaznu doživotnog zatvora. Ovaj postupak još traje.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio:

- da je izricanje i/ili izvršenje smrtno kazne bilo ili bi bilo povreda članova 2, 3. i 14; i da su

uslovi u kojima je transportovan iz Kenije u Tursku i zatvoren na ostrvu Ímrali predstavljali nečovječno postupanje i povredu člana 3. Konvencije;

- da je nezakonito lišen slobode; da nije odmah izveden pred sudiju; da nije imao mogućnosti da pokrene postupak radi osporavanja zakonitosti pritvora, što je predstavljalo povredu člana 5. stavovi 1, 3. i 4;
- da nije imao pravično suđenje, jer mu nije sudio nezavisan i nepristrasan sud, imajući u vidu prisustvo vojnog sudije u vijeću Suda za državnu sigurnost; i da pravnim zastupnicima nije omogućen dovoljan pristup spisima slučaja radi pripreme odbrane na odgovarajući način, što je predstavljalo povredu člana 6. stav 1;
- da su pravni zastupnici u Amsterdamu bili spriječeni da kontaktiraju sa njim nakon hapšenja i/ili da turska vlada nije odgovorila na zahtjev Evropskog suda za ljudska prava da im obezbijedi podatke, što je predstavljalo povredu člana 34.

On se, također, pozvao na članove 7, 8, 9, 10, 13, 14. i 18. Konvencije.

Član 5.

a) član 5. stav 4. Konvencije (pravo da sud hitno ispita zakonitost pritvora)

Sud je primijetio da, uprkos izmjeni turskog Zakona o krivičnom postupku iz 1997. godine, kojom je jasno uspostavljeno pravo da se pred sudom ospore odluke o zadržavanju osumnjičenih u policijskom pritvoru, vlada nije iznijela nijedan primjer sudske odluke kojom je nalog javnog tužioca u Sudu za državnu sigurnost da se osumnjičeni zadrži u policijskom pritvoru poništen prije isteka četvrtog dana (zakonski maksimalan vremenski period na koji javni tužilac može naložiti zadržavanje optuženih). Sud je smatrao da su u svakom slučaju posebne okolnosti slučaja, naročito činjenica da je g. Öcalan držan u izolaciji i da je policija ometala kontakte sa pravnim zastupnicima, učinili nemogućim da podnosilac predstavke djelotvorno pribjegne ovom pravnom lijeku. Sud je zaključio da je stoga došlo do povrede te odredbe.

b) član 5. stav 1. (zabrana nezakonitog lišavanja slobode)

Sud je zaključio da su hapšenje i pritvor podnosioca predstavke bili u saglasnosti sa naložima turskih sudova „radi njegovog privođenja pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da je izvršio krivično djelo” u okviru značenja člana 5. stav 1. (c) Konvencije. Štaviše, nije dokazano van razumne sumnje da je operacija koju su u ovom slučaju izveli dijelom turske i dijelom kenijske vlasti predstavljala povredu suverenosti Kenije od strane Turske i shodno tome, međunarodnog prava. Slijedi da su hapšenje i pritvor podnosioca predstavke bili u skladu sa „zakonom propisanim postupkom” za potrebe člana 5. stav 1. Konvencije. Shodno tome, nije došlo do povrede te odredbe.

c) član 5. stav 3. (pravo da se odmah bude izveden pred sudiju)

Evropski sud je primijetio da je ukupni period koji je podnosilac predstavke proveo u policijskom pritvoru prije nego što je izveden pred sudiju iznosio najmanje sedam dana. On nije mogao da prihvati da je bilo neophodno da podnosilac predstavke bude pritvoren toliko dugo prije nego što je izveden pred sudiju. Shodno tome je došlo do povrede člana 5 stav 3. Konvencije.

Član 6.

a) da li je Sud za državnu sigurnost Ankare, koji je osudio podnosioca predstavke, bio nezavisan i nepristrasan

Sud je u ranijim presudama zaključio da određeni aspekti položaja vojnih sudija koji zasjedaju u Sudovima za državnu sigurnost stvaraju sumnju u pogledu nezavisnosti i nepristrasnosti sudova o kojima je riječ. Sud je zaključio da Sud za državnu sigurnost Ankare, koji je osudio podnosioca predstavke, nije bio nezavisan i nepristrasan sud u okviru značenja člana 6. stav 1. Konvencije i da je došlo do povrede te odredbe.

b) da li je postupak pred Sudom za državnu sigurnost bio pravičan

Sud je primijetio da podnosilac predstavke nije imao pomoć pravnih zastupnika dok je ispitivan u policijskom pritvoru, da nije bio u mogućnosti da sa njima razgovara bez prisustva treće strane i da nije bio u stanju da dobije direktan pristup spisima slučaja do veoma odmakle faze postupka. Dalje, nametnuta su ograničenja na broj i dužinu posjeta pravnih zastupnika i nije im obezbijeđen odgovarajući pristup spisima slučaja do kasne faze postupka.

Ukupno dejstvo ovih poteškoća ograničilo je prava odbrane u toj mjeri da je povrijeđeno načelo pravičnog suđenja, garantovano u članu 6. Stoga je došlo do povrede člana 6. stav 1, uzetog zajedno sa članom 6. stav 3. (b) i (c).

Članovi 2, 3. i 14. (smrtna kazna)

a) u pogledu izvršenja smrtne kazne

Sud je smatrao da je prijetnja izvršenja smrtne kazne bila djelotvorno uklonjena. Nije se više moglo reći da postoji stvarna osnova za strahovanje da će podnosilac predstavke biti pogubljen i pored žalbe sindikata čije je rješavanje bilo u toku. U tim okolnostima, žalbe podnosioca predstavke po članovima 2, 3. i 14. zasnovane na izvršenju smrtne kazne su odbačene.

b) u pogledu izricanja smrtne kazne

Ostaje da se utvrdi da li je izricanje smrtne kazne samo po sebi predstavljalo povredu Konvencije.

(i) član 2.

Sud je odmah zaključio da po ovoj tački nije pokrenuto odvojeno pitanje u pogledu člana 2. i smatrao je da pitanje treba ispitati po članu 3.

(ii) član 3. posmatran u odnosu na član 2.

a) pravni značaj prakse država ugovornica u pogledu smrtne kazne

Sud je ponovio da Konvencija treba da se posmatra kao cjelina i da član 3. treba tumačiti u skladu sa odredbama člana 2. Ako treba smatrati da član 2. dozvoljava smrtnu kaznu, i pored gotovo opšteg ukidanja smrtne kazne u Evropi, član 3. ne može biti tumačen kao da zabranjuje smrtnu kaznu pošto bi to poništilo jasan tekst člana 2. stav 1. Prema tome, Sud je prvo morao da razmotri tvrdnju podnosioca predstavke da je kroz praksu država ugovornica na ovom polju postignuta saglasnost da se ukine izuzetak predviđen u drugoj rečenici člana 2. stav 1, kojom se izričito dozvoljava smrtna kazna pod određenim uslovima. Nakon ispitivanja tvrdnji u korist ovog stava, međutim, Sud je zaključio da nije neophodno da donosi konačan zaključak po ovom pitanju, pošto bi u svakom slučaju bilo protivno Konvenciji izvršiti smrtnu kaznu nakon nepravičnog suđenja, čak i ako član 2. treba tumačiti kao da još dozvoljava smrtnu kaznu.

b) nepravičan postupak i smrtna kazna

Čak i ako je smrtna kazna još dopustiva po članu 2. Konvencije, proizvoljno lišenje života izvršenjem smrtne kazne bi bilo zabranjeno. Ovo potiče iz zahtjeva da „je pravo na život svake osobe zaštićeno zakonom”. Proizvoljno djelovanje ne može biti zakonito po Konvenciji.

Također, iz zahtjeva člana 2. stav 1. slijedi da lišenje života mora biti u skladu sa „izvršenjem presude suda”, da „sud” koji dosuđuje kaznu mora biti nezavisan i nepristrasan u okviru značenja sudske prakse Suda i da u krivičnom postupku i u prvostepenom postupku i u postupku po žalbi moraju biti poštovani najstrožiji standardi pravičnosti. Pošto je izvršenje smrtne kazne nepovratno, može biti sprovedeno samo putem primjene takvih standarda da bi se izbjeglo proizvoljno i nezakonito lišenje života.

Sud je zatim morao da ispita posljedice po članu 3. Konvencije u pogledu izricanja smrtne kazne. Po mišljenju Suda, izreći smrtnu kaznu licu nakon nepravičnog suđenja znači podvrgnuti to lice neopravdanom strahu da će biti pogubljeno. Strah i nesigurnost u pogledu budućnosti koje stvara

smrtna kazna, u okolnostima u kojima postoji stvarna mogućnost da će kazna biti izvršena, kao što je slučaj u pogledu podnosioca predstavke, imajući u vidu visoki profil i činjenicu da je bio osuđen za najteža krivična djela, mora dovesti do značajnog stepena duševnih patnji. Takve patnje ne mogu biti posmatrane odvojeno od nepravilnosti postupka koji je doveo do osude. Imajući u vidu da se u državama ugovornicama ukida smrtna kazna, za koju se smatra da nema opravdano mjesto u demokratskom društvu, njeno izricanje u takvim okolnostima mora samo po sebi da se smatra za oblik nečovječnog postupanja. Izricanje smrtne kazne podnosiocu predstavke nakon nepravilnog postupka je stoga predstavljalo nečovječno postupanje i povredu člana 3.

Član 3. (uslovi pritvora)

a) uslovi u kojima je podnosilac predstavke prebačen iz Kenije u Tursku

Sud je bio mišljenja da nije dokazano „van svake razumne sumnje” da su hapšenje podnosioca predstavke i uslovi u kojima je prebačen iz Kenije u Tursku prekoračili uobičajeni stepen poniženja sadržanog u svakom hapšenju i pritvoru ili da su dostigli minimalni nivo surovosti koji se zahtijeva za primjenu člana 3. Konvencije. Prema tome, nije došlo do povrede ove odredbe po tom pitanju.

b) uslovi pritvora na ostrvu Ímráli

Sud je zaključio da opšti uslovi u kojima je podnosilac predstavke bio pritvoren u zatvoru Ímráli nisu dostigli nivo surovosti neophodan da predstavljaju nečovječno ili ponižavajuće postupanje u okviru značenja člana 3. Konvencije. Stoga nije došlo do povrede ove odredbe po tom pitanju.

Član 34. (pravo na pojedinačnu predstavku)

U pogledu nemogućnosti podnosioca predstavke da komunicira sa svojim pravnim zastupnicima u Amsterdamu nakon hapšenja, nije bilo ničega što bi ukazalo na to da je vršenje prava podnosioca predstavke na pojedinačnu predstavku bilo ometeno u nekom značajnom stepenu. Štaviše, Sud je zaključio, nezavisno od svog mišljenja o obaveznosti privremenih mjera po Pravilu 39, da u posebnim okolnostima slučaja odbijanje turske vlade da obezbijedi određene podatke nije predstavljalo povredu prava podnosioca predstavke na pojedinačnu predstavku.

Ostale žalbe

Konačno, Sud je smatrao da nije neophodno odvojeno ispitivanje žalbi po članovima 7, 8, 9, 10, 13, 14. i 18.

Član 41.

Sud je smatrao da je svaka materijalna ili nematerijalna šteta koju je podnosilac predstavke mogao da pretrpi bila na zadovoljavajući način nadoknađena utvrđivanjem povrede članova 3, 5. i 6. Konvencije. U pogledu troškova postupka, Sud je smatrao da je razumno da podnosiocu predstavke dosudi ukupno 100.000 eura u pogledu svih zahtjeva koje su podnijeli njegovi pravni zastupnici.

3. Komentar

Sud je u ovom izuzetnom slučaju donio 17 odvojenih zaključaka.

Sud je zaključio da je Turska odgovorna za svoje djelovanje u potpunosti van teritorije Vijeća Evrope. Ovaj zaključak se može porediti sa pristupom usvojenim u slučajevima *Banković i drugi protiv Belgije i 16 drugih država ugovornica*, odluka o prihvatljivosti od 19. decembra 2001. i *Iliascu i drugi protiv Moldavije i Ruske federacije*, odluka o prihvatljivosti od 4. jula 2001., u kojima je Sud imao stav, između ostalog, da Konvencija treba da se primjenjuje samo na djela koja su izvršena na teritorijama koje *prima facie* spadaju u okvir zaštite Konvencije.

Sud nije utvrdio povredu člana 5. stav 1. Konvencije u načinu na koji su turske vlasti u saradnji sa kenijskim vlastima otele podnosioca predstavke od grčkih pratilaca na putu da napusti teritoriju Kenije. U direktnoj suprotnosti sa svojim zaključkom u ranijem slučaju *Bozano*, od 18. decembra 1986. godine, on je zaključio da prikriveno izručenje nije predstavljalo povredu člana 5. Konvencije. Pošto Kenija nije država ugovornica Evropske konvencije, Sud nije bio pozvan da odlučuje o saglasnosti djelovanja kenijskih vlasti sa normama Konvencije. Da se takav događaj odigrao u državi Vijeća Evrope zaključak da nije došlo do povrede od strane Turske u slučaju *Öcalan* ne bi značio da je država Vijeća Evrope koja je postupala kao kenijske vlasti poštovala svoje obaveze prema Konvenciji. Sud je ranije jasno istakao da država koja izručuje lica drugoj državi (bila ona strana ugovornica Evropske konvencije ili ne) snosi *prima facie* odgovornost pred Evropskim sudom za predvidljive posljedice tog postupka.

Sud je dalje utvrdio povredu člana 5. stavovi 3. i 4, člana 6. stav. 1 i člana 3. Propust da se obezbijedi djelotvorno sudsko ispitivanje zakonitosti pritvora zajedno sa početnim odbijanjem da se podnosiocu predstavke dozvole sastanci sa pravnim zastupnikom učinili su da cijeli postupak ne bude u skladu sa normama Konvencije. Zaključak da izricanje smrtne kazne nakon nepravičnog suđenja predstavlja povredu člana 3. biće bez sumnje dalje razmatran u mnogim budućim slučajevima. Ostaje da se vidi da li će Sud u budućnosti imati isti pristup nepravičnim suđenjima koja za posljedicu imaju duge zatvorske kazne.

PRESUDA U SLUČAJU *REHBOCK PROTIV SLOVENIJE*

28. novembar 2000.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Ernst Rehbock, njemački je državljanin, rođen 1959. godine, i živi u Nemačkoj.

Podnosilac predstavke je 8. septembra 1995. godine prešao granicu između Austrije i Slovenije blizu Šentilja i istog dana ga je u Doliču uhapsila slovenačka policija. Okolnosti hapšenja, u toku kojeg je pretrpio tjelesne povrede, bile su predmet spora među stranama. Doktor je pregledao g. Rehbock-a 9. septembra 1995. godine i utvrdio dvostruku frakturu vilice i kontuziju lica. Podnosilac predstavke je odbio da se podvrgne operaciji.

Podnosilac predstavke je bio optužen za prodaju narkotika i šverc i zadržan je u pritvoru. Njegov zahtjev za puštanje na slobodu podnesen 3. oktobra 1995. godine odbijen je 26. oktobra 1995. godine. Drugi zahtjev za puštanje na slobodu, koji je podnosilac predstavke podnio 29. novembra 1995. godine bio je odbijen 22. decembra 1995. godine. Mariborski Viši sud je 29. aprila 1996. godine potvrdio prvostepenu presudu, kojom se podnosilac predstavke osuđuje zbog krivičnih djela u vezi sa narkoticima, i odredio kaznu od 17 mjeseci zatvora.

Tokom pritvora u Sloveniji, prepiska podnosioca predstavke sa Evropskom komisijom za ljudska prava je bila čitana. On je tvrdio da je, tokom ovog vremenskog perioda, bio također podvrgnut nečovječnom i ponižavajućem postupanju, zato što mu nije bila pružena odgovarajuća medicinska njega.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je postupanje kome je bio podvrgnut tokom hapšenja i kasnijeg pritvora u Sloveniji predstavljalo povredu člana 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima, da nije bio u stanju da povede postupak kojim bi se hitno odlučilo o zakonitosti pritvora, kako je zahtijevano članom 5. stav 4. i da je bilo povrijeđeno njegovo pravo na nadoknadu u ovom pogledu, kako je jemčeno članom 5. stav 5. Konvencije. On je, također, tvrdio da je došlo do povrede člana 8. Konvencije, pošto je njegova prepiska sa Komisijom tokom pritvora u Sloveniji bila čitana.

Prethodne primedbe Vlade

Vlada je primijetila da podnosilac predstavke nije iscrpio domaće pravne lijekove, kako je zahtijevano članom 35. stav 1. (bivši član 26.) Konvencije, pošto nije uložio ustavnu žalbu. Sud je

jednoglasno odbacio ovu primjedbu, pošto nije bila iznesena prije donošenja odluke Komisije po pitanju prihvatljivosti predstavke.

Vlada je dalje primijetila da je Komisija ispitivala činjenice slučaja po članu 5. stavovi 4. i 5, uprkos činjenici da se podnositelj predstavke u svojoj predstavi nije pozvao na ove odredbe. Sud je jednoglasno odbacio ovu primjedbu, pozivajući se na svoju ustaljenu sudsku praksu, prema kojoj je slobodan da činjenicama slučaja, utvrđenim na osnovu iznijetih dokaza, da pravnu kvalifikaciju različitu od one koju im je dao podnositelj predstavke, ili da ih posmatra na drugačiji način.

Član 3.

U ovom slučaju podnositelj predstavke nije bio uhapšen u iznenadnoj operaciji, što bi moglo biti uzrok neočekivanog razvoja situacije, pa bi policija eventualno bila pozvana da reaguje bez ranije pripreme. Dokazi pred Sudom ukazivali su na to da je policija unaprijed planirala operaciju hapšenja, i da je imala dovoljno vremena da procijeni moguće rizike i da preduzme sve neophodne mjere za sprovođenje hapšenja. Dalje, podnositelj predstavke nije prijetio policajcima koji su ga hapsili, na primjer, time što bi otvoreno nosio oružje ili bi ih napao. Imajući u vidu iznesene okolnosti, kao i ozbiljnu prirodu povreda podnosioca predstavke i činjenicu da domaći sudovi nisu utvrdili činjenično stanje u sporu, vlada je imala obavezu da pokaže pomoću ubjedljivih dokaza da je upotreba sile nije bila prekomjerna.

Uprkos zaključcima u izvještaju policijskih vlasti o ponašanju policije tokom hapšenja podnosioca predstavke od 8. marta 1996. godine, koji je vlada podnijela Sudu 23. maja 2000. godine, Sud je utvrdio da vlada nije osigurala ubjedljive ili vjerodostojne dokaze, na osnovu kojih bi se objasnio ili opravdao stepen sile upotrijebljene tokom hapšenja. On je zaključio da je upotrijebljena sila bila prekomjerna i neopravdana u tim okolnostima. Ta upotreba sile je imala za posljedicu povrede koje su nesumnjivo bile uzrok ozbiljne patnje podnosioca predstavke, koja je bila takve prirode da je predstavljala nečovječno postupanje.

Po pitanju tvrdnji o lošem postupanju prema podnosiocu predstavke tokom pritvora, Sud je bio mišljenja da je podnositelj predstavke redovno bio pregledan od strane doktora i da je on sam odbio da se podvrgne operaciji koju su preporučili medicinski stručnjaci. On je utvrdio da se u ovom pogledu ne postavljaju pitanja u pogledu povrede člana 3.

Sud je dalje smatrao da postupanje kome je podnositelj predstavke bio podvrgnut u zatvoru, naime, propust zatvorskih službenika da ga opskrbe sa lijekovima protiv bolova u više prilika, nije dostiglo stepen ozbiljnosti dovoljan za donošenje zaključka da je pravo po članu 3. bilo povrijeđeno.

Član 5. stav 4.

Sud je podsjetio da član 5. stav 4, osim što pritvorenim licima garantuje pravo da pvedu postupak da bi doveli u pitanje zakonitost lišavanja slobode, također, proglašava njihovo pravo, nakon pokretanja takvog postupka, da dobiju hitnu sudsku odluku u vezi sa zakonitošću pritvora i da se odredi okončanje tog pritvora, ako se dokaže da je nezakonit. On je utvrdio da vremenski period od 23 dana, koji je nadležnom sudu bio potreban da ispita zahtjeve za oslobađanje, koje je podnosilac predstavke podnio 3. oktobra 1995. godine i 29. novembra 1995, nije bio u skladu sa zahtjevom hitnog preispitivanja postavljenim u članu 5. stav 4. Evropske konvencije.

Član 5. stav 5.

Sud je utvrdio povredu člana 5. stav 5, zbog toga što pravo podnosioca predstavke na nadoknadu u pogledu povrede člana 5. stav 4. Konvencije utvrđene od strane Suda u slovenačkom pravu nije osigurano sa zadovoljavajućim stepenom jasnoće.

Član 8.

Sud je utvrdio da je čitanje prepiske podnosioca predstavke sa Evropskom komisijom za ljudska prava predstavljalo miješanje u njegova prava po članu 8. stav 1. Konvencije. Da ne bi došlo do povrede člana 8, takvo miješanje mora da bude „u skladu sa zakonom”, da teži opravdanom cilju po članu 2. i da bude neophodno u demokratskom društvu radi postizanja tog cilja.

Miješanje je imalo zakonsku osnovu, naime odjeljak 211. (3) Zakona o krivičnom postupku, i može se pretpostaviti da je težilo opravdanom cilju „suzbijanja nereda ili zločina”. U pogledu neophodnosti miješanja, Sud nije smatrao da postoje izuzetno važni razlozi za čitanje relevantne prepiske, čiju je povjerljivost bilo važno poštovati. Sud je zaključio da ovo miješanje nije bilo neophodno u demokratskom društvu u okviru značenja člana 8. stav 2. i da je, prema tome, došlo do povrede člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Vladin argument da, nakon stupanja na snagu amandmana na Zakon o krivičnom postupku od 1998. godine, prepiska između pritvorenih lica i Suda nije više čitana, nije mogao da utiče na slučaj koji se razmatra.

Član 41.

Pri procjenjivanju nematerijalne štete, koju je pretrpio podnosilac predstavke, Sud je uzeo u obzir činjenicu da podnosilac predstavke nije bio voljan da se podvrgne odgovarajućem tretmanu povrede u Sloveniji, uprkos mišljenju medicinskih stručnjaka da je operacija neophodna. On je podnosiocu predstavke dosudio 25.000 njemačkih maraka (DEM).

Po pitanju zahtjeva podnosioca predstavke za nadoknadu troškova postupka, Sud je smatrao

razumnim da mu dodijeli 7.000 DEM, umanjeno za iznos primljen na ime pravne pomoći od Vijeća Evrope. Sud je odbio ostatak zahtjeva podnosioca predstavke za pravičnu naknadu.

3. Komentar

Evropski komitet za sprječavanje mučenja, koji posjećuje sve države potpisnice Evropske konvencije za sprječavanje mučenja, često pominje u svojim izvještajima o pojedinim državama da se loše postupanje prema pritvorenim licima najčešće događa u vrijeme hapšenja ili tokom prvih nekoliko sati u pritvoru. Iz ovog razloga Evropski komitet pridaje veliku važnost pravu pojedinca na sastanke sa pravnim zastupnikom od trenutka hapšenja, koji su povjerljivi i ne nadziru se. Potreba ove zaštite, također, dielom stoji iza zahtjeva po članu 5. stav 3. da lice treba da odmah bude izvedeno pred sudiju radi utvrđivanja zakonitosti pritvora. Sud mora biti u stanju da lično vidi pritvoreno lice, tako da može da primijeti bilo kakvo fizičko zlostavljanje. U ovoj presudi nije nam rečeno koliko brzo je podnosiocu predstavke (koji, uz to, nije govorio lokalni jezik) bio obezbijeđen pristup pravnom zastupniku, ili koja je istraživanja, ako ih je i bilo, zahtijevao sudija koji je odobrio njegov pritvor 10. septembra i koji je morao vidjeti njegove povrede. Pitanje razlika koje je Sud primijetio između različitih verzija o tome kako su povrede zadobijene moglo je biti razriješeno u toj fazi od strane sudije koji je odobrio pritvor. Sud je bio mišljenja (vidi slučaj *Asenov protiv Bugarske* od 10. jula 1997. godine i više kasnijih slučajeva) da kada izgleda ili se tvrdi da je došlo do lošeg postupanja, član 3, uz nametanje negativne obaveze da se uzdrži od lošeg postupanja, uključuje i pozitivnu obavezu države da sprovede odgovarajuću istragu. U ovom slučaju država nije izvršila tu obavezu. Da su obaveze države bile poštovane, bilo bi manje mogućnosti da se dogode povrede koje je Sud ustvari utvrdio u ovom slučaju.

PRESUDA U SLUČAJU *KHARCHENKO PROTIV UKRAJINE*

10. februar 2011.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke Leonid Harčenko (Kharchenko) ukrajinski je državljanin koji je rođen 1958. godine i koji živi u Kijevu, u Ukrajini.

Tužilac je 7. aprila 2001. godine izdao nalog za pritvor g. Harčenka, kao osumnjičenog za učesće u pronevjeri finansijskih sredstava jednog preduzeća. Pritvor mu je u nekoliko navrata produžavan, a njegovi više puta ponovljeni zahtjevi za puštanje na slobodu bivali su odbačeni. Sudovi su u nekoliko navrata vraćali slučaj tužilaštvu radi dodatne istrage. G. Harčenko je oslobođen 4. avgusta 2003. godine pošto je potpisao dokument u kome je obećao da neće pobjeći, to jest da će ostati dostupan vlastima. U septembru 2004. godine zbog nedostatka dokaza o njegovom učesću u krivičnom djelu obustavljen je krivični postupak koji je protiv njega vođen.

Po riječima g. Harčenka, on je u periodu između aprila 2001. i avgusta 2003. godine bio držan u Kijevu u Centru za istražni pritvor (SIZO) br. 13, u pretrpanim ćelijama koje su bile vlažne i zimi veoma hladne. Država je navela podatak da broj pritvorenika nije prekoračivao broj mjesta predviđenih u svakoj ćeliji, da su ćelije bile provjetravane i grijane, i da je u njima neprestano bilo tekuće hladne vode.

G. Harčenko je u januaru 2003. godine zatražio ljekarsku pomoć, pošto se žalio na bolove u grudima i vrtoglavicu. Liječen je u medicinskom krilu SIZO od januara do marta 2003. godine, kada je otišao odatle u zadovoljavajućem zdravstvenom stanju i sve do puštanja na slobodu nije ponovo zatražio ljekarsku pomoć. Kada je otišao iz pritvorskog centra, liječen je zbog problema sa srcem u kijevskoj bolnici br. 15 tokom 20 dana avgusta 2003. godine.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na članove 3, 5 st. 1 (c), 3 i 4, g. Harčenko je u predstavi naveo da je bio držan u pritvoru nezakonito i da je pretjerano dugo čekao na suđenje, kao i da se taj pritvor odvijao u lošim uslovima, uprkos tome što on boluje od izvjesnog broja hroničnih oboljenja.

Član 3.

Sud je primijetio da se g. Harčenko i ukrajinska država ne slažu kada je riječ o tome koliko je ćelij-skog prostora on imao na raspolaganju za vrijeme boravka u pritvoru. Prema onome što je iznijela Država, u ćeliji u kojoj je držan g. Harčenko prosječni životni prostor po pritvoreniku iznosio je između 2,55 i 4,67 kvadratnih metara. Iako Sudu nisu predloženi dokazi kojima bi se potkrijepila ta tvrdnja, u svjetlu ustanovljene sudske prakse Suda u Strazburu i standarda Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja, Sud je zaključio da je g. Harčenku u pritvoru držan više od dvije godine i tri mjeseca u uslovima pretrpanog i skućenog prostora. Iz tih razloga, ovdje se radilo o kršenju člana 3. Konvencije.

Kad je riječ o liječenju koje je g. Harčenku bilo obezbjeđeno dok se nalazio u pritvoru, Sud je primijetio da je on primljen u bolničko krilo pritvorskog centra istog dana kada se požalio na bolove u grudima i da su mu dati lijekovi, kao i da ga je ljekar redovno pregledao. Iz zatvorskog stacionara otpušten je 11. marta 2003. godine u zadovoljavajućem zdravstvenom stanju. Iz tih razloga, Sud je odbacio njegovu pritužbu koja se na to odnosila.

Član 5 stav 1.

Sud je razmotrio tri različita perioda prekrivičnog pritvora g. Harčenka. Kada je riječ o prvom periodu, onom između aprila i jula 2001. godine, odluku o produžetku njegovog boravka u pritvoru donio je tužilac. S obzirom na to da tužilac ne može biti smatran nezavisnim službenim licem koje

je zakonom određeno da obavlja sudske funkcije, pritvor g. Harčenka u tom periodu bio je nezakonit, čime je prekršen član 5. stav 1.c Konvencije.

Kada je riječ o drugom periodu pritvora, onom između jula i oktobra 2001. godine, g. Harčenko je zadržan u pritvoru bez ikakve sudske odluke, dok su istražni organi radili na sastavljanju nacrta optužnice. Sud je već ranije u svojoj praksi ustanovio da je prekršen član 5. u onim slučajevima u kojima su ljudi zadržavani u pritvoru bez konkretnog pravnog osnova. Budući da je to u potpunom neskladu sa načelima pravne sigurnosti i zaštite od proizvoljnosti, Sud je ustanovio da se ovdje radilo o kršenju člana 5. stav 1. Konvencije.

Što se tiče posljednjeg perioda njegovog boravka u pritvoru, onog od oktobra 2001. do avgusta 2003. godine, okružni sud je odbacio zahtjev g. Harčenka za puštanje na slobodu, kako bi onemogućio njegovo bjekstvo od istrage i nepojavljivanje na sudu. Sud je primijetio da ukrajinski Zakon o krivičnom postupku dozvoljava domaćim sudovima da odlučuju o pritvoru osumnjičenog ne navodeći pritom razloge i ne utvrđujući bilo kakav vremenski rok. Usljed toga je g. Harčenko živio u neizvjesnosti, što je u neskladu sa Konvencijom. Iz tih razloga, ovdje je bio prekršen član 5. stav 1.

Član 5. stav 3.

Sud je konstatovao da je pritvor g. Harčenka trajao dvije godine, tri mjeseca i 15 dana, kao i da je svaki put kada je donošena odluka o produžetku tog pritvora kao jedini osnov navođena opasnost od njegovog bjekstva, čime je prekršen član 5. stav 3.

Član 5. stav 4.

Iako su ukrajinski sudovi razmatrali nekoliko njegovih zahtjeva za puštanje na slobodu, njihove odluke su se temeljile na standardnom nizu osnova, bez ikakvog razmatranja da li su ti osnovi uopšte relevantni za položaj g. Harčenka.

Sud je, također, konstatovao da je zakonitost pritvora g. Harčenka sud razmatrao tek 19 dana pošto je on podnio zahtjev za ispitivanje zakonitosti, što je protivno zahtjevima Konvencije. To je, kako se ispostavilo, problem koji se ponavlja u slučajevima tužbi protiv Ukrajine, zbog toga što u zakonu nema jasnih i predvidljivih odredaba.

Iz svih tih razloga, ovdje se radilo o kršenju člana 5. stav 4.

Član 41.

Sud je zaključio da je Ukrajina dužna da isplati g. Harčenku 20.000 eura na ime nematerijalne štete.

3. Komentar

Ova presuda predstavlja oštro formulisani podsjetnik da razumna sumnja da je neko lice počinilo krivično djelo jeste nužan, ali ne i dovoljan preduslov za pritvor. Pošto prođe neko vrijeme, razumna sumnja sama po sebi ne može opravdati pritvor po osnovu člana 5. Sudske vlasti moraju navesti i druge razloge za produžetak pritvora. Evropski sud je, osim toga, ustanovio da postoje sistemski problemi koji se ogledaju u tome što sudske vlasti uvijek iznova koriste jedan te isti niz osnova u različitim slučajevima. Bilo je perioda pritvora za koje nije postojalo odgovarajuće sudsko rješenje.

U svjetlu ovakve prakse, kao i u slučaju *Gluhaković*, i ova presuda je prije svega usredsređena na pravne lijekove koji moraju biti uvedeni da bi se razriješila ovakva situacija. Najvažniji sistemski problem u ovom slučaju jeste to što su se domaći sudovi neprestano pozivali na jedan isti niz osnova - osnovanu sumnju - tokom dugog perioda pritvora. Sud je stao na stanovište da sudske vlasti moraju opravdati pritvor tako što će izričito navoditi uvijek nove osnove, a ne samo osnovanu sumnju. Sud, međutim, nije smatrao da je u stanju da konkretno posavjetuje koje bi to mjere trebalo da preduzmu ukrajinske vlasti kako bi se pozabavile ovim problemom.

Sud se pozvao na svoju prethodnu praksu u vezi sa rezervom koju je Ukrajina iznijela na član 5. st. 1 kako bi ustanovio da, iako država nema obavezu da poštuje član 5. u kontekstu početnog lišenja slobode, ta rezerva ne obuhvata i produženi pritvor. Sud se usredsredio na sistemska pitanja u Ukrajini, to jest na ona pitanja koja se ne mogu izbjeći pozivanjem na izraženu rezervu. Iako Sud nije otišao toliko daleko da savjetuje konkretne mjere pomoću kojih bi se prekinula kršenja člana 5, on jeste naglasio institucionalne postupke koji čine još vjerovatnijima kršenja člana 5.

PRESUDA U SLUČAJU ĐERMANOVIĆ PROTIV SRBIJE

23. februar 2010.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Dušan Đermanović, državljanin je Srbije koji je rođen 1966. godine i živi u Novom Sadu, u Srbiji.

U martu 2003. protiv njega je otvorena krivična istraga pod sumnjom da je zloupotrijebio službeni položaj i falsifikovao službene isprave. Nakon otprilike dva mjeseca okružni sud je odredio pritvor podnosiocu predstavke, uz obrazloženje da postoji opasnost da osumnjičeni pobjegne. Pošto je odbačena žalba koju je na to sudsko rješenje uložio podnosilac predstavke, on je konačno pritvoren u februaru 2004. godine. Podnio je zahtjev za puštanje na slobodu uz jamstvo, ali je i taj zahtjev odbačen. U novembru 2004. okružni sud ga je osudio na četiri i po godine zatvora.

U junu 2005. godine Vrhovni sud je poništio presudu i vratio predmet na ponovno razmatranje, ali je u isto vrijeme donio rješenje o zadržavanju podnosioca predstavke u pritvoru. On je potom uložio nekoliko zahtjeva da bude pušten na slobodu uz jemstvo, ali je svaki od tih zahtjeva odbačen. Drugu presudu okružnog suda donijetu u maju 2006. godine, kojom je skraćena prvobitno izrečena kazna podnosiocu predstavke, poništio je Vrhovni sud. U junu 2007. godine okružni sud ga je osudio na četiri godine zatvora. Podnosilac predstavke je pušten na slobodu, ali mu je naloženo da ne napušta mjesto stanovanja i da se svakog mjeseca javlja sudu.

Za vrijeme boravka u pritvoru, podnosilac predstavke je imao ozbiljnih zdravstvenih problema, uključujući tu i hepatitis C, koji mu je dijagnosticiran krajem 2006. godine. Žalio se da mu je zdravstveno stanje u velikoj mjeri pogoršano zbog dužine boravka u pritvoru i zahtijevao je da bude pušten iz pritvora gdje mu nije bila pružena odgovarajuća medicinska njega. Nekoliko sedmica poslije određivanja dijagnoze, podnosilac predstavke je stupio u štrajk glađu. Kada je prebačen u zatvorsku bolnicu zbog toga što mu se, usljed štrajka glađu, pogoršala situacija sa jetrom, odbio je da bude podvrgnut ispitivanjima.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se, prije svega, na članove 3. (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja) i 5. stav 3. (pravo na slobodu i sigurnost) podnosilac predstavke je naveo da je liječenje koje mu je pruženo tokom boravka u pritvoru bilo neadekvatno i da je dužina njegovog pritvora u pretkrivičnom postupku bila prekomjerna.

Član 3.

Sud je podsjetio da u svjetlu člana 3. Konvencije država mora obezbijediti da lice koje boravi u pritvoru ima uslove koji su u skladu s poštivanjem ljudskog dostojanstva, kao i da način i metod izvršenja mjere ne podvrgavaju pojedinca trpljenju ili teškoćama koje prevazilaze onaj neizbježni nivo patnje inherentan svakom pritvoru, kao i da, s obzirom na praktične zahtjeve koje postavlja lišenje slobode, zdravlje i blagostanje pritvorenika budu na odgovarajući način zaštićeni kroz obezbjeđivanje neophodne ljekarske pomoći i liječenja.

U izuzetnim slučajevima, kada je zdravstveno stanje pritvorenika takvo da je potpuno inkompatibilno sa držanjem u pritvoru, član 3. može nalagati da pritvorenik, odnosno pritvorenicu budu oslobođeni pod izvjesnim uslovima. Međutim, član 3. se ne može tumačiti u tom smislu da on propisuje opštu obavezu puštanja pritvorenika na slobodu iz zdravstvenih razloga. Prije bi se moglo reći da je riječ o tome da taj član nameće državi obavezu da zaštititi fizičko blagostanje lica koja su lišena slobode. Sud prihvata da ljekarska pomoć koja se pruža u zatvorskim bolnicama nije uvijek na istom nivou kao i pomoć koju širokoj javnosti pružaju najbolje zdravstvene ustanove. Ipak, država mora obezbijediti da se na odgovarajući način zaštite zdravlje i blagostanje pritvorenika.

U ovom slučaju, Sud je prije svega istakao da nema dokaza da vlasti nisu obezbijedile hitno dijagnosticiranje infekcije podnosioca predstavke hepatitisom C. U suštini, podnosilac predstavke je tu infekciju otkrio zahvaljujući tome što je u pritvoru mogao da koristi usluge volonterskog savjetovališta. Iz tih razloga, s obzirom na činjenicu da se nisu ispoljili neki očigledni raniji simptomi, Državi se ne može predbaciti da nije blagovremeno dijagnosticirala bolest kod pritvorenika.

Osim toga, Sud je primijetio da tokom sedam mjeseci koliko je proteklo od dijagnosticiranja bolesti do njegovog puštanja iz pritvora podnosilac predstavke nije započeo medicinsko liječenje svog oboljenja. Njemu je, međutim, bila izvršena biopsija jetre, urađeni su mnogobrojni krvni testovi i specijalistički pregledi.

Za žaljenje je to što su protekla dva mjeseca dok ljekar specijalista nije pregledao podnosioca predstavke. Međutim, sam podnosilac predstavke je znatno odgodio identifikaciju stepena oštećenja svoje jetre time što je stupio u štrajk glađu i odbio da se podvrgne bolničkim pregledima. Tim svojim postupcima on je pokazao da ne vodi računa o svom zdravstvenom stanju, te stoga vlasti ne mogu biti smatrane odgovornima za pogoršanje njegovog zdravstvenog stanja za vrijeme boravka u pritvoru.

Iz tih razloga, Sud je zaključio da se ovdje nije radilo o kršenju člana 3.

Član 5 stav 3.

Sud je primijetio da je prvenstveno obaveza državnih pravosudnih organa da obezbijede da, u datom slučaju, pritvor osumnjičenog u prekrivičnom postupku ne prekoračuje razuman vremenski rok. U tom cilju oni moraju ispitati sve činjenice u prilog ili protiv postojanja istinskog zahtjeva javnog interesa koji opravdava, uz dužno vođenje računa o načelu pretpostavke nevinosti, odustajanje od pravila poštivanja individualne slobode, i moraju ih iznijeti u obrazloženju svojih odluka kojima odbijaju molbe za puštanje na slobodu. U suštini, Evropski sud se poziva da upravo na osnovu razloga navedenih kao obrazloženje tih odluka i na osnovu istinitih činjenica koje u svojim žalbama iznose podnosioci predstavki odlučuje o tome da li je bio prekršen ili nije bio prekršen član 5. stav 3. Konvencije.

Postojanje osnovane sumnje da je lice koje je lišeno slobode počinilo krivično djelo predstavlja uslov *sine qua non* zakonitosti produženog pritvora, ali poslije protoka određenog vremena taj uslov više nije dovoljan. U takvim slučajevima Sud mora da utvrdi da li su sudski organi naveli i druge osnove kojima opravdavaju lišenje slobode. Ako su ti osnovi „relevantni” i „dovoljni”, Sud mora, također, da utvrdi da li su nadležni državni organi ispoljili „posebnu pažnju i budnost” u vođenju postupka. Teret dokazivanja u tim stvarima ne bi se smio prebacivati u tom smislu da se od pritvorenika očekuje da dokaže postojanje razloga za svoje puštanje na slobodu. Sud je konstatovao da je ukupni period trajanja pritvora u prekrivičnom postupku koji u ovom slučaju treba da

bude uzet u obzir, uključujući tu i dva perioda pritvora poslije poništenja presuda donijetih protiv podnosioca predstavke, iznosio dvije godine i dva mjeseca. Organi su redovno produžavali pritvor, svaki put se kod donošenja odluke o produženju pritvora pozivajući na to da postoji rizik od njegovog bjekstva, budući da na samom početku istrage podnositelj predstavke nije bio dostupan sudskim organima. Sud je smatrao da je to moglo da bude prihvatljivo opravdanje za prvobitnu odluku odnosno rješenje o pritvoru. Domaći sudovi nisu, međutim, utvrdili da li je taj osnov ostao važeći i u podmakloj fazi postupka.

Naprotiv, organi vlasti nisu uopšte razmotrili alternativne načine za obezbjeđivanje prisustva podnosioca predstavke na suđenju, kao što bi bilo privremeno oduzimanje njegovih putnih isprava. Pored toga, njegove molbe za puštanje iz pritvora odbačene su čak i pošto je u pritvoru već bio zadržan toliko dugo koliko iznose tri četvrtine dužine zatvorske kazne koja mu je izrečena i jednom i drugom presudom - obje te presude su poništene - i uprkos njegovom pogoršanom zdravstvenom stanju.

Iz tih razloga Sud je zaključio da se osnov na kome je doneseno rješenje o produžetku pritvora podnosioca predstavke nije mogao smatrati dovoljnim, čime je bio prekršen član 5. stav 3. Konvencije.

3. Komentar

Odavno se pred Evropskim sudom za ljudska prava postavlja pitanje zdravstvenog liječenja pritvorenika.

U preporuci Rec (2006) 2 Komiteta ministara zemljama-članicama o Evropskim zatvorskim pravilima jasno se navodi (Pravilo 39) da zatvorska uprava vodi računa o zdravlju svih zatvorenika pod njenim nadzorom, a posebno se (u Pravilu 40 stav 5) navodi sljedeće: „Sve neophodne medicinske, hirurške i psihijatrijske usluge koje u svrhu liječenja postoje u zajednici moraju biti na raspolaganju i zatvorenicima u svrhu liječenja.” Ta pravila odražavaju sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava u jednom većem broju slučajeva (vidjeti, na primjer, *Mouisel protiv Francuske*, 14. novembar 2002; *Sakkopoulos protiv Grčke*, 15. januar 2004; *Paladi protiv Moldavije*, 10. juli 2007).

Važno je imati na umu da je, kada je čovjek odveden u zatvor, jedino pravo koje je on automatski izgubio pravo na slobodu. Pravo na to da se prema njemu postupa na način koji je u skladu sa članom 3. Konvencije predstavlja apsolutno pravo i kršenje tog prava nikada ne može biti opravdano. Država Srbija je ukazala na to da ona u potpunosti podržava i poštuje važnost toga da pritvorenici budu u mogućnosti da se podvrgnu ljekarskim pregledima i van zatvorskog režima, a ne samo da ih pregleda zatvorski ljekar, kao i da je ovog podnosioca predstavke redovno pregledao njegov lični ljekar. Prag težine koji nalaže član 3. veoma je visok i Sud je u ovom slučaju utvrdio da je država Srbija ispoljila „dovoljan stepen budnosti i pažnje” u pružanju zdravstvene njege podnosiocu predstavke. Prema tome, nije bilo kršenja člana 3.

Međutim, time što nije detaljno preispitivano dalje postojanje potrebe za pritvorom u postupku prije suđenja bio je prekršen član 5. stav 3, zbog toga što nisu razmotreni alternativni načini da se osigura prisustvo podnosioca predstavke na suđenju.

PRESUDA U SLUČAJU *BLONDET PROTIV FRANCUSKE*

5. oktobar 2004.

1. Činjenično stanje

Eddy Blondet je francuski državljanin rođen 1965. godine. On je trenutno u zatvoru *Mauzac* u Francuskoj.

Podnosilac predstavke je osumnjičen za neovlašteno korištenje kreditne kartice R.C., koja je proglašena nestalom i za koju se pretpostavljalo da je mrtva. On je zvanično obaviješten da je pod istragom zbog sumnje da je izvršio djela prevare, pokušaja prevare i posjedovanja ukradene imovine, i lišen je slobode u aprilu 1995. godine. Nakon otkrića tijela R.C. u junu 1996. godine, podnosilac predstavke je obaviješten da je pod istragom zbog sumnje da je izvršio ubistvo. Po okončanju sudskog postupka proglašen je krivim za ubistvo, krađu i prevaru, i 17. maja 2001. godine osuđen na 15 godina zatvora.

2. Odluka Suda

Pozivajući se na član 5. stav 3. Konvencije (pravo na izvođenje pred sudiju bez odlaganja) podnosilac predstavke se žalio na dužinu pritvora do suđenja. On se dalje žalio prema članu 8. (pravo na poštivanje prepiske) da je njegova prepiska sa Evropskim sudom za ljudska prava dva puta otvorena.

Član 5. stav 3.

Evropski sud je napomenuo da je podnosilac predstavke bio u pritvoru do suđenja u trajanju od pet godina, jednog mjeseca i 13 dana. Sudovi, kojima je podnio zahtjev za puštanje na slobodu, više puta su kao razloge za odbijanje navodili potrebu da se zaštiti javni red, da se obezbijedi njegovo prisustvo na suđenju i spriječi opasnost od bjekstva, kao i potrebu da se spriječi vršenje pritiska na svjedoke. Iako su ovi razlozi bili relevantni i dovoljni na početku istrage, kako je vrijeme prolazilo to nije više bio slučaj, naročito u pogledu potrebe obezbjeđenja javnog reda. U pogledu samog toka postupka, Sud je primijetio da domaće sudske vlasti nisu djelovale efikasno. Konačno, Sud je smatrao da krivična djela za koja je podnosilac predstavke bio optužen nisu posebno složena. Evropski sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 3. Evropske konvencije.

Član 8.

Zatvorske vlasti su otvorile dva pisma Evropskog suda upućena podnosiocu predstavke. Činjenica da su dva odvojena pisma otvorena, iako je pečat registra Suda bio jasno uočljiv na kovertama, otkrila je neregularnost u djelovanju zatvorske službe i neosporno predstavljala miješanje u pravo podnosioca na poštivanje prepiske. To miješanje, koje je protivno francuskim propisima na snazi, nije bilo u skladu sa zakonom u okviru značenja člana 8. stav 2. Konvencije. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 8. Konvencije.

Član 41.

Evropski sud je smatrao da je utvrđivanje povrede samo po sebi predstavljalo dovoljnu nadoknadu za nematerijalnu štetu. On je podnosiocu predstavke dodijelio 500 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Pritvor do suđenja mora uvijek biti izuzetak, a ne pravilo, čak i kad je lice optuženo za ozbiljna krivična djela. Pritvor nikada ne smije biti nametnut automatski ili iz stereotipnih razloga (vidi, na primjer, slučaj *Caballero protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. februar 2000). Kako je Evropski sud u ovom slučaju naglasio, kako vrijeme prolazi, prvobitni razlozi za pritvor neće biti dovoljni. Vijeće Evrope smatra da se, kada je predviđena kazna do pet godina - nakon osude za ozbiljno krivično djelo - to mora smatrati „dugoročnom kaznom”. To će zahtijevati da je zatvorenik u mogućnosti da učestvuje u posebnim programima koji mu pomažu da psihički savlada ovakvo stanje, zbog priznatih nepovoljnih dejstava tako dugačkog lišavanja slobode (vidi Preporuku Vijeća Evrope REC2003(23)). Takvi programi su rijetko dostupni onima u pritvoru do suđenja. Pritvor do suđenja neosuđenog lica tokom vremenskog perioda jednakog dugoročnoj kazni stoga će jasno zahtijevati „naročito jake razloge”. Opravdati ga na osnovu ozbiljnosti optužbe negiralo bi pretpostavku nevinosti.

Ova presuda je, također, naglasila pravilo da zatvorske vlasti ne samo da ne smiju da čitaju povjerljivu prepisku, nego ne smiju ni da je otvaraju. U ovu kategoriju spada prepiska između pritvorenika i Evropskog suda, ali također i prepiska između pritvorenog lica i njegovog pravnog zastupnika. Države moraju obezbijediti da imaju na snazi pravne norme koje štite ovo važno jemtvo, kao i da se one sprovode u praksi. Sva lica lišena slobode i njihovi pravni zastupnici treba da budu obaviješteni o tome šta prema domaćem pravu treba da bude napisano na koverti povjerljivog pisma, što će obezbijediti da je zatvorske vlasti ne otvore. Prepiska sa Evropskim sudom je uvijek lako prepoznatljiva sa koverta, i nema potrebe za posebnim naznakama radi njene zaštite.

PRESUDA U SLUČAJU *YANKOV PROTIV BUGARSKE*

11. decembar 2003.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Todor Antimov Yankov, bugarski je državljanin, rođen 1943. godine i živi u gradu Plovdiv u Bugarskoj. On je bio izvršni direktor fonda za privredne investicije i finansijskog preduzeća. Također je bivši profesor ekonomije i doktor ekonomije.

On je 12. marta 1996. godine uhapšen zbog sumnje da je učestvovao u nezakonitim finansijskim poslovima. Pritvoren je do suđenja u trajanju od dvije godine i skoro četiri mjeseca.

G. Yankov je tokom pritvora više puta podnosio zahtjev za oslobađanje tvrdeći, između ostalog, da činjenica da su svi dokazi prikupljeni tokom prvih nekoliko mjeseci istrage svodi na najmanju mjeru opasnost da nakon toga ometa tok pravde; da nema krivični dosije; i da ne postoji nikakva opasnost od bijega, imajući u vidu njegovu starost, porodične veze i zdravstveno stanje (on je patio od visokog krvnog pritiska, arterioskleroze, kamena u bubregu, dijabetesa i depresije). On je, također, tvrdio da su dokazi protiv njega slabi i da su optužbe zasnovane na pogrešnom tumačenju relevantnog zakona.

U februaru 1998. je poslat u bolnicu radi specijalističkog medicinskog liječenja.

Tokom pretresa podnosioca predstavke 10. marta 1998. prije sastanka sa pravnim zastupnicima, zatvorski službenik je zaplijenio rukopis knjige koju je pisao tvrdeći da je podnosilac predstavke imao namjeru da ga preda pravnom zastupniku. U tekstu, u kome je opisivao svoj pritvor i krivični postupak, zatvorski stražari su nazvani „dobro uhranjenim lijenčugama” i „prostim seljacima” i imenovani policijac „provincijalnim skorojevićem”, i izgleda da je pominjao tužioce i istražitelje u slučaju kao „moćne beskrupulozne ljude”. Podnosilac predstavke je tvrdio da je namjeravao samo da svom zastupniku pročita odjeljke iz rukopisa, pošto je još u gruboj skici.

Istog dana je izdat i sproveden nalog upravitelja zatvora protiv podnosioca predstavke „jer je iznio uvrjedljive i klevetničke izjave protiv službenika, sudija, tužilaca i državnih institucija”. Podnosiocu predstavke je obrijana glava i smješten je u samicu do 17. marta 1998. godine. On tvrdi da njegova ćelija nije imala sanitarne instalacije i da je morao da koristi kofu koja nije redovno praznjena, da je higijena bila loša i da nije bilo dovoljno svjetla. Kada se 19. marta podnosilac predstavke pojavio pred okružnim sudom, bilo je uočljivo da mu je glava bila nedavno obrijana.

Podnosilac predstavke je primljen u bolnicu 25. marta, a 10. jula 1998. godine je oslobođen uz jemstvo na osnovu zdravstvenog stanja.

Okružni sud Plovdiva je 30. oktobra 1998. godine proglasio podnosioca predstavke krivim, prije svega za naganje nezakonitih prenosa novca u inostranstvo, i osudio ga na pet godina zatvora. Osuda i kazna su poništene 5. juna 2000. godine i preliminarna istraga je ponovo pokrenuta. Postupak je još uvijek čekao na suđenje u novembru 2002. godine, od kada Sud nije dobio dalje podatke.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je postupanje u pritvoru bilo protivno članu 3. (zabrana nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja) Konvencije, pošto je smješten u samicu i prisilno mu je obrijana glava. On je, također, tvrdio da disciplinska mjera koja mu je nametnuta zbog pisanja knjige predstavlja povredu člana 10. (pravo na slobodu izražavanja), da je njegov pritvor predstavljao povredu člana 5. (pravo na slobodu i sigurnost) i da je dužina krivičnog postupka bila nerazumna protivno članu 6. stav 1. (pravo na suđenje u razumnom vremenskom roku). On se, također, pozvao na član 13. (djelotvoran pravni lijek) Evropske konvencije.

Član 3.

Sud je primijetio da će zatvorenik kome je prisilno obrijana glava veoma vjerovatno imati osjećanje manje vrijednosti. Dokaz o pretrpljenom poniženju je, također, odmah vidljiv drugima, uključujući zatvorsko osoblje, druge zatvorenike i posjetiocce ili javnost, ako se zatvorenik oslobodi ili dovede na javno mjesto ubrzo nakon toga. Sud je smatrao da je prisilno brijanje kose pritvorenika u načelu djelo koje može za posljedicu imati umanjenje ljudskog dostojanstva ili ponižavajuće osjećanje manje vrijednosti.

Djelo na koje se žalilo nije imalo nikakvu pravnu osnovu ni valjano opravdanje. Čak i da nije bilo namijenjeno ponižavanju, uklanjanje kose podnosioca predstavke bez posebnog opravdanja je samo po sebi proizvoljno i kaznene prirode, i stoga je bilo vjerovatno da mu izgled bude usmjeren ka njegovom ponižavanju i potčinjavanju. Starost podnosioca predstavke (u relevantno vrijeme 55 godina), i činjenica da se pojavio na javnom pretresu devet dana nakon što mu je glava obrijana, također su relevantni.

Brijanje glave podnosioca predstavke u kontekstu zatvaranja u samicu zbog pisanja kritičkih i uvrijedljivih primjedbi predstavljalo je neopravdano postupanje dovoljne ozbiljnosti da bude očišćeno kao ponižavajuće. Stoga je došlo do povrede člana 3. Konvencije.

Član 10.

Sud je primijetio da su bugarske vlasti kaznile podnosioca predstavke, a da pritom u svojoj odluci nisu navele zašto su izjave smatrale klevetničkim.

Iako se komentari mogu smatrati pogrdnim, daleko su od veoma uvrijedljivih. Također, iznijeti su u rukopisu napisanom jezikom i stilom karakterističnim za lične memoare ili slični književni oblik, i u kontekstu suštinskog kritikovanja primjene pravde i službenika koji u tome učestvuju. Bugarske vlasti su stoga morale pokazati uzdržanost u svojoj reakciji.

Sud je, također, bio pod utiskom činjenice da je podnositelj predstavke kažnjen za bilježenje svojih misli u ličnom rukopisu koji do zapljene izgleda nije nikom pokazao. On nije ni „izgovorio” ni „širio” bilo kakve uvrijedljive ili klevetničke izjave. Naime, nije se tvrdilo da je rukopis dijelio drugim zatvorenicima.

Iako su se pripadnici zatvorske uprave koji su vidjeli zaplijenjeni rukopis podnosioca predstavke morali osjetiti lično uvrijeđenim izvjesnim primjedbama koje su se odnosile na njih, teško je prihvatiti da je to bio dovoljan razlog za kažnjavanje podnosioca predstavke. Nije bila uspostavljena pravična ravnoteža između prava na slobodu izražavanja podnosioca predstavke i potrebe za održanjem autoriteta sudstva i zaštite ugleda javnih službenika. Kažnjavanjem podnosioca predstavke, zatvorenika, sa sedam dana boravka u samici zbog iznošenja umjereno uvrijedljivih primjedbi u privatnom rukopisu koji kritikuje cijeli sudski sistem i nije davan drugim zatvorenicima, vlasti su prekoračile granicu slobode odlučivanja, i stoga je došlo do povrede člana 10. Evropske konvencije.

Član 13. u vezi sa članovima 3. i 10.

Bugarska vlada nije tvrdila da je postojao djelotvoran pravni lijek protiv prisilnog brijanja glave podnosioca predstavke, što je djelo bez ikakve pravne osnove.

U pogledu miješanja u pravo na slobodu izražavanja podnosioca predstavke, Sud je primijetio da je njegov rukopis zaplijenjen istog trenutka i da je zatvoren u samicu odmah nakon nalaganja disciplinske kazne. Nije pokazano da mu je pružena razumna mogućnost da se žali prije izvršenja kazne. U relevantno vrijeme, i do 2002. godine, prema bugarskom zakonu nije bila moguća žalba sudskom organu na disciplinsko zatvaranje zatvorenika u samicu.

Zaključivši da podnositelj predstavke nije imao na raspolaganju djelotvoran pravni lijek u pogledu ponižavajućeg postupanja kojem je podvrgnut ili miješanja u slobodu izražavanja, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 13.

Član 5. stav 3.

Pravo da se bude izveden pred sudiju

Nakon hapšenja, podnositelj predstavke je izveden pred istražitelja koji nije imao nadležnost da

donese obavezujuću odluku o njegovom pritvaranju. Ni istražitelj ni tužilac koji je potvrdio pritvor nisu bili dovoljno nezavisni ni nepristrasni za potrebe člana 5. stav 3. Evropske konvencije, zbog svoje uloge u krivičnom gonjenju i moguće uloge stranke u krivičnom postupku. Stoga je došlo do povrede člana 5. stav 3. Konvencije, jer podnosilac predstavke nije izveden pred sudiju ili drugo službeno lice određeno zakonom da obavlja sudske funkcije.

Pravo na suđenje u okviru razumnog vremenskog roka ili oslobađanje do suđenja

Sud je zaključio da su propustom da ispituju konkretne relevantne činjenice, i oslanjajući se isključivo na zakonsku prepostavku zasnovanu na težini optužbi (kojom je teret dokazivanja da ne postoji čak ni hipotetička opasnost od bijega, ponavljanja krivičnog djela ili zavjere prebačen na optuženog), vlasti produžile pritvor podnosioca predstavke na osnovu razloga koji se ne mogu smatrati dovoljnim.

Sud je stoga zaključio da vlasti nisu opravdale zadržavanje podnosioca predstavke u pritvoru u vremenskom periodu od dvije godine i skoro četiri mjeseca. Stoga je došlo do povrede člana 5. stav 3. Konvencije pošto pritvor podnosioca predstavke prije suđenja nije u cijelosti bio opravdan, i bio je prekomjerne dužine.

Član 5. stav 4.

Sud je podsjetio da, iako je podnosilac predstavke iznio razloge kojima osporava zasnovanost pritvora, bugarski sudovi u svojim odlukama nisu posvetili pažnju nijednom od ovih razloga, tretirajući ih, po svemu sudeći, kao nebitne za pitanje zakonitosti njegovog pritvora prije suđenja. Propust sudova da uzmu u obzir konkretne činjenice koje mogu dovesti u sumnju postojanje uslova od suštinske važnosti za „zakonitost” pritvora podnosioca predstavke predstavljao je povredu člana 5. stav 4. Konvencije.

Član 5. stav 5.

Zaključivši da bugarski zakon nije podnosiocu predstavke pružio ostvarivo pravo na nadoknadu u pogledu pritvora, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 5. stav 5. Konvencije.

Član 6. stav 1.

Postupak je trajao šest godina i pet mjeseci, i Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 8.000 eura na ime nematerijalne štete, i 4.000 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Jedino pravo prema Konvenciji koje zatvorenici gube jeste pravo na slobodu. Svako drugo ograničavanje njihovih prava i sloboda mora biti strogo opravdano zahtjevom održavanja zatvorskog reda. Ova značajna nova odluka o pravima zatvorenika pruža veoma koristan dodatak prethodnoj sudskoj praksi na ovom polju po više tačaka:

(1) Sud je u ovom slučaju po prvi put utvrdio da je član 3. Evropske konvencije povrijeđen prisilnom promjenom izgleda osobe brijanjem kose. Sud je smatrao da će lice vjerovatno doživjeti osjećanje manje vrijednosti ako se njegov fizički izgled promijeni protiv njegove volje, a to poniženje bude odmah vidljivo drugima. Nije brijanje samo po sebi predstavljalo povredu člana 3. Konvencije, već činjenica da ono nije bilo opravdano. Sud je odbacio tvrdnju vlade da je ovo bila higijenska mjera pošto se nije tvrdilo da je u zatvoru postojao problem sa parazitima, a zatvorenici u drugim djelovima zatvora nisu obrijani. On je, također, primijetio da izvještaj Komiteta za sprječavanje mučenja Vijeća Evrope o Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji kritikuje praksu brijanja svih novih zatvorenika i onih vraćenih u zatvor nakon bjekstva, pošto je „bez medicinskog opravdanja”, i preporučuje vlastima BJRM da prekinu sa tom praksom.

(2) U pogledu zapljene rukopisa knjige podnosioca predstavke, Sud je također utvrdio da je bila neopravdana pošto je to bio privatni književni dokument. Nije se tvrdilo da ga je on davao drugim zatvorenicima da bi remetio zatvorski red.

(3) U pogledu prava na djelotvorni pravni lijek, Sud je u ovom slučaju razmatrao da li je podnosilac predstavke imao na raspolaganju lijek kojim bi osporio dvije mjere na koje se žalilo prije njihovog izvršenja. Sud je primijetio da je 2002. godine, poslije ovih događaja, zakon promijenjen tako da se uvede sudska žalba na zatvaranje u samicu. Veliko vijeće je već u slučaju *Ezeh i Connors protiv Ujedinjenog Kraljevstva* utvrdilo da se, kada se zatvorski disciplinski postupak može klasifikovati kao krivična optužba, zahtijeva pravo na žalbu sudskom organu.

PRESUDA U SLUČAJU *ŠABANI PROTIV ŠVICARSKE*

5. novembar 2009.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke je Ragib Šabani, Albanac sa Kosova rođen 1966, koji se trenutno nalazi u zatvoru u Lozani, Švicarska.

Šabani je uhapšen na teritoriji Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije pod sumnjom da je umiješan u međunarodni lanac šverca nekoliko stotina kilograma heroina i kokaina, čiji jedan krak vodi do Švicarske. Izručen je Švicarskoj i smješten u pritvor 29. oktobra 2003.

Pretkrivični postupak na okolnost pripadnosti g. Šabanija kriminalnoj organizaciji i umiješanosti u pranje novca i vršenje teških krivičnih djela po osnovu Federalnog zakona o zloupotrebi narkotika je započeo 15. septembra 2005.

Šabani je na odluku o pritvoru ulagao žalbe Apelacionom odjeljenju Saveznog krivičnog suda i prije i poslije naznačenog datuma, ali je sud njegov zahtjev da se brani sa slobode odbio navodeći opasnosti od bjekstva i uticanja na svjedoke. Nakon ulaganja još jednog zahtjeva iste vrste, Apelaciono odjeljenje Saveznog krivičnog suda upućuje zahtjev istražnom sudiji da do 15. avgusta 2007. izvijesti taj sud o toku istrage, što je istražni sudija i učinio.

U decembru 2007. se podiže optužnica protiv podnosioca predstavke, koji ulaže još jedan zahtjev za puštanje na slobodu do početka suđenja u martu 2008, ubrzo nakon što su sve strane u postupku bile obaviještene da je prvi pretres zakazan za avgust 2008. Federalni sud ponovo utvrđuje da postoji opravdani rizik od bjekstva i naglašava da je u interesu javnosti da se postupak provodi po zakonu, s obzirom na činjenicu da je podnosilac predstavke optužen za izuzetno teška krivična djela, da ne saraduje sa istražnim organima, da se radi o opasnoj osobi i da sve te okolnosti zahtijevaju primjenu specijalnih mjera sigurnosti.

Federalni krivični sud 30. oktobra 2008. osuđuje Šabanija na 15 godina zatvora zbog teških krivičnih djela trgovine narkoticima i označava ga kao vođu kriminalne organizacije koja se tim nelegalnim poslovima bavila. Pošto podnosilac predstavke još nije dobio otplovak presude od 30. oktobra 2008, presuda se još ne izvršava.

2. Odluka Suda

Podnosilac se u svojoj predstavi žalio na prekomjerno trajanje pritvora, pozivajući se na odredbe člana 5. stav 3.

Član 5. stav 3.

Sud je podvukao da član 5. stav 3 jemči pravo optuženog da se brani sa slobode. Postojanje osnovane sumnje da je uhapšeni počinitelj krivičnog djela predstavlja nužni uslov za kontinuirano trajanje pritvora jedno određeno vrijeme. Nakon isteka tog vremena, međutim, takav razlog prestaje da bude dovoljan za zadržavanje u pritvoru. Nadležni organi su morali navesti relevantne i dovoljne dokaze za produžetak pritvora i pokazati da su posebno posvećeni radu na tom predmetu.

Kao razlog za određivanje pritvora u prekrivičnom postupku je navedeno da je g. Šabani počinio više krivičnih djela. Razlozi za produžavanje pritvora u ukupnom trajanju od pet godina su bili i relevantni i dovoljni – postojanje izražene sumnje da osumnjičeni jeste izvršio djela koja mu se stavljaju na teret i opasnosti od bjekstva i uticanja na svjedoke tokom trajanja prekrivičnog postupka. Po tom pitanju su švicarski sudovi pravovremeno i temeljno obrazložili odluke o produženju pritvora.

Oni su, također, ispitali i mogućnost polaganja jemstva, ali su kao razlog za odbacivanje naveli da se time ne bi otklonio rizik od bjekstva, s obzirom da bi se za polaganje jemstva također mogao koristiti novac sumnjivog porijekla.

Budući da se radilo o veoma složenom predmetu djelovanja kriminalne organizacije, šverca narkotika i korištenja značajnih novčanih sredstava, istražne mjere nisu bile nesrazmjerne. Isto tako, nadležnim organima Švicarske se nije moglo spočitavati nepostupanje tokom trajanja postupka.

Što se tiče navoda g. Šabanija da je prošlo osam mjeseci od završetka prekrivičnog postupka do zakazivanja prvog pretresa, Sud je prihvatio argumente Države da je tokom tog perioda detaljno analizirano koje mjere sigurnosti treba preduzeti kako bi se postupak u ovom veoma složenom predmetu sproveo do kraja bez bezbjednosnih rizika.

Shodno tome, Sud utvrđuje da, bez obzira što pritvor tokom istrage jeste trajao dugo, time nisu bila ugrožena prava podnosioca predstave zajemčena članom 5. stav 3, te je sa četiri glasa za i tri protiv zaključio da se ovdje ne radi o povredi pomenutog člana.

3. Komentar

U ovoj presudi se jasno razgraničavaju tri elementa kojima Država mora posvetiti dužnu pažnju kada se radi o pritvoru po osnovu optužbi za vršenje teških djela organizovanog kriminala, a posebno o trgovini narkoticima: kako naći pravu ravnotežu između potrebe da se optuženi što prije izvede pred sud, potrebe da se zaštite prava pojedinca u pogledu predugog trajanja pritvora i potrebe sprovođenja detaljne istrage.

Presuda Evropskog suda pokriva dva razdvojena perioda boravka u pritvoru g. Šabanija – pet godina pritvora tokom trajanja pretkrivičnog postupka i pritvor od osam mjeseci od okončanja pretkrivičnog postupka do početka suđenja.

U odnosu na prvi period, Sud se pozvao na sopstvenu kontinuiranu praksu da se svaki slučaj u vezi člana 5. stav 3. posebno razmatra. U ovom konkretnom slučaju, Sud se usredsrijedio na sljedeće elemente: težinu krivičnih djela, činjenicu da bi jemstvo za puštanje optuženog da se brani sa slobode nužno bilo isplaćeno novcem sumnjivog porijekla, složenost predmeta i međunarodnu dimenziju krivičnih djela koja su bila predmet istrage. Možda bi bilo dobro da se ova presuda pročita zajedno sa sličnim presudama, kako bi se lakše vidjelo kako sudska praksa evoluirala (npr. presuda u slučaju *Rancev protiv Kipra i Rusije* od 7. januara 2010), po pitanju obaveza država da sarađuju u istragama prekograničnog kriminala u situacijama u kojima se također pojavljuju i pitanja zaštite fundamentalnih ljudskih prava, kao što je pravo na život (što je evidentno u slučajevima vezanim za isporuke velikih količina droge). U ovom konkretnom slučaju, nadležni organi Švicarske su sproveli ekstenzivnu i dugotrajnu istragu u saradnji sa nadležnim organima Italije, Kosova, Njemačke, Francuske, Albanije, Bugarske, Španije i Mađarske. Pošto su države u obavezi da sarađuju u istragama prekograničnog kriminala, u tu svrhu im se moraju obezbijediti i odgovarajući pravni instituti, uključujući i produženo trajanje pritvora kada je to neophodno, kako bi one tu svoju obavezu mogle ispuniti na odgovarajući način. Ovdje je odlučujući faktor bio da se ovaj slučaj ticao trgovine narkoticima. U takvim slučajevima Sud često koristi izraz ‘pošast’- bilo da se radi o većinskom ili manjinskom stavu sudskog vijeća ili o nekim drugim slučajevima (vidi presudu u slučaju *Maslov protiv Austrije* od 23. juna 2008, stav 80).

Što se tiče drugog pritvora, Sud zaključuje da je odlaganje početka suđenja bilo opravdano, s obzirom na izraženi bezbjedonosni rizik i vrijeme koje je bilo potrebno da se odgovarajuće bezbjednosne mjere brižljivo isplaniraju. Sudije koje su ostale u manjini ukazuju na činjenicu da je početak suđenja odložen zato što Država nije obezbijedila dovoljan broj pripadnika bezbjedonosnih službi za tu svrhu. Izražavajući svoje neslaganje sa stavom većine, ove sudije su podvukle da Država koja se poziva na bezbjednosne rizike ima obavezu da preduzme sve neophodne mjere za otklanjanje takvih rizika što je prije moguće, umjesto da čeka da se takve mjere preduzmu onda kada to njoj odgovara.

PRESUDA U SLUČAJU *KHUBODIN PROTIV RUSIJE*

26. oktobar 2006.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Viktor Vasilyevich Khubodin, ruski je državljanin rođen 1979. godine i živi u Moskvi.

Prerušena policajka je 29. oktobra 1998. godine pozvala podnosioca i tražila mu da joj kupi narkotike. G. Khubodin se složio i kupio 0.05g heroina koji je platio novcem koji mu je dala. Po povratku na mjesto sastanka gdje je trebalo da preda drogu, uhapsili su ga policajci.

Sljedećeg dana je optužen za trgovinu narkoticima i zadržan u pritvoru. Nalažući pritvor, tužilac se pozvao na okolnosti hapšenja podnosioca, težinu optužbi protiv njega i opasnost od bijega. Pritvor je zatim više puta produžavan. Za te odluke nisu iznijeti nikakvi razlozi.

Podnosilac predstavke je u trenutku hapšenja patio od više hroničnih oboljenja, uključujući i epilepsiju, pankreatitis, virusni hepatitis B i C, kao i razna duševna oboljenja. On je također HIV pozitivan. Tokom boravka u pritvoru je zaražen sa više ozbiljnih bolesti, uključujući boginje, bronhitis i akutnu upalu pluća. Također je imao više epileptičnih napada. Odbrana je u mnogo prilika obavijestila sud, upravu pritvorskog centra i druge državne vlasti o ozbiljnim zdravstvenim problemima podnosioca predstavke, i zahtijevala detaljan ljekarski pregled, ali bez uspjeha.

Sud je 27. jula 1999. godine odlučio da je potrebno novo ispitivanje duševnog stanja podnosioca predstavke. On je odložio postupak, i odlučio da u međuvremenu podnosilac predstavke treba da ostane u zatvoru. Za tu odluku nisu dati razlozi. Žalba podnosioca na ovu odluku nije nikad razmotrena.

Prvo ročište je održano 11. novembra 1999. pred Okružnim sudom. Podnosilac nije bio prisutan. Njegov pravni zastupnik je tražio odlaganje pošto se nije pojavilo više svjedoka, uključujući i lice koje je prodalo heroin podnosiocu predstavke, kao i policajci koji su učestvovali u operaciji. Sud je odbio zahtjev i proglasio podnosioca krivim za prodaju heroina, ali ga je oslobodio zbog zaključaka psihijatrijskog izvještaja u kome je navedeno da je počinio krivično djelo u neuračunljivom stanju.

Tokom suđenja branilac podnosioca predstavke je tvrdio da ga je, protivno ruskom zakonu, policajka navela da počinio krivično djelo. U žalbi na presudu je tvrđeno da je policija izmislila krivično djelo i da je priznanje od podnosioca iznuđeno silom. Gradski sud u Moskvi je odbio žalbu 11. januara 2000. godine.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke je tvrdio da u pritvoru nije dobio odgovarajuću medicinsku njegu, da su uslovi pritvora bili nečovječni i ponižavajući, da je pritvor do suđenja prekoračio razumni vremenski rok, da su zahtjevi za oslobađanje ili razmatrani sa značajnim odlaganjima ili nisu uopšte razmatrani, i konačno da je osuda zasnovana u potpunosti na dokazima dobavljenim policijskim navođenjem. On se pozvao na članove 3, 5. stavovi 3. i 4. i 6. stav 1. Konvencije.

Član 3.

Evropski sud je primijetio da je podnositelj predstavke patio od više hroničnih oboljenja, bio HIV pozitivan i da boluje od ozbiljnog duševnog poremećaja. U tim okolnostima nedostatak pravovremene i odgovarajuće medicinske pomoći, uz odbijanje vlasti da dozvole nezavisno ljekarsko ispitivanje njegovog zdravstvenog stanja, stvorilo je snažno osjećanje nesigurnosti za koje je, zajedno sa fizičkom patnjom, Sud zaključio da predstavlja ponižavajuće postupanje i stoga utvrdio da je došlo do povrede člana 3. Konvencije.

Član 5. stav 3.

Sud je primijetio da su dati razlozi za prvu odluku o pritvoru od 30. oktobra 1998. godine, ali da sudovi nisu iznosili nikakve razloge pri produžavanju pritvora podnosioca predstavke i odbijanju više zahtjeva odbrane za oslobađanje. Sud je podsjetio da težina optužbe ne može sama po sebi opravdati duge periode pritvora do suđenja.

Evropski sud je zaključio da pritvor podnosioca predstavke, u trajanju od godinu i 23 dana, nije bio opravdan „relevantnim i dovoljnim” razlozima, i stoga utvrdio povredu člana 5. stav 3. Konvencije.

Član 5. stav 4.

Sud je smatrao da su razmatranja zahtjeva za oslobađanje bila neopravdano odlagana, i u svjetlu tog zaključka utvrdio povredu člana 5. stav 4. Konvencije.

Član 6. stav 1.

Sud je primijetio da podnositelj predstavke nije imao krivični dosije i da su jedine tvrdnje o njegovoj uključenosti u prodaju narkotika došle od policije. Dalje, nije imao nikakav novčani dobitak od prodaje. Stoga je Sud bio mišljenja da policijska operacija nije imala za cilj lično podnosioca predstavke kao poznatog trgovca narkoticima, već radije bilo koje lice koje bi se složilo da dobavi heroin za policajku.

U nedostatku sveobuhvatnog sistema interne kontrole policijskih operacija, uloga kasnije sudske kontrole postala je ključna. Međutim, Evropski sud je primijetio da sud nije ispitao policajce uključene u „probu kupovine”, iako je odbrana tražila njihovo saslušanje, niti je osuđeno lice koje je prodalo drogu podnosiocu predstavke. Konačno, Sud je naročito bio pod utiskom činjenice da sud nije saslušao ni samog podnosioca predstavke po pitanju navođenja, pošto je i on bio odsutan sa ročišta od 11. novembra 1999. godine.

Sve u svemu, Sud je zaključio da domaći sud, iako je imao razloga da sumnja da je bilo klopke, nije

razmotrio relevantne činjenične i pravne elemente koji su mu mogli pomoći da razlikuje klopku od opravdanog oblika istražne djelatnosti. Slijedi da postupak koji je doveo do osude podnosioca predstavke nije bio „pravičan” i Evropski sud je utvrdio povredu člana 6. stav 1. Konvencije.

Član 41.

Sud je podnosiocu predstavke dodelio 12.000 eura na ime nematerijalne štete i oko 3.130 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Sud obično, pri procjenjivanju da li je dostignut prag surovosti iz člana 3. Konvencije, uzima u obzir starost, spol i zdravstveno stanje žrtve. Ovo je, također, primjenljivo i na zatvorenike. U ovom slučaju Sud je razmatrao da li je nedostatak medicinske pomoći podnosiocu predstavke predstavljao povredu zabrane nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Kako je Sud istakao, u izuzetnim okolnostima od države se može zahtijevati da radi poštivanja člana 3. Konvencije oslobodi zatvorenika čije je medicinsko stanje takvo da nije kompatibilno sa pritvorom (vidi slučaj *Mouisel protiv Francuske*, 14. novembar 2002.). Iako to nije slučaj u sadašnjem predmetu, Sud je ipak utvrdio da je nedostatak odgovarajuće medicinske pomoći, posebno imajući u vidu činjenicu da je podnosilac HIV pozitivan i pati od duševne bolesti, predstavljao ponižavajuće postupanje.

Ovo je jedan od rijetkih slučajeva pred Sudom u vezi sa navođenjem na izvršenje krivičnog djela. Vodeći precedent u vezi sa ovim pitanjem je *Teixeira de Castro protiv Portugala*, 9. juni 1998. U tom slučaju, koji se također odnosi na trgovinu narkoticima kada su preruseni policajci tražili od podnosioca da im kupi narkotike, Sud je utvrdio da su aktivnosti dva policajca prekoračile redovne djelatnosti prerusjenih policajaca, pošto se nisu ograničili na istraživanje krivične djelatnosti podnosioca predstavke na suštinski pasivan način, već su vršili takav uticaj da navedu na vršenje krivičnog djela. U sadašnjem slučaju, Sud je kritikovao nedostatak razmatranja relevantnih činjeničnih i pravnih elemenata od strane domaćih sudova, koji bi pomogli utvrđivanje razlike između klopke i opravdanih oblika istražne djelatnosti, na koju je ukazao u slučaju *Teixeira de Castro*.

PRESUDA U SLUČAJU TARANJENKO PROTIV RUSIJE

15. maj 2014.

1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnijela Jevgenija Taranjenko (Yevgeniya Taranenko), ruska državljanka, rođena 1981. godine, koja živi u Moskvi. U decembru 2004. uhapšena je zajedno s jednom grupom od

četrdesetak ljudi koji su učestvovali u protestu protiv politike predsjednika Putina. Protest su organizovali članovi opozicionog udruženja „Nacional-boljševičke partije” (u daljnjem tekstu: NBP). Učesnici protesta okupili su se u prijemnom dijelu zgrade predsjedničke administracije u Moskvi, istakli su transparente i dijelili letke u kojima su zahtijevali predsjednikovu ostavku.

Gđa Taranjenko je u svojim podnescima navela da ona nije član NBP, ali je prisustvovala protestu da bi prikupila informacije za svoju tezu iz sociologije. Gđa Taranjenko je uhapšena 16. decembra 2004. i potom je odvedena u pritvor do suđenja, a u tom pritvoru je ostala gotovo godinu dana. Rejonski sud rejona Hamovniki u Moskvi donio je rješenje o pritvoru podnositeljke predstavke uz obrazloženje da je osumnjičena za posebno teško krivično djelo, da bi mogla da pobjegne, da ponovo učini isto djelo, da utiče na svjedoke ili da na neki drugi način omete istragu.

Podnositeljka predstavke je 22. decembra 2004. optužena za „pokušaj nasilnog osvajanja vlasti u državi i namjerno uništenje i razaranje tuđe imovine na javnim mjestima”. Podnositeljka predstavke je u nekoliko različitih prilika tražila da bude puštena na slobodu pozivajući se, prije svega, na to što se ranije nikada nije našla u krivičnoj evidenciji, kao i na to da ima stalno boravište i stalno zaposlenje nastavnice u školi. Rejonski sud je odbio sve njene zahtjeve pozivajući se na težinu optužbi.

Presudom koju je 8. decembra 2005. izrekao Tverski rejonski sud podnositeljka predstavke je oglašena krivom za učešće u masovnim nemirima i osuđena je na tri godine zatvora, uslovno. Sudsko vijeće je utvrdilo da učesnici u tom protestu nisu ispunili predviđenu proceduru za ulazak u zgradu predsjedničke administracije, zaobišli su punktove za bezbjednosnu provjeru, odgurnuli stražara koji je pokušao da ih zaustavi i onda se zatvorili u jednu kancelariju, uništavajući namještaj. Prilikom odmjeravanja kazne, rejonski sud je uzeo u obzir da su okrivljeni nadoknadili nanesenu materijalnu štetu. Presuda je potvrđena u žalbenom postupku u martu 2006. godine. Nakon što je u decembru 2005. izrečena presuda kojom je oglašena krivom, podnositeljka predstavke je puštena na slobodu.

2. Odluka Evropskog suda

Podnositeljka predstavke je u pritužbi navela, pozivajući se na član 5. Konvencije, da nije bilo osnova za njen produženi pritvor, da joj nije suđeno u razumnom roku, kao i da rješenja o pritvoru nisu bila u dovoljnoj mjeri osnovana. Pored toga, u pritužbi je navela da su njeno hapšenje, boravak u pritvoru u prekrivičnom postupku i kazna koja joj je izrečena predstavljali povredu njenih prava po osnovu članova 10. i 11.

Član 5.

Podnositeljka predstavke je navela u pritužbi da ruski sudovi nisu gotovo godinu dana iznijeli

relevantne i dovoljne razloge za njen pritvor. Evropski sud je napomenuo da je, ispitujući slične pritužbe njenih saučesnika, utvrdio povrede njihovih prava po članu 5. stav 3. Ruski sudovi nisu smatrali relevantnima činjenice kojima su bili potkrijepljeni zahtjevi podnositeljke predstavke za puštanje na slobodu, niti su razmotrili ijedan aspekt njenog karaktera ili ponašanja. Prilikom donošenja rješenja o njenom pritvoru, ruski sudovi su se oslonili na težinu optužbi koje su joj stavljene na teret i zaključivali su da postoji veliki rizik od njenog bjekstva, ponovnog činjnja krivičnog djela ili miješanja u postupak, ne uzimajući pritom u obzir mogućnost primjene alternativnih „preventivnih mjera”. Vlasti su produžavale pritvor podnositeljke predstavke na osnovama koje se, iako jesu „relevantne”, nisu mogle smatrati „dovoljnima”. Štaviše, kada su odbile njen zahtjev i zahtjev ostalih saučesnika za puštanje na slobodu, pošto je slučaj upućen na suđenje u junu 2005, domaći sudovi su izdali kolektivno rješenje o pritvoru, koristeći istu zbirnu formulu koju su i ranije koristili kako bi odbili zahtjeve za puštanje na slobodu i produžili pritvor u pretkrivičnom postupku za trideset devet lica.

Evropski sud je zaključio da vlasti nisu navele dovoljan osnov za produžetak pritvora podnositeljke predstavke, čime su prekršile član 5. stav 3. Konvencije.

Član 10. protumačen u svjetlu člana 11.

Evropski sud je iznio zapažanje da su u slučaju gđe Taranjenko pitanja slobode izražavanja i slobode okupljanja tijesno povezana, pa je iz tog razloga odlučio da je umjesno da ih sagleda zajedno.

Evropski sud je utvrdio da su hapšenje, pritvor i osuđujuća presuda izrečena podnositeljki predstavke predstavljali miješanje u njeno pravo na slobodu izražavanja. Nije osporeno da je to bilo „propisano zakonom”, prije svega članom 212. stav 2. Krivičnog zakona, kao i da se time „težilo legitimnom cilju”, sprječavanju nereda i zaštiti prava drugih, u smislu člana 10. stav 2. Ono što je sporno jeste da li je to miješanje bilo „neophodno u demokratskom društvu”. Podnositeljka predstavke i ostali učesnici protesta željeli su da skrenu pažnju javnosti na svoje neslaganje s politikom predsjednika i na svoje zahtjeve da on podnese ostavku. To su bila pitanja od javnog interesa, što znači da su njihova prava na slobodu izražavanja samo u vrlo uskom opsegu podlijegala ograničenjima.

Evropski sud je primijetio da su učesnici protesta zaobišli punktove za kontrolu bezbjednosti i da su na juriš ušli u zgradu, nepovinovavši se pritom nijednoj administrativnoj proceduri. U takvim okolnostima, zbog zastrašivanja zaposlenih i remećenja normalnog funkcionisanja administracije, hapšenje učesnika protesta moglo se smatrati opravdanim zbog zahtjeva za zaštitu javnog reda.

Međutim, Evropski sud je dalje primijetio da je dugi pritvor gđe Taranjenko u pretkrivičnom postupku i osuđujuća presuda koja joj je izrečena bar jednim dijelom bila zasnovana na tome što

ruski sudovi osuđuju političku poruku koju su učesnici protesta prenijeli. U isto vrijeme, ona nije bila osuđena samo za to što je izrazila svoje mišljenje, već zato što je to izražavanje mišljenja bilo praćeno specifičnim ponašanjem. Evropski sud je zaključio da je važno to što učesnici protesta nisu bili naoružani, nisu pribjegli nasilju, niti su ikome nanijeli fizičke povrede. Pored toga, okrivljeni su još prije kraja suđenja nadoknadili svu materijalnu štetu koju su svojim protestom prouzrokovali.

Sud je utvrdio da se u tom slučaju radilo o povredi člana 10. sagledanog u svjetlu člana 11. jer je gđi Taranjenko izrečena kazna zatvora od tri godine, uslovno, što po strogosti nije srazmjerno zaštiti javnog reda.

Član 41.

Evropski sud je presudio da ruska država treba da plati podnositeljki predstavke 12.500 eura na ime nematerijalne štete.

3. Komentar

Ova presuda ilustruje kako član 10, pravo na slobodu izražavanja, u vezi sa članom 11, pravom na slobodu okupljanja, također štiti kolektivnu akciju, ekspresivno ponašanje i dijeljenje letaka kao jedan vid zaštićenog govora.

Kako je to Evropski sud još jednom naglasio u ovoj presudi, pravo na slobodu izražavanja je osnovno pravo i ono se ne bi smjelo restriktivno tumačiti. U svom rezonovanju, Evropski sud je razmotrio vlastitu sudsku praksu u situacijama koje su slične situaciji u kojoj se našla podnositeljka predstavke, konkretno, izricanje krivičnih kazni za različite oblike protesta koji obuhvataju izvjestan stepen remećenja javnog reda. To obuhvata one slučajeve u kojima je velika grupa ljudi omela lov; protest protiv izgradnje auto-puta tokom koga su učesnici u više navrata upadali na mjesto na kome su se odvijali građevinski radovi; direktnu akciju grupe *Greenpeace (Grinpis)* protiv lova na kitove; blokiranje javnog puta u znak protesta zbog zadržavanja nuklearne podmornice u arsenalu oružja i opreme. Evropski sud je razmatrao i pritvor u prekrivičnom postupku učesnika protesta u tim slučajevima (zadržavanje u pritvoru do 44 sata), kao i krivične sankcije koje su im izrečene pošto su oglašeni krivima i koje su se kretale u rasponu od novčane kazne do 28 dana zatvora (iako je najduže izdržana kazna zapravo bila duga samo nekoliko dana).

U ovom slučaju, situacija se od pređašnjih situacija u sudskoj praksi Evropskog suda razlikovala upravo po tome što su ruske vlasti ovdje veoma strogo postupile. Ne radi se samo o izuzetnoj težini kazne nego i o dugom periodu boravka u prekrivičnom pritvoru koje je sud morao da uzme u obzir (i u odnosu na koji je on utvrdio povredu člana 5). To očigledno nije bilo srazmjerno nijednom legitimnom cilju, pa je samim tim predstavljalo povredu Konvencije.

U svom zajedničkom izdvojenom, a saglasnom mišljenju, sudije Pinto de Albuquerque, gđa Turković i Dedov prvenstveno su se usredsrijedili na činjenicu da ruski zakoni nisu dovoljno jasni kada je riječ o učešću u masovnim društvenim nemirima, kao i na široka diskreciona ovlaštenja ruskih sudova u pogledu izricanja kazni okrivljenima. Upravo je zbog ta dva aspekta odgovor ruskog pravosudnog sistema na ponašanje koje je samo po sebi inače nezakonito bio prekomjeran i njime su prekršena prava podnositeljke predstavke po Konvenciji.

PRESUDA U SLUČAJU LAKATOŠ I OSTALI PROTIV SRBIJE

7. januar 2014.

1. Osnovne činjenice

U ovom slučaju radi se o pet podnosilaca predstavke koji su rođeni 1974, 1980, 1980, 1957, odnosno 1979.

Tokom 2006. i 2007. godine u opštinama na sjeveru Srbije dogodile su se brojne pljačke, u kojima su glavne mete bila starija lica, a neka od tih lica su pretrpjela teške tjelesne povrede. Poslije jedne takve pljačke koja se dogodila 5. novembra 2007. godine, podnosioci predstavke su sutradan ujutru uhapšeni i odvedeni u policijsku stanicu u Novom Sadu. Po riječima policajaca, podnosioci predstavke su se opirali hapšenju ili su pokušali da pobjegnu, pa su usljed toga pretrpjeli povrede. Na kraju je peta podnositeljka predstavke puštena na slobodu.

Prvi, drugi, treći i četvrti podnosilac predstavke su 8. novembra izvedeni pred istražnog sudiju, kome su se požalili da ih je policija tukla tokom hapšenja i dok su boravili u policijskoj stanici u Novom Sadu. Četvrti podnosilac predstavke je pušten na slobodu, dok su prvi, drugi i treći podnosilac predstavke zadržani u pritvoru pod sumnjom da su izvršili brojne pljačke. Istog dana, policija je održala konferenciju za štampu povodom tog slučaja i o podnosiocima predstavke je na toj konferenciji govorila kao o pripadnicima kriminalne grupe koja je počinila pljačke. Policija je tom prilikom novinarima dala njihove fotografije.

Domaći sudovi su opravdali jedanaest odluka o produžetku prekrivičnog pritvora za prvog, drugog i trećeg podnosioca predstavke, pozivajući se na visinu zapriječenih kazni i prirodu krivičnih djela koje su podnosioci predstavke navodno počinili.

Javni tužilac je podigao optužnicu 29. februara 2008. godine. Po toj optužnici, prvi, drugi i treći podnosilac predstavke bili su optuženi za izvjestan broj pljački, dok je drugi podnosilac predstavke također optužen za nanošenje teške tjelesne povrede s namjerom da se suprotstavi hapšenju. Javni tužilac je odlučio da krivično ne goni četvrtog i petog podnosioca predstavke. Podnosioci predstavke su 10. jula 2010. proglašeni krivima za trinaest pljački i četiri pokušaja pljačke, dok

je drugi podnosilac predstavke tom prilikom osuđen i za nanošenje teške tjelesne povrede; svi su osuđeni na kazne zatvora u trajanju između 14 i 15 godina. Apelacioni sud u Novom Sadu je 1. marta 2011. ukinuo osude izrečene prvom, drugom i trećem podnosiocu predstavke i naložio ponovno suđenje. Pritvor je podnosiocima predstavke tom prilikom produžen. U novembru 2011. godine Viši sud u Novom Sadu je ponovo utvrdio krivicu podnosilaca predstavke i izrekao im iste kazne; tu odluku je kasnije, u junu 2012, potvrdio i Apelacioni sud. U avgustu 2012, prvi, drugi i treći podnosilac predstavke su pokrenuli postupak pred Ustavnim sudom, pozivajući se na mnogobrojne materijalne i procesne povrede, a u vrijeme izricanja presude, pred Evropskim sudom taj postupak je još bio u toku.

U decembru 2012. godine, podnosioci predstavke su oslobođeni daljeg izdržavanja kazni po osnovu opšte amnestije o kojoj je odluku donijela Narodna skupština Republike Srbije.

2. Odluka Evropskog suda

Član 3.

Podnosioci predstavke su se žalili na policijsko zlostavljanje, kao i na to da povodom njihovih pritužbi nije bilo djelotvorne istrage.

Evropski sud je naglasio činjenicu da član 3. predstavlja apsolutnu zabranu. Međutim, zlostavljanje mora dosegnuti minimalni nivo težine da bi moglo da spada u polje primjene te zabrane. Lica koja se nalaze u pritvoru već su u ranjivom položaju, a svaka upotreba fizičke sile protiv njih mora biti strogo neophodna – pored toga, vlasti su u obavezi da vode računa o postupanju prema tim licima. Budući da je bilo potpuno jasno da su povrede podnosilaca predstavke bile takve da su dosegle prag težine neophodan po članu 3. i budući da Država nije predočila nijedan dokaz kojim bi bila obrazložena velika nepodudarnost između povreda za koje je policija potvrdila da postoje i povreda koje su kasnije utvrđene, Evropski sud je ustanovio da je bio prekršen član 3. Konvencije zbog nečovječnog i ponižavajućeg postupanja koje su pretrpjeli prvi, drugi, treći i četvrti podnosilac predstavke.

Kada je riječ o procesnom aspektu tog slučaja, Evropski sud je naglasio da su vlasti dužne da postupaju što je prije moguće kada se podnese pritužba da su državni službenici nekoga zlostavljali i moraju pokrenuti djelotvornu istragu. Sud je utvrdio da su se prvi, drugi, treći i četvrti podnosilac predstavke žalili na policijsko zlostavljanje još pred istražnim sudijom, kao i na suđenju i u žalbenom postupku, pred žalbenim vijećima. Uprkos tome, nadležni organi nisu pokrenuli zasebnu istragu povodom zlostavljanja, te je stoga u tom slučaju bio prekršen član 3. Konvencije u tom smislu.

Član 5.

Prvi, drugi i treći podnosilac predstavke žalili su se da se dužina njihovog pritvora u istrazi i potom sve do završetka postupka izricanjem prve osuđujuće presude 10. jula 2009. nije mogla opravdati težinom moguće kazne niti prirodom navodnog krivičnog djela.

Sud je razmotrio pritužbu sa stanovišta člana 5. stav 3. i saopštio je da se pritvor u prekrivičnom postupku može opravdati samo ako zahtjevi javnog interesa pretežu nad pravilom poštivanja slobode pojedinca. Čak i u takvim slučajevima, domaći pravosudni organi moraju da osiguraju da pritvor tokom istrage optuženog ne prelazi razuman rok i odluka o tome da li će pritvor biti ili neće biti produžen mora biti temeljito obrazložena.

Prvi, drugi i treći podnosilac predstavke ostali su u pritvoru više od godinu dana i osam mjeseci. Nisu predočene nikakve činjenice kao dokaz da bi njihovo puštanje na slobodu narušilo javni red, te je Evropski sud stoga ustanovio da je u tom slučaju bio prekršen član 5. stav 3.

Član 6. i član 8.

Prvi, drugi, treći i četvrti podnosilac predstavke žalili su se, također, da je policija, time što je na konferenciji za štampu o njima govorila kao o pripadnicima kriminalne grupe i što je prikazala njihove fotografije, prekršila članove 6. i 8. Konvencije. Evropski sud je, međutim, zaključio da te pritužbe moraju biti odbačene zbog toga što nisu bili iscrpljeni svi domaći pravni lijekovi u postupku po tom osnovu.

Član 41.

Evropski sud je prvom, drugom, trećem i četvrtom podnosiocu predstavke dosudio po 5.000 eura na ime nematerijalne štete. Sud je, također, dosudio trećem podnosiocu predstavke iznos od 2.750 eura na ime sudskih i ostalih troškova pred domaćim sudovima, kao i svima njima – prvom, drugom, trećem i četvrtom podnosiocu predstavke – ukupno 1.800 eura na ime troškova pred Evropskim sudom.

3. Komentar

Činjenice koje su u tom slučaju izbile na vidjelo uznemirujuće su i neprijatne. Krivična djela za koja su podnosioci predstavke osuđeni istovremeno su i teška i nečovječna iz perspektive žrtava tih zločina. Međutim, to što su podnosioci predstavke zlostavljani dok su bili u rukama policije također je bilo nezakonito i ničim se nije moglo opravdati, a to je nešto što se, kako je često ukazivao Komitet za sprječavanje mučenja (CPT), još uvijek redovno dešava u mnogim visokim stranama ugovornicama. Taj slučaj još jednom pokazuje čestu nekažnjivost policije kada krši sve

standarde EKLJP u načinu postupanja prema pritvorenicima. Evropski sud je s pravom utvrdio da je Srbija kriva za povredu navedenih prava po Konvenciji i sada će biti zanimljivo da se vidi koje će opšte mjere Komitet ministara smatrati da Srbija treba da donese kako bi spriječila ponovno takvo kršenje Konvencije. Iznijansirani dio presude odnosi se na navode o povredi pretpostavke nevinosti po članu 6. stav 2. Ta pritužba je proglašena neprihvatljivom zbog toga što nisu bili iscrpljeni svi domaći pravni lijekovi, ali je taj dio presude teže pratiti. Iznijeta je tvrdnja da je član 6. stav 2. prekršen izjavama koje je policija dala na konferenciji za novinare. Međutim, Evropski sud se u presudi nigdje ne poziva na sopstvenu sudsku praksu (u slučaju *Alenet de Ribemont protiv Francuske*, presuda od 10. februara 1995) u kojoj je na osnovu sličnih izjava utvrđeno da je bio prekršen član 6. stav 2. Konvencije. U slučaju *Alenet de Ribemont*, docnije se odustalo od optužbi na račun podnosioca predstavke. Zaključak o tome da nisu bili iscrpljeni svi domaći pravni lijekovi u odnosu na navodno kršenje člana 6. stav 2. u jednom krivičnom predmetu, zbog toga što podnosioci predstavke nisu mogli da posegnu za građanskopravnim lijekom u odnosu na prava koja su bila zaštićena po krivičnopravnom djelu člana 6. šalje zbunjujuće poruke koje sugerišu da se pozitivne obaveze po članu 6. Konvencije mogu ispuniti već samom mogućnošću da se pokrene parnični postupak u vezi s narušavanjem ugleda. Kada je krivični postupak u toku, član 6. stav 2. nalaže da policija nikada ne kaže ništa više do da je neko lice lišeno slobode u vezi s navodnim krivičnim djelima i da je to lice osumnjičeno ili optuženo za ta krivična djela.

USLOVI KAUCIJE

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJU *MANGURAS PROTIV ŠPANIJE*

28. septembar 2010.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke Apostolos Joanis Manguras (Ioannis Mangouras) rođen je 1935. godine i živi u Grčkoj.

Ranije je bio kapetan broda *Prestige*, koji je u novembru 2002, ploveći kraj obala Španije, ispustio 70.000 tona mazuta u Atlantski okean, kada je došlo do curenja na trupu broda. Naftna mrlja koja je na taj način nastala prouzrokovala je ekološku katastrofu čije su se posljedice po morsku floru i faunu osjećale nekoliko mjeseci i koja se proširila čak do francuske obale.

Otvorena je krivična istraga i podnosilac predstavke je zadržan u pritvoru, s tim što je bila dopuštena mogućnost puštanja na slobodu uz jemstvo od tri miliona eura.

G. Manguras je proveo u pritvoru 83 dana i pušten je na uslovnu slobodu tek onda kada je brodovlasnikovo osiguranje isplatilo traženi iznos jemstva.

Španske vlasti su docnije izdale dozvolu podnosiocu predstavke da se vrati u Grčku, pod uslovom da se grčke vlasti postaraju da se on povinuje obavezi podvrgavanja periodičnom nadzoru, kakvom je bio podvrgnut i u Španiji. To znači da on svake dvije sedmice mora da se javlja policijskoj stanici. Krivični postupak protiv njega je još u toku.

2. Odluka Suda

Pozivajući se na član 5. stav 3. Evropske konvencije, podnosilac predstavke je u obraćanju Sudu naveo, prije svega, da je iznos koji je u njegovom slučaju bio određen kao visina jemstva bio prekomjeran i da prilikom određivanja tog iznosa njegove lične okolnosti nisu uzete u obzir.

U presudi Vijeća od 8. januara 2009. godine Sud je jednoglasno zaključio da u ovom slučaju nije bilo povrede člana 5. stav 3. Na zahtjev podnosioca predstavke slučaj je 5. juna 2009. iznijet pred Veliko vijeće.

Sud je ponovio da se po osnovu člana 5. stav 3. jemstvo može tražiti samo dotle dokle preovladavaju razlozi koji opravdavaju pritvor, kao i da vlasti moraju ispoljiti isto onoliko brige i pažnje prilikom odgovarajućeg iznosa jemstva koliko i brige i pažnje ispoljavaju onda kada odlučuju da li

je neophodan ili nije neophodan daljnji boravak optuženog u pritvoru.

Osim toga, iako iznos jemstva treba prvenstveno da se određuje u odnosu na optuženog i njegovu imovinu, u izvjesnim okolnostima nije neopravdano uzeti u obzir i iznos štete koja mu se pripisuje.

G. Manguras je bio 83 dana lišen slobode da bi potom bio oslobođen pošto je položena bankarska garancija na tri miliona eura. Kod određivanja jemstva španski sudovi su uzeli u obzir rizik da bi podnosilac predstavke mogao da pobjegne, stajući na stanovište da je od suštinskog značaja da se obezbijedi njegovo pojavljivanje na sudu. Pored ličnih okolnosti podnosioca predstavke, oni su također morali da uzmu u obzir i težinu prijestupa za koji je optužen, posljedice te katastrofe na raspoložanje javnog mnijenja i „profesionalni ambijent” podnosioca predstavke - pomorski transport petrohemijskih proizvoda.

Kod tumačenja zahtjeva postavljenih u članu 5. stav 3. morale su da budu uzete u obzir nove realne okolnosti, prije svega rastuća i legitimna zabrinutost kako u Evropi tako i na međunarodnom planu u odnosu na prijestupe i krivična djela iz oblasti ekologije, kao i tendencija da se krivično pravo upotrijebi kao sredstvo za nametanje obaveza ekološke zaštite uvedenih instrumentima evropskog i međunarodnog prava. Sud je stao na stanovište da sve viši standardi koji se postavljaju u oblasti zaštite ljudskih prava u isto vrijeme zahtijevaju i srazmjerno veću čvrstinu i odlučnost u procjeni kršenja osnovnih vrijednosti demokratskih društava. Iz tih razloga, ne može se isključiti mogućnost da profesionalno okruženje u kome se odvija aktivnost o kojoj je ovdje riječ mora biti uzeta u obzir kod određivanja iznosa jemstva, kako bi se obezbijedila praktična djelotvornost same mjere.

S obzirom na izuzetnu prirodu slučaja ovog podnosioca predstavke i na ogromnu ekološku štetu izazvanu zagađenjem mora, toliku da se takve razmjere rijetko viđaju, teško da je bilo iznenađujuće to što su sudske vlasti prilagodile traženi iznos na ime jemstva nivou nanijete štete, kako bi osigurale da odgovorna lica ne nađu ništa što bi ih podstaklo da pokušaju da pobjegnu od pravde i da na taj način ostanu bez položene novčane isprave.

Pored toga, sama činjenica da je isplatu izvršilo osiguravajuće društvo kod koga je brodoglasnik osiguran potvrđuje, po svemu sudeći, da su španski sudovi, pozivajući se na „profesionalno okruženje” podnosioca predstavke ispravno zaključili - makar i implicitno - da postoji odnos između g. Mangurasa i lica koja treba da obezbijede tu mjenicu odnosno bankarsku garanciju.

Španski sudovi su, prema tome, u dovoljnoj mjeri vodili računa o ličnom položaju podnosioca predstavke, a posebno o njegovom statusu zaposlenog kod brodoglasnika, njegovom profesionalnom odnosu sa licima koja je trebalo da obezbijede bankarsku garanciju, njegovom državljanstvu i mjestu stalnog boravka, kao i o njegovom uzrastu i činjenici da nema nikakvih veza u Španiji. S

obzirom na poseban kontekst ovog slučaja i na katastrofalne ekološke i ekonomske posljedice, vlasti su imale pravo kada su uzele u obzir težinu djela o kome je riječ i iznos štete koja se pripisuje podnosiocu predstavke.

Iz tih razloga, Sud je stao na stanovište - sa deset glasova prema sedam - da u ovom slučaju nije bilo kršenja člana 5 stav 3.

3. Komentar

Ovaj slučaj je važan iz nekoliko razloga. Prvi razlog je to što on može služiti kao podsjetnik da postoji jasna pretpostavka prema Konvenciji da svi oni koji su optuženi za neko krivično djelo treba da budu pušteni na slobodu uz jamstvo do suđenja ukoliko ne postoje vrlo opravdani razlozi za odbijanje tog zahtjeva. Posebno se mora voditi računa da sudija koji odlučuje o puštanju na slobodu uz jamstvo ne padne u zamku negiranja pretpostavke nevinosti (videti *Matijašević protiv Srbije*, presuda od 19. septembra 2006; *Vrenčev protiv Srbije*, presuda od 23. septembra 2008.).

Drugi razlog jeste da ovaj slučaj služi kao podsjetnik da prava koja proističu iz Konvencije moraju biti primijenjena na način koji je „praktičan i djelotvoran, a ne teorijski i iluzoran”: pravo na puštanje na slobodu uz jemstvo iluzorno je ako se jemstvo odredi na nivou za koji pritvorenik ne može ni da se nada da će moći da ga ispuni kao uslov, bilo iz vlastitih resursa, bilo od porodice ili prijatelja. Iznos od tri miliona eura, koliko je bilo određeno kao jemstvo, na kraju je obezbijedila osiguravajuća kompanija i podnosilac predstavke je tako pušten na slobodu. On je prvo bio dužan da ostane u Španiji a potom mu je dozvoljeno da se vrati u Grčku, uz ograničenje koje je podrazumijevalo da se mora redovno javljati u policijsku stanicu, i koje je važilo sve do suđenja. Od ukupnog broja sudija Velikog vijeća njih deset je smatralo da u ovom slučaju nije bio prekršen član 5. stav 3. Oni su se usredsrijedili na razmatranje odbijanja jemstva uz utvrđeni iznos i ustanovili su da je toliki iznos bio opravdan prouzrokovanom štetom. Iako je iznos utvrđen prije no što je bilo indicija da će osiguravajuća kompanija deponovati toliki novac, većina članova Velikog vijeća smatrala je da je to prihvatljivo, te da se stoga u ovom slučaju ne radi ni o kakvom kršenju Konvencije. S tom ocjenom se nije složilo sedam sudija. Oni su smatrali da je većina usvojila kriterijum kojim se opravdava odbijanje puštanja na slobodu uz jemstvo, iako je to odbijanje nije u skladu sa Konvencijom. Posebno su kritikovali oslanjanje nacionalnih sudova na činjenicu da je optuženi Grk koji nema nikakvih veza sa Španijom, da se nisu pozvali na njegovu imovinu, njegov karakter ili njegov uzrast, niti na činjenicu da je on državljanin Evropske unije, što je sve relevantno za procjenu opasnosti od bjekstva pritvorenika.

Neuobičajeno visok nivo o kome se radilo u ovom slučaju prikrio je jedno drugo važno pitanje koje ima širu primjenu - to je pitanje rutinskog odbijanja puštanja na slobodu uz jemstvo za strance koji su optuženi za neko krivično djelo, a pritom za to odbijanje nema nijednog drugog razloga do činjenice da je riječ o ljudima koji ne žive niti imaju stalni boravak u državi u kojoj su optuženi.

Na nivou EU usvajaju se mjere za formalizovanje sporazuma koji su na kraju postignuti u slučaju *Manguras*, a prema kojima lica koja su optužena za krivična djela mogu biti puštena na slobodu uz jemstvo i može im biti dozvoljen povratak u matičnu zemlju do suđenja, pod uslovom da tamo budu pod nadzorom svojih nacionalnih vlasti. Ukoliko lice ne bi ispunjavalo zahtjev periodičnog javljanja vlastima u matičnoj zemlji, to bi se smatralo kršenjem uslova uslovnog otpusta u prvoj državi, pa bi to lice bilo tretirano kao bjegunac i podlijevalo bi svim kaznama koje taj status donosi.

PREISPITIVANJE DOŽIVOTNE KAZNE

PRESUDA U SLUČAJU

BENJAMIN I WILSON PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

26. septembar 2002.

1. Činjenično stanje

Patric Benjamin i Hueth Wilson, obojica britanski državljani, bili su zatvoreni u bolnici nakon što su osuđeni na diskrecionu doživotnu kaznu zatvora.

G. Benjamin je 1983. godine osuđen na doživotnu kaznu zatvora zbog silovanja. Njegov „tarifni period” (minimalni vremenski period kazne zatvora koji zadovoljava zahtjeve odmazde i odvratanja) određen je na šest godina i istekao je u aprilu 1989. godine.

Dok je bio u zatvoru, g. Benjamin je patio od priviđenja i poremećaja u ponašanju, a u avgustu 1989. godine je premješten u Specijalnu bolnicu Broadmoor. Oktobra 1993. godine je proglašen „formalnim doživotnim osuđenikom” (lice oboljelo od duševnog poremećaja koji je u značajnom stepenu uticao na njega u vrijeme izvršenja krivičnog djela, iako sud pri proglašenju presude nije izdao nalog za smještanje u bolnicu).

G. Wilson je 1977. godine osuđen na doživotni zatvor zbog sodomije nad djevojčicom. Psihijatrijski stručnjaci su tokom suđenja izjavili da pati od duševne bolesti i da treba da bude podvrgnut bolničkom liječenju, uz nalog za lišenje slobode na neodređeno vrijeme. Pošto u bolnicama sa odgovarajućim stepenom bezbjednosti nije bilo mjesta, sudija je umjesto toga dosudio diskrecionu doživotnu zatvorsku kaznu, dodavši da g. Wilson može, ako bude neophodno, biti kasnije premješten u bolnicu. Njegov tarifni period je određen na osam godina i istekao je 1984. godine.

Od avgusta 1977. godine g. Wilson je nekoliko puta premještan između bolnice i zatvora, a u oktobru 1972. je premješten u Specijalnu bolnicu Rampton. Juna 1993. godine je proglašen ‘formalnim doživotnim osuđenikom’.

Ministar pravde je odbio da podnosiocima predstavke proglasi kao kvalifikovane za preispitivanje slučaja od strane Panela za diskrecione doživotne kazne, ovlaštenog Zakonom o krivičnoj pravdi iz 1991. godine da naloži uslovno puštanje na slobodu. Dozvola da se uloži zahtjev za sudsko preispitivanje ove odluke je data 17. maja 1993. godine. Viši sud je 22. oktobra 1993. godine, odobravajući zahtjev, izjavio da je odluka Ministra da ne kvalifikuje diskrecione doživotne osuđenike da njihova kazna bude preispitana prema Zakonu o krivičnoj pravdi iz 1991. godine, iz razloga što su bili premješteni u bolnicu prema Zakonu iz 1983. godine, bila nezakonita. U žalbenom postupku, Apelacioni sud je 19. jula 1994. godine djelimično izmijenio odluku Višeg suda. On je bio

mišljenja da, iako su podnosioci predstavke postojeći doživotni osuđenici u okviru značenja Zakona o krivičnoj pravdi iz 1991., njihovo oslobađanje i pored toga ostaje predmet postupka utvrđenog Zakonom iz 1983. godine. Pravo na postupak prema Zakonu iz 1991. godine je dodijeljeno licima koja su predmet samo tog Zakona, a ne onima koja su duševni bolesnici. Podnosiocima predstavke je odbijena molba za ulaganje žalbe na ovu odluku.

Tribunal za preispitivanje duševnog zdravlja je 1. jula 1996. godine razmotrio i odbio zahtjev za puštanje na slobodu g. Benjamin-a. Ministar ga je 9. januara 2001. godine, nakon nove preporuke Tribunala, pustio na slobodu. Tribunal za preispitivanje duševnog zdravlja je 6. jula 1996., i ponovo 13. juna 2000. godine, odbio zahtjev za oslobađanje g. Wilson-a.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili da nisu imali na raspolaganju postupak kojim bi mogli da ospore zakonitost daljnjeg lišenja slobode, protivno članu 5. stav 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 5. stav 4.

Član 5. stav 4. Konvencije predstavlja ključno jemstvo protiv proizvoljnosti lišenja slobode, obezbjeđujući licima lišenim slobode sudsko preispitivanje zakonitosti lišenja slobode i u vrijeme prvobitnog lišenja slobode i, povremeno nakon toga, onda kada se pojave nova pitanja u pogledu njegove zakonitosti. „Sud” koji se pominje u ovoj odredbi ne mora nužno da bude sud pravde u klasičnom smislu, integrisan u sudski aparat države, već označava tijela koja primjenjuju sudske postupke i obezbjeđuju jemstva odgovarajuća za vrstu lišenja slobode koja je u pitanju, uključujući, što je najvažnije, nezavisnost tih tijela od izvršne vlasti i stranaka u postupku. Uz to, kako je jasno iz teksta odredbe, tijelo o kome je riječ ne može da ima samo savjetodavnu funkciju, već mora imati nadležnost da „odluči” o „zakonitosti” lišenja slobode i da naloži puštanje na slobodu, ako je ono nezakonito.

Sud je primijetio da, iako su podnosioci predstavke imali mogućnost da njihovo lišenje slobode razmotri Tribunal za preispitivanje duševnog zdravlja, on nije imao ovlaštenje da naloži puštanje na slobodu, koje je imao samo Ministar. Mogućnost podnosioca predstavke da u sudu ospori odbijanje Ministra da slijedi svoju prethodnu politiku ne može ispraviti nedostatak moći odlučivanja Tribunala. Takođe, odluku o puštanju na slobodu bi donio predstavnik izvršne vlasti, a ne Tribunala. Ovo nije stvar forme, nego pitanje povrede osnovnog načela nezavisnosti sudske vlasti i ugrožavanje nužnog jemstva od moguće zloupotrebe.

Sud također nije prihvatio tvrdnju Vlade da podnosioci predstavke ne mogu tvrditi da su žrtve, prvi podnosilac pošto je bio pušten na slobodu nakon što je Tribunal tako preporučio, a drugi

pošto njegovo puštanje na slobodu nije ni bilo preporučeno. Oba podnosioca predstavke, prvi podnositelj sve do puštanja na slobodu u januaru 2001. godine, imali su pravo da zakonitost daljnjeg lišenja slobode razmotri tijelo koje zadovoljava zahtjeve člana 5. stav 4. Konvencije. Pošto Tribunal nije mogao da naloži puštanje na slobodu podnositelja predstavke, oni nisu imali mogućnost takvog preispitivanja.

Evropski sud za ljudska prava je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 4. Konvencije (pravo na hitnu sudsku odluku o zakonitosti lišenja slobode).

3. Komentar

Ovi slučajevi ilustruju teškoće koje se pojavljuju u vezi sa lišenjem slobode lica koja pate od duševnih zdravstvenih problema koji predstavljaju opasnost po društvo, i onih sa sličnim problemima, ali koji su osuđeni i zbog krivičnih djela. Kada je lice osudio sud, pa je smješteno u zatvor shodno toj presudi, primjenljiv je član 5. stav 1. Konvencije. Ovo je slučaj čak i kada se kazna izdržava u instituciji za duševno oboljele, sve dok je lišenje slobode posljedica presude i zavisi od nje. Kada je kazna dosuđena za određeni period zahtjevi člana 5. stav 4. Konvencije su ispunjeni prvom sudskom presudom. Međutim, kada je kazna na neodređeni vremenski period, čak i sa minimalnim obaveznim periodom, član 5. stav 4. Konvencije uslovljava da mora postojati odvojen sudski postupak za odlučivanje po pitanju puštanja na slobodu osuđenog lica, nakon što se odsluži obavezni period.

Kada lice nije osuđeno zbog izvršenja krivičnog djela, ali je lišeno slobode, jer njegovo duševno zdravlje i ponašanje u vezi sa tim predstavljaju prijetnju za društvo, takvo lišenje slobode reguliše član 5. stav 1. (e). Konvencije. Zahtijeva se redovno preispitivanje zakonitosti daljnjeg lišenja slobode. Na vlastima je da opravdaju daljnje lišenje slobode, a ne licu lišenom slobode da dokazuje da njegovo zdravstveno stanje dozvoljava da bude pušteno na slobodu.

PRESUDA U SLUČAJU *LEGER PROTIV FRANCUSKE*

11. april 2006.

1. Činjenično stanje

Lucien Léger je francuski državljanin, koji ima 69 godina i živi u Francuskoj.

U julu 1964. godine je uhapšen i optužen za otmicu i ubistvo jedanaestogodišnjaka. On je tokom policijskog pritvora priznao izvršenje djela, ali je nekoliko mjeseci kasnije priznanje povukao. Od tada je tvrdio da je nevin.

U presudi od 7. maja 1966. godine, Asiški sud je proglasio podnosioca predstavke krivim za krivična djela iz optužnice i osudio ga na doživotnu kaznu zatvora. On je 1971. i 1974. godine podnosio neuspješne zahtjeve za ponovno otvaranje postupka. 5. jula 1979. godine, nakon 15 godina u zatvoru, istekao je obavezan dio zatvorske kazne (tarifa) i postalo je moguće uslovno oslobađanje. U periodu od 1985. do 1998. godine, g. Léger je podnosio brojne zahtjeve za oslobađanje, koji su svi odbijeni. Uz to, podnio je više neuspješnih zahtjeva za pomilovanje. On je 1999. godine ponovo zahtijevao uslovno oslobađanje. Uprkos povoljnom mišljenju Odbora za sprovođenje presuda, Ministar pravde je odbio njegov zahtjev.

U januaru 2001. godine podnosilac predstavke je podnio novi zahtjev za oslobađanje. Opet je tvrdio da su mu prijatelji ponudili da ga smjeste nakon oslobađenja u spoljnjem objektu u njihovoj kući i da ga zaposle u svojoj pekari. Odbor za sprovođenje presuda je dao jednoglasno mišljenje u korist uslovnog oslobađenja, i službenik zadužen za uslovno oslobađanje i rehabilitaciju zatvorenika također je snažno podržao oslobađanje. Uprkos tome, Okružni sud za uslovno oslobađanje 6. jula 2001. godine odbio je zahtjev, jer je podnosilac predstavke i dalje poricao da je počinio krivično djelo za koje je osuđen, a vještaci nisu mogli da isključe mogućnost da je i dalje opasan i može ponovo počiniti krivično djelo, i to nisu mogli učiniti osim ako se on podvrgne psihijatrijskom liječenju, a pošto podnosilac nije imao namjeru da to učini, nije bilo očigledno da ulaže „ozbiljne napore da osigura svoju društvenu rehabilitaciju”. Nacionalni sud za uslovno oslobađanje je 23. novembra 2001. u žalbenom postupku podržao ovu odluku, jer je planirana rehabilitacija podnosioca predstavke stavljena u sumnju zbog bankrotstva lica koje je ponudilo da ga smjesti i zaposli, i pošto nije želio da se podvrgne psihijatrijskom liječenju iako pokazuje sklonost ka paranoji.

Podnosilac predstavke je u januaru 2005. godine ponovo podnio zahtjev za uslovno oslobađanje koji su zatvorske vlasti podržale, ali kome se usprotivio javni tužilac koji je posebno istakao opasnost ponovnog činjavanja krivičnog djela. Sud odgovoran za izvršenje presude odlučio je da njegovo ponašanje više ne stoji na putu oslobađenja, i da je opasnost od ponovnog činjavanja praktično svedena na nulu. Shodno tome mu je odobrio uslovno oslobađanje. Uz redovne zahtjeve u pogledu smještaja i kontakata sa sudijom odgovornim za izvršenje presude, podnosilac predstavke je morao da prihvati posebne uslove, kao što su obaveza podvrgavanja ljekarskim pregledima i liječenju, zabrana dijeljenja bilo kakvog štampanog ili audiovizuelnog djela koje je sačinio ili u čijem je stvaranju učestvovao, a koje se odnosi, u cjelini ili djelimično, na počinjeno krivično djelo, te da se uzdrži od bilo kakvog javnog komentara o krivičnom djelu.

U skladu sa tim, g. Léger je uslovno oslobođen 3. oktobra 2005. godine, nakon više od 41 godine u zatvoru.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je produženo lišenje slobode postalo proizvoljno, naročito

nakon odbijanja zahtjeva za uslovno oslobađanje iz 2001. godine. On je, također, tvrdio da je u praksi ovo bilo jednako doživotnoj zatvorskoj kazni, i da je stoga predstavljalo nečovječno i ponižavajuće postupanje. Pozvao se na članove 5. stav 1. (a) i 3. Evropske konvencije.

Član 5. stav 1. (a)

Imajući u vidu izuzetnu težinu krivičnog djela koje je podnosilac predstavke izvršio, Evropski sud je smatrao da kazna doživotnog zatvora nije bila proizvoljna za potrebe člana 5. Konvencije. Primijetio je da dosuđena kazna nije spriječila oslobađanje podnosioca predstavka, pošto mu je odobreno uslovno oslobađanje radi sprječavanja bespovratnog isključenja iz društva.

U pogledu osuda na doživotni zatvor, Evropski sud je bio mišljenja da, kada je kazneni element osude istekao, daljnje lišenje slobode treba da bude zasnovano na razlozima opasnosti. U vezi sa tim, primijetio je da su francuski sudovi odbili zahtjev za uslovno oslobađanje podnosioca jer „vještaci nisu mogli da isključe mogućnost da je još opasan i da može da ponovi krivično djelo” i zato što „sklonosti ka paranoji, koje je nanovo primijetio posljednji vještak, zahtijevaju psihijatrijsko liječenje, kojem podnosilac predstavke nije namjeravao da se podvrgne”. Prema mišljenju Suda, razlozi za zadržavanje g. Légera u zatvoru nisu bili neosnovani, kako u pogledu početne svrhe kažnjavanja, tako i u pogledu daljnjeg postojanja razloga protiv oslobađanja.

Iako su sudovi odlučili da ga oslobode tek 2005. godine, nakon 41 godine zatvora, nije izgledalo da su razlozi koje su prethodno dali bili „nerazumni”, uključujući i slučaj 2001. godine, kada su odbili da slijede pozitivna mišljenja zatvorskih vlasti. Godinu dana prije konačnog oslobađanja, tj 2004., vještaci još nisu mogli da sa sigurnošću isključe mogućnost da podnosilac predstavke može biti opasan, imajući u vidu njegov karakter i ličnost.

Shodno tome, Evropski sud je zaključio da je lišenje slobode podnosioca predstavke nakon 2001. godine bilo opravdano prema članu 5. stav 1. (a) Konvencije i da prema tome nije došlo do povrede te odredbe.

Član 3.

Podnosilac predstavke oslobođen je nakon izuzetno dugog vremenskog perioda zatvora, što je posljedica dosuđivanja kazne prije nego što je uveden tarifni sistem. Međutim, od 1979. godine nadalje, tj. nakon prvih 15 godina, on je mogao da zahtijeva uslovno oslobođenje u redovnim razmacima i bio je zaštićen procesnim jemstvima. Stoga nije mogao da tvrdi da je bio lišen sve nade dobijanja djelimičnog oslobađanja kazne, koja nije bila bez mogućnosti promjene. Evropski sud je shodno tome bio mišljenja da produženo lišenje slobode podnosioca predstavke nije kao takvo, ma kako dugo bilo, predstavljalo nečovječno ili ponižavajuće postupanje.

Iako je prihvatio da kazna doživotnog zatvora, kao što je dosuđena podnosiocu predstavke i koju je odslužio, nužno povlači strah i nesigurnost povezane sa zatvorskim životom i, nakon oslobađanja, mjerama pomoći i nadzora i mogućnošću ponovnog lišenja slobode, Sud nije smatrao da je kazna podnosioca predstavke dostigla takav nivo surovosti da bi bila protivna članu 3. Konvencije.

Shodno tome, Evropski sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 3. Evropske konvencije.

3. Komentar

U ovoj obimnoj presudi ispituju se niz pitanja postavljena u vezi sa odsluživanjem doživotnih kazni zatvora dosuđenih kao posljedica ukidanja smrtno kazne. Za razliku od odluke u slučaju *Stafford protiv Ujedinjenog kraljevstva*, presuda od 28. maja 2002. godine, u kojoj je Sud utvrdio povredu člana 5. Konvencije, jer ponovno lišenje slobode nakon uslovnog oslobađanja nije bilo povezano sa prvobitnom kaznom, u ovom slučaju su ponovljena odbijanja da se podnosilac oslobodi značila da je lišenje slobode bilo uvijek direktno posljedica doživotne kazne zatvora dosuđene prvobitnom osudom. Lišenje slobode je stoga bilo u skladu sa članom 5. Konvencije - iako se dvije sudije, uključujući i domaćeg francuskog sudiju, nisu složile sa ovim zaključkom.

Što se tiče člana 3. Konvencije, Sud je prvo ponovio da se mogu postaviti pitanja prema toj odredbi, ako počinitelj nema nade da se koristi uslovnim oslobađanjem. Dvoje sudija su smatrali da je član 3. Konvencije bio povrijeđen ponovljenim odbijanjem oslobađanja podnosioca predstavke iz razloga za koje nisu bili uvjereni da su isključivo povezani sa opasnošću koju je predstavljao po društvo.

ČLANOVI 2. I 3. U SLUČAJEVIMA LIŠENJA SLOBODE

PRESUDA VELIKOG VIJEĆA U SLUČAJU

PALADI PROTIV MOLDAVIJE

10. mart 2009.

1. Osnovne činjenice

Jon Paladi (Ion) moldavski je državljanin rođen 1953. godine koji živi u Kišinjevu. Bio je zamjenik gradonačelnika Kišinjeva i predavač na univerzitetu. Godine 2006. proglašen je invalidom II kategorije.

G. Paladiju je 24. septembra 2004. određen pritvor od 30 dana i odveden je u Centar za borbu protiv privrednog kriminala i korupcije (u daljem tekstu: CFECC) pod sumnjom da je zloupotrijebio položaj i ovlaštenja koja je imao. U pritvoru je ostao do 25. februara 2005. godine, kada je prebačen u pritvorski centar Ministarstva pravde.

G. Paladi boluje od izvesnog broja teških oboljenja i za vrijeme boravka u pritvoru pregledali su ga razni ljekari koji su svi preporučili medicinski nadzor. Po riječima g. Paladija, u CFECC sve do kraja februara 2005. godine uopšte nije bilo medicinskog osoblja. G. Paladi je također naveo da su se on, njegova supruga i advokat žalili vlastima zbog te nedovoljne ljekarske njege, ali jedino za šta su uspjeli da se izbore bile su sporadične ljekarske posjete i pomoć u hitnim stanjima.

Na osnovu ljekarskog izvještaja iz marta 2005. godine g. Paladi je prebačen u zatvorsku bolnicu gdje je neurolog iz Republičkog neurološkog centra (u daljem tekstu: RNC) preporučio kiseoničnu terapiju u hiperbaričnoj komori (HBO terapiju). Direktor bolnice je u periodu od maja do septembra 2005. ukupno sedam puta obavijestio domaće sudove da HBO terapija nije primijenjena zato što bolnica ne posjeduje odgovarajuću opremu za takvo specijalističko neurološko liječenje.

U septembru 2005. godine ljekarski kolegijum Ministarstva zdravlja pregledao je g. Paladija i, na njihovu preporuku, centralni okružni sud je naložio da g. Paladi bude prebačen u RNC. Tu mu je ordinirana HBO terapija u republičkoj kliničkoj bolnici i ta terapija je donijela pozitivne rezultate, a bolnica je prepisala nastavak terapije do 28. novembra. U međuvremenu je, međutim, RNC 9. novembra uputio pismo u kome je naveo da se stanje g. Paladija stabilizovalo i preporučio da on bude otpušten iz bolnice. U tom pismu uopšte nije spomenuta HBO terapija, a okružni sud je 10. novembra naložio da podnosilac predstavke bude vraćen u zatvorsku bolnicu.

Evropski sud za ljudska prava je 10. novembra uveče faksom upućenim vladi Moldavije naložio privremenu mjeru u skladu sa pravilom 39 Poslovnika Suda, u kojoj je naveo da podnosilac predstavke ne treba da bude prebačen iz RNC sve dok Sud ne bude imao mogućnost da razmotri slučaj.

Dana 11. novembra 2005. godine zamjenik sekretara odjeljenja Suda pokušao je da telefonom kontaktira kancelariju agenta u Moldaviji, ali nije uspio u tome. Istog dana, g. Paladi je prebačen u zatvorsku bolnicu. Konačno, poslije zahtjeva advokata podnosioca predstavke i vladinog agenta, okružni sud je 14. novembra izdao nalog da podnosilac predstavke bude vraćen u RNC.

G. Paladi je ukupno podnio 10 zahtjeva za puštanje na slobodu, a svi su ti zahtjevi odbijeni, prije svega zbog toga što su sudovi smatrali da bi on mogao ponovo da izvrši krivično djelo ili da pobjegne, da izmijeni ili krivotvori dokaze ili da zastraši svjedoke. U junu 2005. godine suspendovano je dalje razmatranje ovog slučaja zato što je zaključeno da g. Paladi nije u stanju da prisustvuje ročištima. Konačno, 15. decembra 2005. pritvor u kome se do tada nalazio g. Paladi zamijenjen je mjerom odnosno zabrane odlaska iz zemlje.

2. Odluka Suda

U presudi od 10. jula 2007. godine vijeće Suda je zaključilo da je u ovom slučaju bio prekršen član 3. u pogledu toga što podnosiocu predstavke nije pružena odgovarajuća zdravstvena njega u svakoj fazi pritvora. Osim toga, vijeće je zaključilo da je bio prekršen član 5. stav 1. zato što je podnosilac predstavke ostao u pritvoru i poslije 22. oktobra 2004. godine, kada je istekao sudski nalog za zadržavanje u pritvoru. Konačno, Sud je zaključio da je Moldavija time što nije po hitnom postupku sprovela privremenu mjeru koju je donio Evropski sud bilo ometeno pravo g. Paladija na pojedinačnu predstavku, čime je prekršen član 34. Na zahtjev države, predmet je ustupljen Velikom vijeću.

Pozivajući se na članove 3. i 5, g. Paladi je državu tužio zbog nezakonitog pritvora prije suđenja i zbog toga što mu, tokom tog perioda, nije pružena odgovarajuća zdravstvena njega. On je također naveo da vlasti nisu bez odlaganja sprovele privremenu mjeru suda donijetu u skladu sa pravilom 39 Poslovnika Suda, čime je bio prekršen član 34.

Član 3.

Ponavljajući zaključak vijeća naveden u presudi od 10. jula 2007. godine, Sud je istakao da tokom pritvora g. Paladiju nije pružen onaj nivo ljekarske njege koji je nalagalo njegovo stanje, a to stanje je nekoliko medicinskih stručnjaka ocijenilo kao teško. Posljedica toga bila je to da je g. Paladi podvrgnut nečovječnom i ponižavajućem postupanju u smislu člana 3. Konvencije.

Član 5 stav 1.

Potvrđujući presudu Vijeća koja je donijeta jednoglasno i na koju strane nisu uložile nikakav prigovor, Sud je zaključio da se u ovom slučaju radilo o kršenju člana 5. stav 1.

Član 34.

Sud je još jednom naglasio da su privremene mjere koje je on imao razloga da donese u skladu sa pravilom 39 Poslovnika Suda imale za cilj da obezbijede djelotvorno pravo na pojedinačnu predstavku ustanovljeno članom 34. Konvencije. Ako vlasti visoke strane ugovornice ne preduzmu sve korake koje razumno mogu preduzeti da bi sprovele privremene mjere koje donese Sud, radi se o kršenju člana 34.

Sud je primijetio da su moldavske vlasti ispoljile nemar i pasivnost koji su u neskladu sa obavezama države preuzetim po osnovu člana 34. To važi kako za nivo agenta države, koji je odgovoran da privremenu mjeru smjesta prenese nadležnim sudskim vlastima, tako i za nivo tih sudskih vlasti, koje su bile dužne da donesu odluku kojom će spriječiti prebacivanje (g. Paladija iz bolnice u pritvor). Konačno, Sud je stao na stanovište da to što se opasnost po zdravlje podnosioca predstave, usljed koje je on i donio privremenu mjeru, nije konačno materijalizovala ni u kom slučaju ne mijenja činjenicu da vlasti nisu ispunile svoje obaveze.

Shodno tome, u ovom slučaju radilo se o kršenju člana 34. Konvencije.

Član 41.

Sud je g. Paladiju dosudio 2.080 eura na ime materijalne štete, 15.000 eura na ime nematerijalne štete i 7.000 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Ovaj slučaj je prebačen Velikom vijeću Evropskog suda pošto je vijeće 10. jula 2007. donijelo presudu.

Glavno pitanje koje se postavilo pred Velikim vijećem bilo je da li je došlo do kršenja prava na pojedinačnu predstavku iz člana 34, budući da država Moldavija nije odmah izvršila privremenu mjeru koju je Sud donio, odnosno nije bez odlaganja izvršila ono što nalaže pravilo 39 Poslovnika Suda.

Ranije je Sud donosio privremene mjere u skladu sa pravilom 39 samo u slučajevima kada je podnositelj predstave čekao na prebacivanje iz zemlje-članice Vijeća Evrope u neku zemlju u kojoj bi bio u ozbiljnoj opasnosti da bude izložen postupanju protivnom članu 3. Zaista, mjere donijete po pravilu 39 i dalje se često koriste u tom kontekstu, a najnoviji primjer pruža slučaj *Ben Hemajs (Khemais) protiv Italije* (presuda od 24. februara 2009.). Međutim, Sud je tematski proširio svoju primjenu privremenih mjera i na druge oblasti, kao što je ova, koja se tiče medicinskog liječenja pritvorenika. Najmanjom mogućom većinom, sa devet glasova prema osam, Veliko

vijeće je u ovom slučaju utvrdilo da je Moldavija prekršila svoje obaveze po članu 34 - posebno je pritom ukazano na to da vlasti Moldavije nisu odgovorile na mnogobrojne telefonske pozive iz Suda. Vlasti su mogle da preduzmu korake u vremenu koje su imale na raspolaganju da spriječe vraćanje podnosioca predstavke u zatvor, kao i da obezbijede da podnosilac predstavke bude brže ponovo primljen u zdravstvenu ustanovu, tako što bi, na primjer, angažovale dežurnog sudiju, koji je dužan da se bavi hitnim pitanjima tokom vikenda i praznika. Sudije koje su izdvojile mišljenje nisu se složile s tim, tvrdeći da su vlasti zapravo postupile s dužnom pažnjom i da nisu omele stvarno vršenje prava na pojedinačnu predstavku.

Veliko vijeće je u ovom slučaju iznijelo neke korisne opšte komentare u vezi sa mjerama donijetih po članu 39 i jasno je stavilo do znanja da je sama priroda donošenja privremenih mjera takva da Sud često mora da donese hitne odluke, kao i da on nema uvijek na raspolaganju sve činjenice u vezi s datim slučajem. Ponekad tek kasnije stignu dodatne informacije koje mogu dovesti u pitanje opravdanost privremenih mjera. To, međutim, ni na koji način ne utiče na obavezujući prirodu takvih mjera, i država ne može da koristi te informacije kao opravdanje za to što navedenu mjeru nije sprovela.

PRESUDA U SLUČAJU HAJNAL PROTIV SRBIJE

19. juni 2012.

1. Osnovne činjenice

Podnosilac predstavke je državljanin Srbije koji je rođen 1985. godine i živi u Subotici, u Srbiji.

Podnosioca predstavke subotička policija je uhapsila 8. avgusta 2005. godine i dovela u stanicu, zbog navodne provalne krađe. Prema zapisniku sa ispitivanja, podnosilac predstavke je priznao jedan pokušaj provalne krađe, a potom je potpisao dokument svojim nadimkom, uprkos tome što je prethodno u istom zapisniku konstatovano da je „nepismen”.

Podnosilac predstavke je ponovo privođen u policijsku stanicu 17. i 18. avgusta 2005. radi ispitivanja o provalnim krađama, ali mu prethodno nije bio uručen poziv. U oba navrata podnosilac predstavke je tvrdio da ga je policija fizički zlostavljala, pokušavajući da iznuđi njegovo priznanje. Pred prvo saslušanje pružila mu se prilika da nakratko razgovara sa svojim advokatom, ali je drugog dana policija ignorisala takav njegov zahtjev. Umjesto toga, podnosiocu predstavke je bio dodijeljen advokat iz programa pravne pomoći koji se, kako se tvrdi u predstavi, pojavio samo nakratko da bi potpisao zapisnik sa saslušanja i odmah potom otišao. Zapisnik o kome je riječ sadržao je sljedeće: (i) navode da se podnosilac predstavke tereti za brojne provalne krađe; (ii) detaljni opis kako je počinio ta krivična djela; (iii) izjavu podnosioca predstavke da ne želi da zadrži svog prvobitnog branioca; i (iv) njegovu

potvrdu da je izjavu dao „u odsustvu svake fizičke ili mentalne prinude”.

Podnosilac predstavke je ponovo uhapšen 24. avgusta 2005. i tom prilikom je zadržan 48 sati u pritvoru. Njegov prvobitni advokat je uložio žalbu koju je opštinski sud odbacio, uz obrazloženje da je podnosilac predstavke i ranije osuđivan za krivična djela i da je „nastavio da vrši krivična djela”, uz napomenu da je u toku šest krivičnih predmeta protiv njega i da je on „izvršio” nekoliko imovinskih krivičnih djela u kratkom vremenu.

Protiv podnosioca predstavke pokrenut je pretkrivični postupak, a istražni sudija mu je produžio pritvor uz obrazloženje da bi, ukoliko bi bio pušten na slobodu, podnosilac predstavke mogao ponovo da počini krivično djelo, da pobjegne ili da utiče na svjedoke. Podnosilac predstavke je odbio da odgovori na optužbe kada je to od njega zatraženo, već se pozvao na to da ga je policija zlostavljala i da su njegova procesna prava povrijeđena. Rješenje o produženju pritvora potvrđeno je 30. avgusta 2005. Tokom narednih nekoliko sedmica istražni sudija je saslušao iskaze svjedoka, od kojih su dva svjedoka izjavila da im je policija ili prijetila fizičkim nasiljem ili primijenila fizičko nasilje nad njima, kako bi iznudila izjavu.

Optužnica protiv podnosioca predstavke podignuta je 16. septembra 2005. godine. Njegov advokat je podnio prigovor protiv te optužnice, ali je taj prigovor odbačen. Potom je njegov advokat obavijestio opštinski sud da je podnosilac predstavke fotografisan za vrijeme boravka u pritvoru i da je tokom nekoliko njegovih posjeta podnosiocu predstavke osoblje zatvora ostalo dovoljno fizički blizu da je moglo da čuje i vidi svaki njegov razgovor sa klijentom.

Na pretresima koji su uslijedili podnosilac predstavke je opisao zlostavljanje kome je bio izložen u policijskom pritvoru i izjavio je da je bio primoran da potpiše izjavu koju je policija pripremila bez njegovog učešća. Ostali svjedoci su također ukazali na zlostavljanje kome su bili izloženi u rukama policije.

Opštinski sud je 13. aprila 2006. presudio da je podnosilac predstavke kriv za 11 provalnih krađa i osudio ga na godinu i po dana zatvora. Svjedočenje da je policija neke svjedoke zlostavljala da bi od njih iznudila izjavu u kojoj će inkriminisati podnosioca predstavke bilo je ili odbijeno kao nebitno, ili je zanemareno. Sud je uzeo za otežavajuću okolnost to što se protiv podnosioca predstavke vodi još šest krivičnih predmeta. Njegove žalbe su odbačene.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se pozvao na član 3. i požalio na policijsko zlostavljanje 17. i 18. avgusta 2005. godine, a u predstavi je još naveo i da je tužena država potom propustila da sprovede istragu povodom tih incidenata.

Član 3.

Naglašavajući još jednom da član 3. uživa status jedne od najelementarnijih odredaba Konvencije, Sud je istakao da je taj član formulisan u apsolutnim, a ne u relativnim pojmovima, bez ikakvog izuzetka, uslova ili ograda. Odgovor na pitanje da li zlostavljanje spada u polje dejstva člana 3. zavisi od svih okolnosti datog slučaja.

Kada je riječ o činjenicama koje ima pred sobom, Sud je ustanovio da je odluka podnosioca predstavke da 18. avgusta 2005. prizna mnogobrojne provalne krađe bila sumnjiva, s obzirom na to da je samo jedan dan prije toga odbio da da iskaz u policiji. Drugo, Sud je ustanovio da je od značaja to što su, iako sam podnosilac predstavke nije mogao da dobije ljekarsku potvrdu o tome, njegov advokat i jedan drugi svjedok uočili njegove povrede, dok je nekoliko svjedoka posvjedočilo da su i sami bili predmet policijskog zlostavljanja. Pored toga, Sud se oslonio na izvještaj Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja (CPT) podnjet upravo u vrijeme spornih saslušanja u kome je navedeno da su bejzbol palice i slični predmeti pronađeni u prostorijama koje se koriste za saslušanja u gotovo svim policijskim stanicama koje su članovi Komiteta posjetili u Beogradu. Konačno, Sud je zapazio da nema službene zabilješke u kojoj bi bilo navedeno kada je podnosilac predstavke doveden u pritvor i koliko dugo je tamo zadržan.

Iz svih tih razloga, Sud je zaključio da je podnosilac predstavke bio podvrgnut fizičkom nasilju 17. avgusta 2005. godine i da je u najmanju ruku bio na mentalnom planu primoran da naredni dan prizna djela koja su mu stavljena na teret. Iz tih razloga Sud je ustanovio da se ovdje radilo o kršenju člana 3. Konvencije. Kada je riječ o tome da država nije inicirala i sprovela temeljnu istragu uvjerljive tvrdnje o zlostavljanju u rukama državnih zvaničnika, Sud je ustanovio da je prekršen proceduralni dio člana 3.

Član 6. stav 1.

Procjenjujući da li je bilo prekršeno pravo podnosioca predstavke na pravično suđenje, Sud je primijetio da je to zavisilo od toga da li je postupak u cjelini, uključujući i način pribavljanja dokaza, bio pravičan. Pored toga, Sud je posebno naglasio da postoje specifični kriterijumi koji se primjenjuju u vezi sa dokazima pribavljenim kršenjem člana 3, kao i da je u dosadašnjoj sudskoj praksi po Konvenciji zauzeto stanovište da prihvatanje iskaza dobijenih kao posljedica zlostavljanja da bi se utvrdile relevantne činjenice nekog slučaja čini da cijeli postupak postane nepravičan.

S obzirom na to da je Sud već ustanovio da je prekršen član 3. u vezi sa saslušavanjem podnosioca predstavke, kao i s obzirom na činjenicu da je njegovo priznanje iskorišteno da bi on bio osuđen, ustanovljeno je da je postupak u cjelini bio nepravičan. Prema tome, došlo je do kršenja člana 6. Konvencije

Član 6. stav 2.

Podnositelj predstavke je tvrdio da je opštinski sud time što je pominjao šest krivičnih predmeta koji se trenutno vode protiv njega i činjenicu da je opštinski sud upravo tu okolnost smatrao otežavajućom kod izricanja kazne, prekršio njegovo pravo da bude smatran nevinim dok mu se krivica ne dokaže.

Sud je saopštio da se samo zvanično utvrđivanje pojedinačne krivice, to jest krivična osuda, može smatrati otežavajućom okolnošću za izricanje kazne u budućnosti. Prihvatanje važnosti krivičnih postupaka koji su u toku prilikom izricanja kazne u nekom konkretnom slučaju neminovno implicira da je lice o kome je riječ krivo u tom postupku ili postupcima. Iz tih razloga, Sud je ustanovio da je ovdje bio prekršen član 6. stav 2.

Član 41.

Sud je presudio da Srbija treba da isplati podnosiocu predstavke 12.000 eura na ime nematerijalne štete i 9.000 eura na ime sudskih i ostali troškova.

3. Komentar

Ovdje vrijedi još jednom ukazati na značaj nekoliko važnih događaja u jurisprudenciji Suda tokom devedesetih godina, prilikom razmatranja postupanja prema licima za vrijeme saslušanja i tokom njihovog boravka u pritvoru; Sud je, naime, ustanovio da se tu primjenjuju posebna mjericila. Prvo, prebacivanje tereta dokazivanja u slučaju *Tomazi protiv Francuske (Tomasi v France)* (presuda od 27. avgusta 1992.) znači da onda kada je pojedinac u dobrom zdravstvenom stanju odveden u policijski pritvor, da bi se po puštanju iz pritvora ustanovilo da je povrijeđen, država mora da pruži prihvatljivo objašnjenje za to kako su te povrede nastale. Ako država to ne učini, može se konstatovati kršenje prava po članu 3. Konvencije. Drugo, u slučaju *Ribič protiv Austrije (Ribitsch v. Austria)* (presuda od 4. decembra 1995.), Sud je, kako izgleda, snizio prag dokazivanja koji je ranije bio potreban da bi se utvrdilo kršenje člana 3. u vezi sa onim slučajevima koji se tiču napada na lica u pritvoru. U pomenutom slučaju Sud je stao na stanovište da „svako posezanje za fizičkom silom koje nije strogo neophodno usljed ponašanja samog pojedinca u načelu predstavlja kršenje člana 3.“. Treće, u slučaju *Asenov protiv Bugarske (Assenov v. Bulgaria)* (presuda od 28. oktobra 1998.), Sud je prvi put utvrdio da pored negativne obaveze da se ne pribjegne postupanju koje je zabranjeno članom 3, Konvencija potpisnicama nameće i pozitivnu obavezu, onu koja podrazumijeva dužnost zaštite i istrage. Zajedno uzevši, svi ti događaji su proširili polje djelovanja i djelotvornost člana 3. u pogledu sprječavanja, osude i istrage slučajeva policijske zloupotrebe položaja, kao što je to bilo u ovom slučaju.

Slučaj *Hajnal protiv Srbije* osvjetljava mnoga načela koja je Sud ustanovio u vezi s postupanjem prema pritvorenicima i posebno naglašava restriktivniji pristup Suda dokazima pribavljenim usljed povrede člana 3. u slučajevima gdje to još nije mučenje, ali jeste nečovječno postupanje, poslije razjašnjenja ovog pitanja koje je dalo Veliko vijeće u slučaju *Gefgen protiv Nemačke (Gäfgen v. Germany)* (presuda od 1. jula 2010.). Poslije tog slučaja, Sud je zastupao stanovište da onda kada informacije koje su dobijene nečovječnim postupanjem utiču na ishod postupka protiv okrivljenog, kao što se dogodilo u ovom slučaju, pravičnost postupka biva podrivena, što ukazuje na kršenje člana 6.

PRESUDA U SLUČAJU ANGUELOVA PROTIV BUGARSKE

13. juni 2002.

1. Činjenično stanje

Assya Anguelova je bugarska državljanka, rođena 1959. godine i nastanjena u gradu Razgrad. Slučaj se odnosi na smrt njenog sina, Anguela Zabchekov-a, starog 17 godina, koja se dogodila 29. januara 1996. godine dok je bio u policijskom pritvoru, nakon hapšenja zbog pokušaja krađe.

Kasno uveče 28. januara 1996. godine g. Zabchekov je sa porodicom i prijateljima u baru pio alkohol. Oni tvrde da je bio dobrog zdravlja i nepovrijeđen kada su ga posljednji put vidjeli, između 10.30h i 11.30h uveče.

Ubrzo nakon ponoći, stanari koji žive u susjednoj stambenoj zgradi su vidjeli kako g. Zabchekov „radi nešto” oko parkiranih automobila i obavijestili policajca van dužnosti, narednika Mutafov-a, koji je bio u blizini. Narednik Mutafov je jurio g. Zabchekov-a, a kasnije je tvrdio da je g. Zabchekov nekoliko puta pao na lice dok je pokušavao da pobjegne. G. Zabchekov je uhapšen i odveden u policijsku stanicu nešto prije 1h ujutru. Ne postoji odgovarajući zapisnik o njegovom hapšenju i dovođenju u pritvor.

Nešto poslije 3h ujutru policajci u stanici su obavijestili policajce odgovorne za hapšenje - koji su u tom trenutku bili u vozilima u patroli - da se zdravlje g. Zabchekov-a pogoršava. Policajci su se vratili u policijsku stanicu da bi procijenili situaciju i zatim se odvezli do bolnice, vrativši se sa ljekarom i ambulatnim vozilom. G. Zabchekov je odveden u bolnicu, gdje je oko 5h ujutru bolnički ljekar potvrdio da je mrtav.

Pokrenut je krivični postupak da bi se istražile okolnosti njegove smrti. Autopsijom izvršenom 29. januara 1996. godine utvrđeno je da je do smrti došlo zbog frakture lobanje, koju je g. Zabchekov zadobio četiri do šest sati prije trenutka smrti. Međutim, kasnije je podniet drugi izvještaj, zasnovan isključivo na dokumentarnim dokazima, u kome je zaključeno da su povrede g. Zabchekov-a

morale da budu nanесene bar 10 sati prije trenutka smrti. Istraga je na osnovu ovog drugog izvještaja okončana, na temelju toga da nije postojala veza između postupanja policije i smrti g. Zabchekov-a. Podnosilac predstavke se neuspješno žalila. Dodatna istraga je prekinuta na osnovu toga da nije moguće utvrditi na koji način su povrede nanijete.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke je tvrdila da je njen sin umro nakon što su policajci prema njemu loše postupali, da mu policija nije pružila odgovarajuću medicinsku njegu za povrede i da vlasti nisu preduzele djelotvornu istragu, što je protivno članovima 2. i 3. Evropske konvencije (pravo na život i zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja). Ona je dalje tvrdila po članu 5. (pravo na slobodu i sigurnost) da je pritvor njenog sina bio nezakonit, da nije imala na raspolaganju djelotvoran pravni lijek za potrebe člana 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek) i da je došlo do diskriminacije na osnovu romskog porijekla njenog sina, što je bilo protivno članu 14. (zabrana diskriminacije).

Član 2.

Loše postupanje u policijskom pritvoru

Evropski sud za ljudska prava je primijetio da je g. Zabchekov preminuo nakon što je nekoliko sati bio pritvoren u policijskoj stanici Razgrad-a i da je prema prvom izvještaju vještaka povreda lobanje bila nanесena najvjerovatnije četiri do šest sati prije trenutka smrti, vjerovatno u vrijeme dok je bio pod nadzorom policije, bilo prije ili nakon što je doveden u policijsku stanicu.

Evropski sud je doveo u pitanje zaključke drugog izvještaja vještaka, u kome se iznosi da je do povreda došlo bar 10 sati prije trenutka smrti g. *Zabchekov*-a. Izvještaj je bio zasnovan isključivo na vizuelnom ispitivanju fotografija krvnog ugruška snimljenih šest sati nakon smrti g. *Zabchekov*-a. Ovaj izvještaj se u značajnim aspektima razlikovao od zaključaka donesenih u prvom izvještaju, koji je bio zasnovan na direktnom posmatranju leša, bez iznošenja razloga za to. Ako je g. *Zabchekov* bio povrijeđen prije 7h uveče 28. januara 1996. godine, to bi značilo da je izašao sa prijateljima i zatim odlučio da ukrade automobil dok je patio od frakture lobanje, što izgleda malo vjerovatno.

Vladina tvrdnja da je g. *Zabchekov* mogao biti povrijeđen od pada na zemlju - pošto je pio i imao istoriju zdravstvenih problema - nije podržana forenzičkim dokazima. Imajući u vidu sve relevantne okolnosti, Sud je zaključio da je neuvjerljivo Vladino objašnjenje okolnosti smrti g. *Zabchekov*-a, zasnovano na zaključcima drugog izvještaja vještaka po pitanju vremena povrijeđivanja i pretpostavci da se dječak mogao povrijediti padom na zemlju. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 2. Evropske konvencije.

Tvrđenje o propustu da se obezbijedi blagovremena medicinska njega

Sud je primijetio da je policija odgodila pružanje medicinske pomoći g. Zabchekov-u. Prema prvom izvještaju vještaka i mišljenju vještaka koje je podnijela podnositeljka predstavke odlaganje u pružanju medicinske pomoći je bilo fatalno. Sud je prema tome zaključio da su ponašanje policije između 3h i 5h ujutru 29. januara 1996. godine i nedostatak bilo kakve reakcije vlasti predstavljali povredu obaveze države da zaštiti živote lica pod njenim nadzorom. Stoga je u ovom pogledu došlo do povrede člana 2. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Tvrđenje o nedjelotvornoj istrazi

Sud je primijetio veći broj nedostataka u istrazi. Od policajaca nije zahtjevano da objasne zašto je zapisnik o pritvoru falsifikovan, zašto nisu odmah pozvali hitnu pomoć i zašto su bolničkom ljekaru dali očigledno pogrešne informacije. Svjedočenje policajaca je smatrano za potpuno vjerodostojno uprkos njihovom sumnjivom ponašanju. I pored očigledne protivrječnosti dva medicinska izvještaja, vlasti su prihvatile zaključke drugog izvještaja, ne pokušavajući da razjasne nedosljednosti.

Sud je stoga zaključio da istraga nije bila objektivna i temeljita. Došlo je do povrede člana 2. stav 1. Konvencije zbog propusta da se sprovede djelotvorna istraga okolnosti smrti g. Zabchekov-a.

Član 3.

Primjetivši da Vlada nije pružila uvjerljivo objašnjenje povreda na tijelu (grudima, licu i desnom ručnom zglobu) g. Zabchekov-a i da su te povrede ukazivale na nečovječno postupanje preko granice ozbiljnosti dozvoljene po članu 3. Konvencije, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 3. Evropske konvencije.

Član 5.

Nije sporno da pritvor g. Zabchekov-a nije bio zasnovan na pisanom nalogu, kako je zahtjevano po članu 35. Zakona o narodnoj policiji. Sud je primijetio da, u težnji da se sakrije i sama činjenica da je g. Zabchekov bio pritvoren, u prvom obavještenju porodici o njegovoj smrti nije ni pomenuto da je bio pritvoren. Sud je također primijetio da lišavanje slobode g. Zabchekov-a nije odmah evidentirano i da je zapisnik u policijskoj stanici kasnije falsifikovan.

Nepostojanje pisanog naloga i ispravnog zapisnika o pritvoru g. Zabchekov-a je dovoljno da Sud zaključi da je taj višesatni pritvor 29. januara 1996. godine predstavljao povredu domaćeg prava i bio protivan zahtjevima sadržanim u članu 5. Konvencije za ispravno evidentiranje lišavanja slobode.

Član 14.

Sud je bio mišljenja da, iako su žalbe o diskriminaciji podnositeljke predstavke zasnovane na ozbiljnim tvrdnjama, nije u mogućnosti da zaključi da su dokazane van razumne sumnje, i da stoga nije došlo do povrede člana 14. Konvencije.

Sudija Bonello je, iznoseći svoje djelimično protivno mišljenje, objasnio zašto se po ovom pitanju ne slaže sa zaključkom većine. On je oštro kritikovao činjenicu da Sud tokom preko pedeset godina sudske prakse nije do današnjeg dana utvrdio nijedan slučaj povrede prava na život (član 2.) ili prava da se ne bude podvrgnut mučenju ili drugom ponižavajućem ili nečovječnom postupanju ili kažnjavanju (član 3.) na osnovu rase, boje kože ili mjesta porijekla žrtve. Razlog za ovo, prema sudiji Bonello jeste pravilo koje je Sud sam sebi nametnuo, prema kome je standard dokaza - koji se prema Konvenciji zahtjeva - „dokaz van razumne sumnje”. Sudija Bonello je bio mišljenja da je ovaj standard pravno neodrživ i u praksi neostvariv.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 19.050 eura na ime nematerijalne štete i 3.500 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

Dva aspekta ovog tragičnog slučaja zaslužuju poseban komentar.

Kao prvo, Evropski sud je ponovio značaj da policija kada neko lice lišava slobode, bilo hapšenjem bilo pritvaranjem, odmah napravi detaljni pisani zapisnik. Obavezne stavke zapisnika su tačna evidencija mjesta, datuma i vremena pritvora kao i ime pritvorenog, ako je poznato, i njegovo zdravstveno stanje, ime policajca koji vrši pritvaranje i razlozi za pritvaranje. Propust da se takav zapisnik napravi sam će po sebi predstavljati povredu člana 5. Konvencije, „pošto nije u skladu sa samom svrhom” tog člana. Ovi podaci su od suštinske važnosti, ne samo da bi se spriječila proizvoljnost dužine pritvora kao posljedica neobaveznog pristupa prema vođenju zapisnika, već i da bi se osiguralo da u situacijama u kojima su iznesene tvrdnje o lošem postupanju u pritvoru postoje vjerodostojne informacije.

Kao drugo, nadahnuto mišljenje, koje je izneo sudija Bonello, preporučit će se svima sa znanjem iz prve ruke o lošem postupanju koje je rasno motivisano. Sudija Bonello otvoreno kritikuje Sud zbog stalnog odbijanja da utvrdi povredu člana 14. u vezi sa članovima 2. ili 3. Konvencije, ma kako pouzdani bili podaci koji ukazuju na takve motive kao na razlog za loše postupanje.

PRESUDA U SLUČAJU *ANANJEV PROTIV RUSIJE*

10. januar 2012.

1. Osnovne činjenice

Podnosioci predstavke Sergej Ananjev (Sergey Ananyev), Genadij Baširov (Gennadiy Bashirov) i Gulnara Baširova (Gulnara) državljani su Rusije. Svi podnosioci tvrde da su u pritvoru držani u nezadovoljavajućim uslovima.

Godine 2007. g. Ananjev je lišen slobode i držan u pritvoru oko dva mjeseca u ćeliji od 15 kvadratnih metara, u kojoj se nalazilo 13 ležajeva. Tu ćeliju je dijelio sa još 20 pritvorenika. G Baširov i gđa Baširova bili su u pritvoru u nekoliko različitih ćelija za koje tvrde da su sve bile pretrpane ljudima.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosioci predstavke su se pozvali na članove 3. i 13. i obraćajući se Sudu naveli da su bili smješteni u pretrpanim ćelijama, kao i da nisu mogli da se izbore za poboljšanje uslova pritvora niti da dobiju neki vid naknade.

Član 13.

Sud je ispitivao da li su pojedinci koji su smatrali da su držani u neodgovarajućim uslovima pritvora mogli djelotvorno da se požale zatvorskim vlastima, tužiocu, Ombudsmanu ili sudovima, kao i da li su mogli da upute zahtjev za naknadu štete, s tim da taj zahtjev ima izgleda na uspjeh.

Razmatrajući odgovor na to pitanje, Sud u Strazburu je zaključio da, zasad, ruski pravni sistem ne pruža mogućnost korištenja djelotvornog pravnog lijeka koji bi se mogao upotrijebiti za to da se ostvari prestanak nečovječnih i ponižavajućih uslova pritvora ili koji bi mogao da pruži odgovarajuće i dovoljno pravno zadovoljenje u vezi sa pritužbom o kojoj je riječ. Iz tih razloga, Sud je ustanovio da se u ovom slučaju radilo o povredi člana 13. Konvencije.

Član 3.

G. Ananjev i g. Baširov su u svojim ćelijama imali manje od 1,25 odnosno manje od dva kvadratna metra ličnog prostora. Broj pritvorenika je također znatno premašio broj raspoloživih ležajeva. Pored toga, g. Ananjev i g. Baširov su neprestano bili u tim ćelijama, a jedini izuzetak od toga bio je period od jednog sata dnevno kada su izvođeni u šetnju na otvoreno. Svi su jeli i koristili sanitarne objekte u prenatrpanim uslovima ćelije. Iz tih razloga, Sud je ustanovio da su g. Ananjev i g.

Baširov bili podvrgnuti postupanju koje je u suprotnosti sa članom 3, to jest da su bili podvrgnuti nečovječnom i ponižavajućem postupanju.

Član 41.

Evropski sud je presudio da je Rusija dužna da plati iznos od 2.000 eura g. Ananjevu i 13.000 eura g. Baširovu na ime nematerijalne štete, kao i 850 eura na ime sudskih i ostalih troškova.

Član 46 (mjere za izvršenje presude)

Sud je ustanovio da neadekvatni uslovi pritvora i nedjelotvorni pravni lijekovi predstavljaju sistemski problem koji se u Rusiji ponavlja. Trenutno je pred Sudom 250 slučajeva koji čekaju ishod postupka, a u svima njima su predmet predstavki podnosilaca uslovi pritvora.

Mada su se kršenja za koja je ustanovljeno da su se dogodila zbila u geografski različitim regionima, porijeklo svih tih kršenja prava po Konvenciji suštinski je slično: pritvorenici su trpili nečovječno i ponižavajuće postupanje zbog akutnog nedostatka prostora u ćelijama, nedostatka odgovarajućeg broja ležajeva, ograničenog pristupa svjetlosti i svježem zraku i nepostojanja privatnosti prilikom korištenja sanitarnih objekata. Prema tome, čitav ovaj problem je rezultat lošeg funkcionisanja ruskog sistema za organizovani boravak u pritvoru i izdržavanje kazni, kao i nedovoljnih pravnih i upravnih jemstava.

S obzirom na sve što je rečeno, Sud je odlučio da primijeni postupak izricanja „pilot presude”. Sud je prvo konstatovao da se izvjesne mjere za poboljšanje materijalnih uslova pritvora mogu primijeniti kratkoročno i uz male dodatne troškove - u takve mjere spada razumno povećanje broja tuševa i mogućnosti za tuširanje. Evropski sud je takođe ohrabrio pokušaje ruskih vlasti da iznađu integrisani pristup rješavanju problema pretrpanosti u pritvorskim jedinicama, uključujući tu promjenu zakonskih okvira, prakse i stavova.

Osim toga, Sud je primijetio da je osnovni uzrok pretrpanosti tih objekata prekomjerno posezanje za pritvorom u pretrkivičnom postupku, bez odgovarajućeg opravdanja, kao i preduga primjena takvog pristupa.

Mjere pritvora trebalo bi rezervisati samo za najteže slučajeve u kojima se radi o nasilnim krivičnim djelima, tako da bi određivanje pritvora trebalo prije da predstavlja izuzetak, nego normu.

S obzirom na to je da za primjenu svih gore pomenutih mjera potrebno vrijeme, treba primijeniti privremene aranžmane. To znači da treba ustanoviti maksimalni kapacitet svake pritvorske jedinice, kao i da tu ocjenu treba povremeno preispitivati, u skladu sa normama koje se stalno razvijaju.

Pored toga, treba uvesti preventivne i kompenzatorne pravne lijekove. Preventivni pravni lijekovi treba da omoguće pritvorenima da se izbore za brzo i djelotvorno razmatranje njihovih pritužbi u vezi sa neodgovarajućim uslovima pritvora.

Kada je riječ o vremenu, odnosno rokovima u kojima sve navedene mjere treba da budu primijenjene, Sud je stao na stanovište da ruska vlada treba da sačini, u saradnji sa Komitetom ministara, obavezujući plan sa rokovima na osnovu koga će staviti na raspolaganje preventivne i kompenzatorne pravne lijekove u slučaju navodnih kršenja prava po Konvenciji usljed neadekvatnih uslova pritvora; to treba da bude urađeno u roku od šest mjeseci.

3. Komentar

U ovoj važnoj i dugačkoj pilot presudi, Evropski sud razmatra suštinu nečovječnih uslova u ruskim centrima za držanje ljudi u pritvoru u prekrivičnom postupku, takozvanih SIZO (skraćena od Sledstvennyi izolyator - objekat za izolaciju u istražnom postupku). Kao što Sud više puta ističe u svome obrazloženju, ovo je ozbiljan i široko rasprostranjen problem u Rusiji. Još otkako je Sud prvi put izrekao presudu u vezi sa ovim problemom, u slučaju *Kalašnjikov protiv Rusije (Kalashnikov v. Russia)*, presuda od 15. jula 2002.) neprestano je utvrđivano da se krše članovi 3. i 13.

Kada je Ruska Federacija postala članica Vijeća Evrope 1996. godine, jedno od obećanja koje je dala prilikom pristupanja odnosila se na to da će, bez odlaganja, poboljšati „praktično nečovječne uslove” u centrima u kojima se građani drže u pritvoru u prekrivičnom postupku. Međutim, uprkos tome, kao i uprkos činjenici da su se događaji koji su poslužili kao osnov za sadašnji slučaj zbili više od pet godina poslije izricanja presude u slučaju *Kalašnjikov*, uslovi pritvora kojima se krši član 3. Konvencije i dalje predstavljaju jedan od najkrupnijih problema u Rusiji.

Sud je priznao da postoji izvjestan broj razloga za tako veliki broj kršenja člana 3, kao i da je riječ o složenom problemu. Prije svega je ukazao na loše stanje popravki u pritvorskim jedinicama i na pogrešno usmjeravanje sredstava, ali i na prekomjerno i često neopravdano pribjegavanje pritvoru u prekrivičnom postupku, umjesto korištenja drugih preventivnih mjera. U tom kontekstu, Evropski sud je također pozdravio izvjestan broj reformi koje su već započele da sprovedu ruske vlasti i koje obuhvataju izgradnju i obnovu pritvorskih centara širom zemlje.

Međutim, veoma je važno to što je Sud ukazao na činjenicu da postoji i jedan broj dodatnih mjera koje bi vlasti mogle da primijene brzo i uz veoma male troškove - te mjere obuhvataju zaklanjanje toaleta u ćelijama sa zavjesama, da bi se obezbijedila izvjesna privatnost pritvorenima, kao i skidanje guste mreže kojom su prekriveni prozori u ćelijama, zato što ta mreža sprječava dopiranje prirodne svjetlosti. U ovoj fazi Sud je odlučio da ne proširuje dalje dijapazon mjera koje bi valjalo preduzeti, budući da je smatrao da je to prije zadatak Komiteta ministara, nego samog Suda. Umjesto toga, Evropski sud je posebno skrenuo pažnju na dva pitanja kojima se ruske vlasti

neminovno moraju pozabaviti kako bi u budućnosti ispunile svoje obaveze proistekle iz člana 3 Konvencije: 1) smanjenje automatskog posezanja za izricanjem mjere pritvora u pretkrivičnom postupku i 2) preduzimanje privremenih aranžmana kako bi se spriječila i ublažila prenatrpanost prostorija.

Kao što je Sud već istakao, vjerovatno će biti potrebne i zakonodavne promjene za sve to, kao i promjena stava i kod tužilaca i kod sudija. Treba pronaći drugačija rješenja od držanja u pritvoru prije suđenja, a Sud je također preporučio da se upravnicima zatvora da ovlaštenje da odbiju da prihvate pritvorenike ukoliko pritvorske jedinice kojima upravljaju već rade punim kapacitetom i preko tog kapaciteta. Razumije se, biće potrebno izvjesno vrijeme da se ove promjene sprovedu, ali ova oštro izrečena presuda jasno stavlja do znanja koliko ozbiljnima Sud smatra sve te probleme. U tijesnoj vezi sa ovakvim načinom razmišljanja i obrazloženja je i temeljito razmatranje raspoloživosti pravnih lijekova za pritvorenike, kojim se Sud pozabavio. Iako je istakao da visoke strane ugovornice imaju slobodu da izaberu sredstva pomoću kojih će ispunjavati svoje obaveze po Konvenciji, Sud je prilično detaljno razmotrio različite sisteme pravnih lijekova ne bi li, kako je naveo, pomogao ruskim vlastima da pronađu odgovarajuće rješenje. Podsjećajući na predašnju sudsku praksu, Sud je naglasio da treba postaviti sistem preventivnih i kompenzatornih pravnih lijekova, i pritom je, što je veoma važno, odredio rok od šest mjeseci u okviru koga ruske vlasti treba (u saradnji sa Komitetom ministara) da donesu obavezujući plan i vremenski raspored za stavljanje takvih pravnih lijekova na raspolaganje pritvorenicima u Rusiji.

Konačno, što je veoma zanimljivo, Sud je istakao da, u skladu sa postupkom izricanja pilot presude postoji mogućnost da se svi slični slučajevi odlože sve dok visoka strana ugovornica o kojoj je riječ ne primijeni mjere za ispravljanje postojećeg stanja. Međutim, član 3. Konvencije štiti prava koja su od toliko bitnog značaja da je, umjesto da odloži rješavanje po predstavkama, Evropski sud nasuprot tome naglasio da će nastavljanje pomnog obrađivanja svih predstavlki koje se odnose na uslove u pritvoru „redovno podsjećati tuženu državu na obaveze koje ima po Konvenciji”. U suštini, Sud je pored toga naložio ruskim vlastima da u roku od 12 mjeseci pruže pravno zadovoljenje svim žrtvama povreda člana 3. Konvencije u SIZO koji su već, prije dana donošenja ove presude, podnijeli predstavke po tom osnovu.

Pošto je izrekao 90 presuda u kojima je ustanovljeno da je prekršen član 3. Konvencije u vezi sa uslovima boravka u centrima za držanje u pritvoru prije krivičnog postupka, Sud je u svojoj pilot presudi oštrim i jasnim riječima ukazao da je krajnje vrijeme da Rusija ubrza reforme u ovoj oblasti, a prije svega da promijeni kulturu automatskog pribjegavanja izricanju mjera pritvora, čak i ukoliko se radi o licima osumnjičenim za manja krivična djela. Ruske vlasti će sada morati da tijesno saraduju sa Komitetom ministara, dok će Sud također pomno pratiti i nadzirati situaciju. Ovdje je zanimljivo napomenuti da, otkako je Konvencija izmijenjena i dopunjena Protokolom br. 14, Komitet ministara sada ima mogućnost da proslijedi Sudu pitanje da li je visoka strana ugovornica ispunila svoju obavezu poštovanja i izvršenja izrečene presude ili je propustila da to učini (vidjeti član 46. st. 4).

PRESUDA U SLUČAJU *KALASHNIKOV PROTIV RUSIJE*

15. juli 2002.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Valeriy Yermilovich Kalashnikov, ruski je državljanin, rođen 1955. godine i živi u Moskvi.

G. Kalashnikov je februara 1995. godine, dok je bio na položaju predsjednika banke, optužen za pronevjeru. Pritvoren je juna 1995. godine. Gradski sud grada Magadan je počeo ispitivanje njegovog slučaja u novembru 1996. godine, ali je postupak obustavljen u periodu od maja 1997. do aprila 1999. godine, a konačno je osuđen 3. avgusta 1999. Zatim su 30. septembra 1999. godine protiv njega iznijete nove optužbe u vezi sa pronevjerom imovine. G. Kalashnikov je oslobođen od ovih optužbi 31. marta 2000., a 26. juna 2000. godine je amnestiran i pušten iz zatvora.

Od 29. juna 1995. do 20. oktobra 1999. godine podnosilac predstavke je bio u zatvoru u gradu Magadan. On je 20. oktobra 1999. godine poslat na odsluživanje kazne u kaznenu ustanovu shodno presudi Gradskog suda od 3. avgusta 1999. godine. Zatim je 9. decembra 1999. godine vraćen u zatvor u gradu Magadan, gdje je ostao do puštanja na slobodu 26. juna 2000. godine.

Podnosilac predstavke se žalio na uslove u zatvorskom objektu u Magadan-u, uključujući sljedeće:

- njegova ćelija je bila površine 17 m² i imala je osam ležajeva; u njoj je gotovo uvek bilo 24 lica; dakle, bilo je po tri lica na svaki ležaj i zatvorenici su spavali na smjenu; uz to je bilo nemoguće spavati kako treba pošto televizor i svjetlo u ćeliji nikad nisu gašeni;
- osobu koja koristi WC mogli su da vide i zatvorenici i zatvorski čuvar; sto za objedovanje zatvorenika se nalazio samo metar od WC šolje;
- ćelija nije imala ventilaciju i bilo je zagušljivo i prevruće ljeti, a veoma hladno zimi; bila je preplavljena bubašvabama i mravima; također, pošto je bio okružen strastvenim pušačima, podnosilac predstavke je bio prinuđen da postane pasivni pušač;
- obolio je od više kožnih bolesti i gljivičnih infekcija, izgubivši sve nokte na stopalima i nekoliko na rukama; tokom suđenja od 11. novembra 1996. do 23. aprila 1997. i od 15. aprila 1999. do 3. avgusta 1999. godine, naloženo je odlaganje ročišta da bi mogao biti liječen od šuge; u šest prilika su zatvorenici sa tuberkulozom i sifilisom smješteni u njegovu ćeliju i on je primao profilaktične antibiotske injekcije.

Prema medicinskom dosijeu podnosioca predstavke, tokom boravka u pritvoru je bolovao od šuge, alergijskog dermatitisa, gljivičnih infekcija na stopalima i šakama i mikoze. U izvještaju medicinskih stručnjaka podnijetom jula 1999. godine se iznosi da je patio i od neurocirkulatorne

distonije, asteno-neurotičkog sindroma, hroničnog gastroduodenitisa, gljivične infekcije na stopalima, šakama i preponama i mikoze.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio na uslove pritvora – pozivajući se na član 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima - i na to da su dužina pritvora i krivičnog postupka pokrenutog protiv njega doveli do povrede njegovih prava jamčenih po članovima 5. stav 3. i 6. stav 1. Konvencije.

Član 3.

Evropski sud za ljudska prava je primijetio, između ostalog, da je u svakom trenutku u ćeliji podnosioca predstavke bilo između 0,9 do 1,9 m² po zatvoreniku. Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja je odredio 7 m² po zatvoreniku kao orijentacionu poželjnu površinu za zatvoreničku ćeliju. Prema tome, ćelija je bila stalno prenatrpana - što je stanje koje samo po sebi predstavlja pitanje po članu 3. Konvencije.

Zbog stalne prenatrpanosti, zatvorenici u ćeliji podnosioca predstavke su morali da spavaju na smjenu, u osmočasovnim smjenama, pri čemu su uslovi za spavanje bili dalje otežani neprekidnim osvjetljenjem ćelije, kao i opštim komešanjem i bukom zbog velikog broja zatvorenika. Posljedično lišavanje sna je moralo, prema mišljenju Suda, predstavljati težak psihički i fizički teret za podnosioca predstavke.

Evropski sud je također imao u vidu nedostatak odgovarajuće ventilacije u ćeliji podnosioca predstavke, zaraženost ćelije sa gamadi; prljavo i ruševno stanje ćelije i toaletnog prostora i nedostatak privatnosti; kao i činjenicu da je, tokom cijelog perioda pritvora, podnosilac predstavke bolovao od različitih kožnih bolesti i gljivičnih infekcija. Sud je dalje sa velikom zabrinutošću primijetio da je podnosilac predstavke u nekim prilikama bio pritvoren sa zatvorenicima koji su oboljeli od sifilisa i tuberkuloze.

Iako je Sud sa zadovoljstvom primio k znanju veliki napredak koji je postignut na ovom polju u zatvorskim objektima grada Magadan, u kojima se nalazi ćelija podnosioca predstavke, to ne umanjuje činjenicu da je podnosilac predstavke u relevantno vrijeme očigledno morao da trpi potpuno neprihvatljive uslove.

Evropski sud je zaključio da su uslovi pritvora podnosioca predstavke, zajedno sa dužinom vremenskog perioda koji je on proveo zatvoren u takvim uslovima, predstavljali ponižavajuće postupanje. Shodno tome je došlo do povrede člana 3. Evropske konvencije.

Član 5. stav 3.

Sud je primijetio da ukupni vremenski period pritvora podnosioca predstavke iznosi četiri godine, jedan mjesec i četiri dana. Međutim, pošto period prije 5. maja 1998. godine - što je datum kada je Konvencija stupila na snagu u Rusiji - leži izvan nadležnosti Suda, on može razmatrati samo period od jedne godine, dva mjeseca i 29 dana, koji je protekao od tog dana do presude Gradskog suda Magadan-a od 3. avgusta 1999. godine. I pored toga, on mora imati u vidu činjenicu da je do 5. maja 1998. podnosilac predstavke, pošto je pritvoren 29. juna 1995. godine, već bio u pritvoru dvije godine, deset mjeseci i šest dana.

Sud je, također, podsjetio da postojanje osnovane sumnje u umiješanost lica u ozbiljna krivična djela, iako relevantno, ne može samo po sebi opravdati dug period pritvora prije suđenja. U pogledu drugog razloga na koji se pozvao Gradski sud Magadan-a pri produžavanju pritvora podnosioca predstavke, naime opasnosti od ometanja ispitivanja slučaja, Sud je primijetio da Gradski sud nije naveo nikakve činjenične okolnosti da bi podržao svoje zaključke, koji su ostali nepromijenjeni i 1996., i 1997. i 1999. godine. U svojim odlukama nije ukazao na bilo kakav dokaz kojim bi mogao pokazati da je pomenuta opasnost zaista postojala tokom cijelog relevantnog perioda. Evropski sud je zaključio da razlozi na koje su se vlasti pozvale, iako relevantni i u početku dovoljni, kako je vrijeme prolazilo nisu više u dovoljnoj mjeri opravdavali pritvor podnosioca predstavke.

Imajući u vidu tok istrage i značajna odlaganja u sudskom postupku, Evropski sud za ljudska prava je smatrao da vlasti nisu djelovale sa dužnom marljivošću. Sud je stoga zaključio da je period koji je podnosilac predstavke proveo u pritvoru do suđenja prekoračio „razumni vremenski rok” i da je došlo do povrede člana 5. stav 3. Konvencije.

Član 6. stav 1.

Razmatrani vremenski period od 8. februara 1995. do 31. marta 2000. godine - iznosi pet godina, jedan mjesec i 23 dana za, u suštini, jedan nivo nadležnosti, i pored brojnih sporednih postupaka. Iako se njegova nadležnost odnosi samo period nakon 5. maja 1998. godine, Sud je primijetio da on može uzeti u obzir stanje postupka na taj datum.

Evropski sud je bio mišljenja da vlasti nisu ispunile svoju dužnost da postupaju marljivo, naročito nakon stupanja na snagu Konvencije 5. maja 1998. godine. On je stoga smatrao da dužina postupka nije ispunila uslov „razumnog vremenskog roka” i da je, prema tome, došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodijelio 5.000 eura na ime nematerijalne

štete i 3.000 na ime troškova postupka.

3. Komentar

Ova značajna presuda naglašava problem prekomjerne upotrebe dugog pritvora do suđenja, koji se redovno koristi u mnogim novim zemljama članicama Vijeća Evrope. Ovo neprihvatljivo miješanje u pravo na slobodu ličnosti povrijeđuje Konvenciju, čak i ako su uslovi pritvora korektni.

Kada su, kako je Sud već zaključio u slučaju *Dougouz protiv Grčke*, 6. marta 2001. i *Peers protiv Grčke*, 19. aprila 2001. godine uslovi u pritvoru toliko loši da predstavljaju povredu člana 3. Konvencije, primjena pritvora do suđenja je sama po sebi sporna. Član 3. Konvencije je apsolutan i smještanje lica u uslove koji predstavljaju njegovu povredu ne može se opravdati ni u kojim okolnostima. Sud je, možda svjestan hiljada istovjetnih slučajeva, koji bi mogli uslijediti nakon ove presude, dodijelio podnosiocu predstavke samo 5.000 eura na ime nadoknade štete (u slučajevima *Dougouz protiv Grčke* i *Peers protiv Grčke* svaki podnosilac predstavke je dobio 17.000 eura). Treba imati na umu da, iako je Sud mogao uzeti u obzir ukupni period pritvora pri procjeni razumnosti njegovog trajanja, pri dodjeli nadoknade štete u vezi sa njegovim uslovima je mogao razmatrati samo vremenski period nakon što je Rusija ratifikovala Konvenciju.

PRESUDA U SLUČAJU *KEHAYOV PROTIV BUGARSKE*

18. januar 2005.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, Ivan Ivanov Kehayov, bugarski je državljanin, rođen 1971. godine i živi u gradu Plovdiv u Bugarskoj.

On je 27. decembra 1997. godine uhapšen, izveden pred istražitelja i zadržan u pritvoru na osnovu optužbe za silovanje. Tužilac je istog dana potvrdio odluku o pritvoru.

Sve do 16. juna 1998. godine podnosilac predstavke je bio u zatvoren u ćeliji površine 10,5m² u prostorijama Okružne istražne službe u Plovdivu. Ćelija, koju je dijelio sa još tri pritvorenika, nije imala prozore i nije im bilo dozvoljeno izlaženje van ćelije ili zgrade, osim dvije kratke posjete dnevno sanitarnim prostorijama. Da bi se olakšali van vremena određenog za posjete toaletu, pritvorenici su morali da koriste kofu. U aprilu 1998. godine su psihijatri, koji su ispitali podnosioca predstavke da bi utvrdili da li je u stanju da podnese suđenje, izvijestili da je godinu ili dvije dana ranije prošao kroz periode depresije, i da je primljen na jedan dan u duševnu bolnicu zbog sumnje da boluje od paranoidne šizofrenije. Međutim, stručnjaci su zaključili da je duševno stanje podnosioca predstavke dobro.

Podnosilac predstavke je 5. januara 1998. godine podnio žalbu na odluku o pritvoru Okružnom sudu u Plovdivu. Njegov pravni zastupnik je 19. i 21. januara 1998. zahtijevao uvid u sudske spise, što je sudija odbio.

Žalba podnosioca predstavke na odluku o pritvoru je razmatrana 23. januara 1998. godine. Sudija je odbio da advokatu podnosioca predstavke dozvoli da ga zastupa, zaključivši da pisana punomoć nije valjana. Podnosilac predstavke je dao sudiji drugu pisanu punomoć, potpisavši je u njegovom prisustvu, ali je sud odbio da prihvati dokument, pošto nije sadržavao broj predmeta. Stoga je podnosilac predstavke bio prinuđen da se brani sam. Sud je odbio njegovu žalbu na odluku o pritvoru.

Pravni zastupnik podnosioca predstavke je 21. maja 1998. godine ponovo neuspješno tražio uvid u spise u predmetu. Istražitelj je 8. juna 1998. dozvolio podnosiocu predstavke i njegovom pravnom zastupniku uvid u sav materijal u predmetu.

Podnosilac predstavke je 16. juna 1998. godine premješten u zatvor u Plovdivu, gdje se smatra da su uslovi bolji.

Tokom suđenja su odbijena dva dalja zahtjeva za puštanje na slobodu. Okružni sud u Plovdivu je 18. decembra 1998. godine proglasio podnosioca predstavke krivim za silovanje i osudio ga na dvije godine zatvora.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je bio pritvoren u nečovječnim i ponižavajućim uslovima, naročito pošto je patio od duševnih problema; da nakon hapšenja nije izveden pred sudiju; da je njegovom pravnom zastupniku odbijen uvid u sudske spise i da mu jednom prilikom nije dozvoljeno da ga zastupa; i da njegove žalbe na pritvor nisu hitno razmotrene. On se pozvao na član 3. i član 5. stavovi 3. i 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 3.

Evropski sud je bio mišljenja da je to što je podnosilac predstavke morao da provede gotovo 24 sata dnevno, tokom skoro šest mjeseci, u prenatrpanoj ćeliji, bez prirodnog osvjetljenja i bez fizičke vježbe ili drugih aktivnosti van ćelije, moralo imati loše posljedice po njegovo zdravlje i prouzrokovati velike patnje.

Podvrgavanje pritvorenika poniženju da mora da se olakša u kofu u prisustvu drugih ne može imati nikakvo opravdanje, izuzev u specifičnim okolnostima kada bi dozvoljavanje posjeta sanitarnim prostorijama predstavljalo konkretan i ozbiljan bezbjednosni rizik. Međutim, vlada nije navela sigurnosni rizik kao obrazloženje strogog režima kojem je podnosilac predstavke bio

podvrgnut. Slično, nema opravdanja za lišavanje podnosioca predstavke vanćelijskih aktivnosti ili fizičkih vježbi tokom skoro šest mjeseci.

U pogledu duševnog stanja podnosioca predstavke, Sud nije bio u stanju da dođe do sigurnog zaključka. Iako su psihijatri koji su ga pregledali u aprilu 1998. godine zaključili da je duševno zdrav, njihov izvještaj se odnosio samo na sposobnost podnosioca predstavke relevantnu za sudski postupak. Sa druge strane, podnosilac predstavke nije dokazao da mu je bila potrebna psihijatrijska pomoć tokom boravka u pritvoru i da je takva pomoć odbijena.

Ne potcjenjujući novčane teškoće sa kojima se suočava bugarska vlada, Sud je primijetio da nisu bile preduzete mjere radi poboljšanja prostorija za pritvor u Okružnoj istražnoj službi u Plovdivu, koje je preporučio Komitet za sprječavanje mučenja u svom izvještaju, i koja nisu zahtijevala značajna sredstva.

Imajući u vidu neopravdan i strog režim kojem je podnosilac predstavke podvrgnut, stvarne uslove u ćeliji i vrijeme koje je proveo tamo, Sud je smatrao da su patnje koje je pretrpio prekoračile neizbježan stepen svojstven lišenju slobode i zaključio da je došlo do povrede člana 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 5. stav 3.

Sud je primijetio da je podnosilac predstavke uhapšen i izveden pred istražitelja koji nije imao ovlaštenje da donese obavezujuću odluku o lišenju slobode. U svakom slučaju, ni istražitelj niti tužilac, koji je potvrdio odluku o pritvoru, nisu dovoljno nezavisni i nepristrasni za potrebe člana 5. stav 3. Konvencije, u svjetlu praktične uloge koju su igrali u optužbi i njihovog mogućeg učešća kao stranke u krivičnom postupku. Evropski sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 3. Konvencije.

Član 5. stav 4.

U tri posebne prilike su zahtjevi pravnog zastupnika podnosioca predstavke za uvid u sudske spise odbijeni. On stoga nije bio u mogućnosti da prouči nijedan od dokumenata od suštinskog značaja za utvrđivanje zakonitosti pritvora podnosioca predstavke. Sa druge strane, tužilac koji je nadzirao istragu, potvrdio nalog za pritvor 27. decembra 1997. godine, i protivio se žalbi na njega, imao je prednost potpunog poznavanja spisa u predmetu. Ovakva situacija nije u skladu sa zahtjevom jednakosti strana u sporu iz člana 5. stav 4. Konvencije.

Sud je, također, primijetio da je na ročištu u pogledu žalbe podnosioca predstavke na pritvor, održanom 23. januara 1998. godine, njegov advokat bio spriječen da ga zastupa, iako je sudiji predao pisanu punomoć koju je podnosilac predstavke potpisao u sudnici, u prisustvu sudije. Navedeni

nedostatak dokumenta - da broj predmeta nije upisan - toliko je nebitan da ne može nikako opravdati, prema relevantnom domaćem pravu i načelima na kojima počiva član 5. Konvencije, odluku da se podnosioc predstavlke liši pravnog zastupanja.

Evropski sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 5. stav 4. Konvencije pošto je pravnom zastupniku podnosioca predstavlke u tri prilike odbijen uvid u spise, i jer je 23. januara 1998. godine spriječen da ga zastupa.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavlke dodijelio 2.000 eura na ime nematerijalne štete i 1.500 eura na ime troškova postupka.

3. Komentar

U ovom slučaju Sud je još jednom utvrđivanje povrede člana 3. Konvencije u kontekstu uslova pritvora zasnovao na zaključcima izvještaja Komiteta za sprječavanje mučenja (CPT). Sud u presudi pominje da takvi izvještaji pružaju pouzdanu osnovu za procjenu uslova u kojima je podnosilac predstavlke bio lišen slobode.

Sud daje zanimljivu primjedbu u presudi, zapažajući da, iako novčane teškoće u unaprijeđivanju zatvorskih uslova uzevši općenito ne treba da budu potcijenjene, veći broj poboljšanja koje je predložio CPT u svojim izvještajima ne bi zahtijevao velika sredstva. Na primjer, zatvorenicima bi prema CPT trebalo da bude dozvoljeno da napuste svoje ćelije tokom dana, osim ako ozbiljni bezbjednosni razlozi zahtijevaju drugačije. Uz to, režim za porodične posjete treba da bude preispitan.

Jedna od drugih zamjerki CPT je loša higijena i činjenica da su jastuci i prekrivači bili prljavi. Neke države članice Vijeća Evrope dozvoljavaju pritvorenicima da donesu svoje prekrivače, sapun, četkice za zube i slične predmete u prostorije za pritvor. Ovo ne uključuje troškove za vladu u pitanju, i doprinijelo je podizanju standarda u ustanovama u kojima se drže lica lišena slobode.

Sud je, također, utvrdio povrede člana 5. stavovi 3. i 4. Konvencije u ovom slučaju u vezi sa pokušajima podnosioca predstavlke da ospori pritvor. Slični problemi su se i ranije dešavali u Bugarskoj i ova odluka Suda je zasnovana na prethodnim. Slučajevi u kojima su utvrđene povrede Konvencije dogodili su se prije 2000. godine, i izgleda da se praksa na koju se žalilo sada mijenja u svjetlu ranijih presuda.

British Embassy
Sarajevo

Izdavanje ove publikacije je finansirala Vlada Ujedinjenog Kraljevstva. Međutim, u njoj izneseni stavovi ne odražavaju nužno politiku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.